

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
BALTIJOS REGIONO ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS

Lukas Staniulevičius, II magistratūros kurso, Baltijos šalių istorijos programos studentas

PRIEŠTANKINĖ GYNYBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1935-1940
METAIS

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinio darbo vadovas
dr. Vytautas Jokubauskas

Klaipėda, 2021

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. Karybos minties transformacija XX amžiaus pirmoje pusėje.....	11
1.1. Kariuomenių motorizacija ir mechanizacija XX amžiaus pirmoje pusėje	11
1.2. Šarvuotų kariuomenės dalių poreikio interpretacija XX amžiaus pradžios karo teorijos plotmėje 16	
2. Moto-mechanizuotų junginių panaudojimo analizė Lietuvos karinėje spaudoje 1935–1940 metais ...	26
2.1. Karinių mokymų ir konfliktų patirties analizė tarpukario spaudoje	26
2.2. Kaimyninių Lietuvos valstybių motorizuotų ir mechanizuotų dalių pajėgumas	40
2.3. Karinės patirties įgyjimo proceso analizė.....	49
2.3.1. 1936–1939 metų Ispanijos pilietinio karo patirties interpretacija Lietuvos kariuomenės vadovybėje	49
2.3.2. 1939 metų Lenkijos kampanijos patirties interpretacija Lietuvos kariuomenės vadovybėje.	62
3. Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos pajėgumas	73
IŠVADOS.....	99
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	106
PRIEDAI.....	111

IVADAS

1914 m., daugelis Europos valstybių, koalicijų pagrindu, įsitraukė į daugiau nei ketverius metus trukusį ir keliasdešimt milijonų aukų pareikalavusį ginkluotą konfliktą, iš pradžių gavusį Didžiojo, vėliau Pirmojo pasaulinio karo pavadinimą. Šis konfliktas, kaip ir daugelis kitų didelių karų, sudarė sąlygas proveržiui karybos technologijų srityje. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kuriantis Antantės ir Trilypės sąjungos kariniams blokams, pasauliui buvo aišku, kad didelio masto karas yra neišvengiamas. Šie procesai paskatino valstybes vykdyti ginklavimosi varžybas. Carl von Clausewitz mintis, jog kovos būtinybė verčia žmogų kurti naujas priemones karui, neaplenkė ir XX a. pradžios¹. 1914–1918 m. laikotarpiu buvo pritaikyta platus naujų karybos priemonių spektras. Karo lauku, kuriame vyksta kariniai veiksmai, tapo ne tik žemė ir vanduo, bet įsijungė ir naujas komponentas – aviacija. Karo metu pėstininkų gynybos sistemos tiek išstobulėjo, jog karo frontuose, ypač Vakarų, išgalėjo sąstingis, kurią sąlygojo puolamųjų operacijų neveiknumas pralaužiant prieš gynybines linijas. Tai buvo motyvas kurti naujas ofenzyvines priemones, kurios turėjo išjudinti nusistovėjusius Pirmojo pasaulinio karo frontus. Viena iš tokių priemonių – motorizuotų ir mechanizuotų dalių įvedimas į mūšio lauką. Vienas pirmųjų tokių, tuo metu modernių, mechanizuotų priemonių buvo tankas. Pirmieji tankai į mūšio laukus buvo gabenami traukiniais. Apdengti brezentu jie labai priminė degalų cisternas, o siekiant išlaikyti konfidencialumą, dokumentuose buvo rašoma „*tank*“, kas iš anglų kalbos išvertus reiškia kuro bakas. Pirmą kartą tankai karo teatre pasirodė 1915 m. rugsėjo 6 d. Somos mūšyje². Vėliau, 1917 m. lapkričio 20 d., Vakarų fronte pirmą kartą masiškai tankus panaudojo Didžioji Britanija, Kambre mūšio metu.

Mažiau su karine terminologija susipažinusiems asmeniui paranku būtų pateikti motorizuotų ir mechanizuotų kariuomenės dalių išaiškinimą. Remiantis tarpukario lietuviška karine periodika motorizuota kariuomenė arba motorizuoti pėstininkai yra aprūpinti transporto priemonėmis kas sąlygoja didesnę pėstininkų mobilumą karinių operacijų metu, tačiau tokie padaliniai mūšyje dalyvauja įprastais, pėstininkams skirtais, taktikos dėsniais. Mechanizuotos kariuomenės dalyse transporto priemonė apginkluota kulkosvaidžiu ar pabūklų yra įtraukiama į mūšį ir dalyvauja manevre atskirai arba kartu su pėstininkais³.

Nors 1915–1918 m. motorizuotų ir mechanizuotų vienetų įvedimas į mūšio teatrą nesudarė sąlygų nulemiančių karo baigtį, vis dėlto tarpukario laikotarpiu atsirado tiek teorinis, tiek praktinis poreikis

¹ CLAUZEWITZ, C. *Apie karą*. Vilnius, 2008, p. 89.

² EDMONDS, J. E., *History of the Great War Based on Official documents (Military Operations: France and Belgium, 1916)*. MacMillan and Company, 1932, p. 13.

³ RAŠTIKIS, S. Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-02-01, nr. 3, p. 66-67.

vystyti šarvuotų kariuomenės dalių koncepciją. Nuojauda apie artėjantį kitą ginkluotą konfliktą vertė Europos valstybes tobulinti savo kariuomenių struktūrą remiantis Pirmojo pasaulinio karo frontuose įgyta patirtimi ir modernizuoti jų ginkluotę taikant karo metu atsiradusias naujoves. Todėl tarpukario laikotarpiu yra pastebimas akivaizdus mechanizuotų vienetų naudojimo pokytis. Pirmojo pasaulinio karo metu tankai manevruoja mūšio lauke kaip pėstininkus lydinčios priemonės, kurios nepasižymėjo nei dideliu greičiu, nei reikšminga ugnies galia. Tarpukariu vyksta ir mechanizuoti vienetai 1939 m. yra kariuomenių smogiamoji jėga. Taigi konceptualiai iki Antrojo pasaulinio karo pradžios motorizuotų-mechanizuotų dalių naudojimo principas pakinta nuo suvokimo, jog tankai lydi pėstininkus iki pėstininkai lydi tankus. Iš esmės mechanizuoti daliniai tuo metu pradkami suvokti, kaip kavalerija iki parakinio ginklo išplitimo ir greitošaudos išaugimo, todėl tankus galima įvardinti XX ir XXI a. viduramžių kavalerija, kurios tikslas – smogiamoji jėga.

Vystantis motorizuotoms ir mechanizuotoms kariuomenių dalims, kurias šiame darbe vadinsime ir šarvuotomis, pagrindinis klausimas, kurį sprendė ne tik didžiosios, bet ir mažosios Europos valstybės buvo taktikos principai ir priemonės kovojant su mechanizuotais daliniais. Lietuva negalėjo likti šio proceso nuošalyje ir nereaguoti į šias karybos naujoves, todėl Lietuvos kariuomenė privalėjo svarstyti prieštankinės gynybos klausimą ne tik operaciniame, bet ir taktiniame lygmenyje.

Tyrimo problema: pagrindinis klausimas nustatant Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos pajėgumą 1935–1940 m. – kaip Lietuvos kariuomenė eventualaus karinio konflikto metu buvo pasirengusi atremti kaimyninių agresorių motorizuotas ir mechanizuotas kariuomenių dalis. Suprasdami tarpukario geopolitinę situaciją ir remiantis Lietuvos gynybos planais, tuo metu pagrindinėmis agresorėmis kėlusioms Lietuvos suverenitetui pavojų laikome Vokietiją, Lenkiją ir SSRS. Motorizacijos ir mechanizacijos revoliucijos sparta po Pirmojo pasaulinio karo karybos srityje sukėlė tikrą perversmą. Pasak britų gen. mjr. J. Fuller – mechanizuota kariuomenė yra siurblys, kuris ginkluoto konflikto gaisrą gali užgesinti pačioje pradžioje⁴. Todėl naujai kuriami sunkieji kariuomenių daliniai turėjo suteikti valstybėms, vistančioms mechanizacijos idėją, mobilumo ir ugnies galios pranašumą ateities konfliktuose. Reaguojant į tai, valstybėms neturinčioms galimybių plėtoti motorizacijos ir mechanizacijos pajėgumų, atsirado būtinybė ieškoti kontrapriemonių kovojant su naujo tipo kariuomenėmis. Ne išimtis buvo ir Lietuva, kurios skurdi karo pramonė ir resursų stygius neleido bent jau pilnai įgyvendinti motorizacijos savoje kariuomenėje. Todėl šis tyrimas leidžia nustatyti 1935–1940 m. Lietuvos kariuomenės pajėgumą vykdyti prieštankinę gynybą prieš potencialias to meto valstybes – agresores.

⁴ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 7.

Tyrimo objektas: Prieštankinės gynybos pajėgumas Lietuvos kariuomenėje 1935–1940 m. vykdant ginkluotųjų pajėgų modernizaciją bei perginklavimą.

Tyrimo tikslas: Ištirti ir įvertinti Lietuvos kariuomenės galimybes vykdyti gynybą prieš priešų pajėgų sunkiuosius kariuomenės vienetus analizuojant Lietuvos kariuomenės statutuose pateiktus principus, 1935–1940 m. vykusių karinių konfliktų patirčių refleksijas Lietuvos kariuomenės vadovybės sluoksniuose ir realias galimybes vykdyti gynybą prieš mechanizuotus priešų kariuomenių vienetus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti motorizacijos ir mechanizacijos raidą, koncentruojantis į 1935–1940 m., ypač tiriant Vokietijos, Lenkijos ir SSRS atvejus.
2. Išanalizuoti tarpukariu vykusių karinių konfliktų refleksiją, Lietuvos karinėje spaudoje, naudojant motorizuotas ir mechanizuotas kariuomenės dalis bei veiksmus vykdant prieštankinę gynybą.
3. Išnagrinėti Lietuvos kariuomenės statutuose pateiktą medžiagą susijusią su prieštankinės gynybos klausimu ir naudojant karybos funkcijas įvertinti 1935–1940 m. turimų prieštankinių priemonių efektyvumą bei realią praktiką jas naudojant.

Temos aktualumas: Nors karinės technologijos sparčiai patobulėjo nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir atsiradusios naujos karybos priemonės, tokios kaip kosmoso pajėgos, pilotuojami bepiločiai orlaiviai, hibridinė taktika ar galų gale taktinis branduolinis ginklas, pakeitė šių laikų karybos tendencijas, motorizuotų ir mechanizuotų padalinių įtaka ateities konflikte nėra nuvertinama. Po Antrojo pasaulinio karo Europoje dedama daug pastangų siekiant neeskaluoti konfliktų. Mokantis iš istorijos žinoma, kad kiekviena paskelbta amžinoji taika anksčiau ar vėliau baigsis. Šioje vietoje galima rasti sąsajų su amžinąja taika, kai po Vienos kongreso Europos didžiosioms valstybėms sudarius Šventąją sąjungą atrodė, kad karas žemyne bus sunkiai įmanomas. Pasibaigus šaltajam karui ir subyrėjus SSRS, vis labiau atrodė, kad karai Europoje yra praeitis, nors žemyne toliau vyko konfrontacija Balkanų ir Kaukazo regionuose. Paskutinių dešimtmečių įvykiai Ukrainoje, Moldovoje, Kaukaze ar Artimuosiuose Rytuose vis labiau pagrindžia seną lotynišką posakį: „*si vis pacem, para bellum*“ arba „jei nori taikos, ruoškis karui“. Ant taikos užmigusiose Vakarų ir Vidurio Europos valstybėse ilgą laiką nepastebėta arba nenorėta pastebėti vis labiau ir labiau Rytuose esančių valstybių keliamos problemos, dėl kurių galutiniame rezultate kyla pavojus pačiai Europai. Nors karinės teorijos diktuoja naujas karybos madas ir atsiradę nauji asimetrinės kovos būdai keičia naudojamų priemonių spektrą, motorizuotų ir mechanizuotų priemonių panaudojimas nepraranda savo pozicijų šiuolaikinių karinių konfliktų kontekste. Kariuomenių motorizacija ir mechanizacija vis dar išlieka svarbiu karinės galios potencialo rodikliu.

Atsižvelgiant į geopolitinę situaciją, prieštankinės gynybos klausimas vis labiau ir labiau tampa aktualus Lietuvos kariuomenėje. Todėl nagrinėjant tarpukario Lietuvos prieštankinės gynybos problemas ir jų sprendimo būdus, tikimasi rasti galimybę pritaikyti praeityje išmoktas pamokas ir XXI a. standartais formuojamai kariuomenei. Visų pirma šis darbas turėtų būti aktualus Lietuvos kariuomenės karininkijai, norinčiai praplėsti akiratį prieštankinės gynybos klausimu. Kita visuomenės grupė, kurią turėtų sudominti ši tema yra akademinė bendruomenė, kuri suinteresuota tarpukario Lietuvos kariuomenės raida. Tikimasi, kad magistrinis darbas papildys ir turimas studijas apie Lietuvos kariuomenę kamavusias problemas XX a. ketvirtame dešimtmetyje bei to meto potencialias Lietuvos galimybes įsitraukti į karinį konfliktą su kaimyninėmis valstybėmis, 1938–1940 m. laikotarpyje, paskelbusiomis Lietuvai ultimatumą.

Tyrimo chronologinės ribos: Tyrimo chronologinės ribos pasirinktos 1935–1940 m. Atskaitos taško nustatymą lėmė keletas faktorių. 1935 m. sausio mėn. tuometinis Lietuvos kariuomenės vadas gen. št. plk. ltn. Stasys Raštikis naujai sukurtoje Gynybos taryboje patvirtino Lietuvos kariuomenės reformų planą, kuriam įgyvendinti buvo numatyta 175 mln. litų⁵. Per šešerius metus, iki 1941 m., buvo tikimasi atnaujinti ir praplėsti Lietuvos kariuomenės artilerijos parką, taip pat susirūpinta ir prieštankine artilerija, planuota įsigyti 310 pabūklų⁶. Kita priežastis pablogėjusi geopolitinė situacija Europoje. Vokietijoje 1933 m. į valdžią atėjus nacionalsocialistams ir eskaluojantis nesutarimams dėl Klaipėdos krašto, kilo karinės agresijos galimybė. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Europos valstybės nujausdamos artėjantį naują karą pradėjo ginkluotis. Į prasidėjusias naujas ginklavimosi varžybas turėjo reaguoti ir tuometinė Lietuvos vadovybė, prisitaikant prie tuometinių geopolitinių realijų. Tyrimo laikotarpis užbaigiamas 1940 m., SSRS įvykdžius Lietuvos okupaciją ir ginkluotąsias pajėgas inkorporavus į Raudonosios armijos sudėtį.

Tyrimo metodas: Tyrimas atliktas remiantis analizės, sintezės, aprašomuoju ir lyginamuoju metodais. Pirmoje darbo dalyje, naudojant minėtus metodus, buvo nagrinėjamos tarpukario laikotarpiu taikytos moto-mechanizuotų kariuomenės dalių panaudojimo ir vystymo teorijos. Atlikta Vokietijos, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Rusijos karo mąstytojų idėjų lyginamoji analizė, taip pat pasitelkus sinchroninį lyginamąjį metodą, įvertinti Vokietijos ir Prancūzijos moto-mechanizuotų kariuomenės dalių panaudojimo bruožai ir skirtumai. Svarbu šioje dalyje išsiaiškinti ir kaip tos idėjos buvo reflektuojamos Lietuvoje, taip nustatant tų teorijų įtaką prieštankinės gynybos pajėgumui. Naudojant jau minėtus analizės, sintezės ir lyginamuosius metodus, antrojoje dalyje siekta nustatyti 1935–1940 m. vykusią karinių konfliktų patirtis naudojant moto-mechanizuotus dalinius, ypatingai didelį dėmesį skiriant Ispanijos pilietinio karo ir Lenkijos kampanijos atvejams. Naudojantis lietuviška periodika buvo įvertinta vykusią

⁵ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 148.

⁶ Ibid., p. 149.

karinių mokymų ir konfliktų patirtys užsienio valstybėse, akcentuojant moto-mechanizuotų dalių panaudojimo ir prieštankinės gynybos atvejus. Trečiojoje dalyje tais pačiais analizės, sintezės, aprašomuoju ir lyginamuoju metodais, pastarąjį papildant diachroniniu būdu, buvo vertinama Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos pajėgumas 1935–1940 m.

Temos naujumas: Karo istorijos tyrimai Lietuvoje buvo atliekami ir tarpukario laikotarpiu iki 1940 m. Pasak Jono Vaičėnonio 2009 m. publikuoto straipsnio, Lietuvoje karo istorijos tyrimus galima skirstyti į tris etapus. Pirmasis skirtas tarpukario Lietuvos laikotarpiui, kuriame buvo padėti pamatai karo istorijos tyrimams Lietuvoje. Pradžioje 1921 m. įkurtame Karo muziejuje, o vėliau Krašto apsaugos ministerijos padaliniuose ir Karo mokslų draugijoje buvo organizuojami karo istorijos tyrimai⁷. Antrasis etapas skirtas istorikams dirbusiems Lietuvoje ir išeivijoje Šaltojo karo metu. Sovietinė okupacija neleido visapusiškai ištirti XX a. nepriklausomos Lietuvos kariuomenės problemų ir iššūkių su kuriais susidurdavo tuometiniai kariuomenės štabai. Todėl tyrimai atlikti minėtuoju laikotarpiu yra sudėtingi dėl tuometinės politinės situacijos ir išeivijoje buvusių asmenų riboto prieinamumo prie pirminių šaltinių. Trečiasis etapas prasidėjo atgavus nepriklausomybę. Atgavus nepriklausomybę situacija pasikeitė, todėl pastaraisiais dešimtmečiais tarpukario Lietuvos laikotarpio kariuomenės tyrimai sulaukė didesnio mokslininkų susidomėjimo. Tarpukario karo istorijos tyrimų historiografiją atskleidžiančių platų probleminių klausimų spektrą išsamiai yra aptaręs jau anksčiau minėtas J. Vaičėnonis⁸.

Bene aktualiausi klausimai, susiję su karybos istorija Lietuvoje, datuojami laikotarpyje nuo Lietuvos Nepriklausomybės kovų iki rezistencinės kovos pabaigos 1953 m. Koncentruojantis į tarpukario Lietuvos karinės galios ir pajėgumo stiprinimo problemas, vienas iš didžiausių iki šiol atliktų tyrimų yra Vytauto Jokubausko monografija „*Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, Tarpukario Lietuvos atvejis*⁹. Monografijoje analizuojama Lietuvos kariuomenės operaciniai gynybos planai, karinės grėsmės valstybės saugumui, mobilizacijos projektai, vertinamas Lietuvos kariuomenės karinis potencialas analizuojant ginkluotės, aprūpinimo ir žmogiškųjų išteklių spektrą. Autorius remdamasis archyvine medžiaga surinko statistinius duomenis nusakančius tarpukario Lietuvoje turėtos prieštankinės ginkluotės ir amunicijos skaičius, 1935–1941 m. ginklavimo plane numatytų įsigyti pabūklų ir amunicijos sąrašą¹⁰. Tačiau lieka nenustatyta kariuomenės prieštankinių priemonių ugnies galia, mobilumas, mokymo klausimai, alternatyvios prieštankinės kovos galimybės ir kiti veiksniai. Vis dėl to, autorius kitame straipsnyje, *Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir ištekliai eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–*

⁷ VAIČĖNONIS, J. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, t. LXXIII, p. 59.

⁸ VAIČĖNONIS, J. 1921-1940 m. Lietuvos kariuomenės tyrimai. *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 339-354.

⁹ JOKUBAUSKAS, V. „*Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014.

¹⁰ *Ibid.*, p. 163-164.

1939 m., trumpai užsimena apie prieštankinių priemonių stoką tiek Lietuvos, tiek Lenkijos kariuomenėse¹¹. Dar viena V. Jokubausko mokslinė monografija paliečianti prieštankinės gynybos klausimą – *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.*, kurioje, platesniame visas paramos ugnimi priemonės apimančiame spektre, paviršutiniškai užsimenama apie prieštankinės ginkluotės trūkumus ir struktūros problemas prieštankinės gynybos klausimu Lietuvos kariuomenėje¹². Tekste daugiau nagrinėta priemonių įsigijimo klausimai, planuoti pirkimai, kvestionuoti kariuomenės veiksmai pasibaigus 1939 m. Lenkijos kampanijai.

Vytauto Lesčiaus straipsnyje *Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m.* taip pat paviršutiniškai paliečiama prieštankinės gynybos problema bendrame Lietuvos kariuomenės 1938–1940 m. apginklavimo kontekste. Tekste identifikuota struktūrinė ginkluotės trūkumo, organizacinės problemos, pabrėžiama prieštankinių kliūčių įrengimo mokymo poreikis Lietuvos kariuomenėje¹³. Straipsnyje pateikiami slapti protokolai, kuriuose konstatuojama, kad kariuomenės pėstininkų divizijos neatitiko būsimą karo standartų, visų pirma todėl, kad jos buvo per mažai aprūpintos prieštankiniais ir priešlėktuviniais ginklais ir, kas svarbiausia, joms labai trūko mobilumo¹⁴. Visgi lieka neatsakyti klausimai apimantys manevrų metu įgytą praktiką vykdant prieštankinę gynybą su turimomis priemonėmis. Nors Lietuvos kariuomenė ir planavo ginkluotės įsigijimus, tačiau mokymo procesas turėjo vykti su tuo metu turimomis priemonėmis. Kitame V. Lesčiaus straipsnyje Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921–1937 m. pateikiama Lietuvos gynybos planai eventualaus konflikto su Lenkija atveju, operaciniai ir mobilizaciniai sumanymai¹⁵. Šio tyrimo kontekste autorius fragmentiškai aprašomuoju metodu pateikia Lietuvos kariuomenės manevrų, vykusių 1936–1937 m., išvadas. Tačiau tekste paliestos prieštankinės gynybos problemos, išskyrus keli fragmentiški epizodai, neaptinkama.

Anksčiau minėtas istorikas J. Vaičėnis savo moksliniame straipsnyje *Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939)* taip pat šiek tiek užsimena apie prieštankinių ginklų trūkumą Lietuvos kariuomenėje bendrame aprūpinimo ginkluote kontekste¹⁶.

¹¹ JOKUBAUSKAS, V. Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir išteklių eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–1939 m. *Karo archyvas*, 2011, t. XXVI, p. 302.

¹² JOKUBAUSKAS, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019, p. 266.

¹³ LESČIUS, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938 – 1940 m. *Karo archyvas*, 2009, t. XXIV, p. 116-205.

¹⁴ *Ibid.*, p. 140.

¹⁵ LESČIUS, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921 – 1937 m. *Karo archyvas*, 2013, t. XXVIII, p. 149-304.

¹⁶ VAIČĖNONIS, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926 – 1939). *Darbai ir dienos*, 2000, nr. 21, p. 131-176.

Tenka konstatuoti, kad iki šiol prieštankinės gynybos problema mokslininkų tarpe didelio dėmesio, kaip pagrindinis mokslinio tyrimo objektas, nesulaukė. Nagrinėjant istoriografiją panašu, kad aktualiau iki šiol istorikų nagrinėta aviacijos, šarvuotų technikos dalių, priešlėktuvinės ir netgi palyginti jauno, įkurto tik 1935 m., karo laivyno istorija ir problematikos¹⁷.

Šaltiniai: pagrindiniai šaltiniai šiame tyrime yra archyviniai dokumentai, saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve. Deja dėl apribojimų tiriamuoju laikotarpiu prieiga prie minėtų šaltinių Lietuvos centriniame valstybiniame archyve buvo ribota, todėl ištirti pilno spektro dokumentų nespėta. Atsižvelgiant į tai, darbe pritaikyta V. Jokubausko rasta ir pasidalinta archyvinė medžiaga. Rašant darbą buvo naudotasi 1936 m. 2-jo pėstininkų pulko užsiėmimų, karo žaidimų, lauko pratimų, šaudymų byla (f. 514), 6 pėstininkų pulko aplinkraščių, instrukcijų, įsakymų ir raštų rinkiniu (f. 519), 1937 m. Kariuomenės vado įsakymais (f. 929), 1938 m. slaptų Kariuomenės vado įsakymų originalais (f. 929), 1938–1939 m. slaptais kariuomenės vado įsakymais (f. 929), 1936 m. III pėstininkų Divizijos štabo susirašinėjimais operaciniais reikalais (f. 511), III pėstininkų Divizijos štabo III skyriaus 1938 m. kariuomenės rudens manevrų dokumentais, 1939 m. Šiaulių mazgui ginti planu, III pėstininkų Divizijos štabo I skyriaus 1938 m. žiemos lauko pratimo susirašinėjimais ir dokumentais (f. 511), 8-to pėstininkų pulko minosvaidžių būrio dokumentais (f. 521), 7 pėstininkų pulko 1938 m. pavojaus žinios ir tuo reikalu susirašinėjimais (f. 520). Archyviniuose šaltiniuose pavyko rasti medžiagos, kurioje pateikiamos problemos susijusios su prieštankinės gynybos klausimu lauko taktikos pratybų metu. Didžiausios naudos darbui suteikė karinių pratybų vertintojų raportai, kuriais remiantis buvo analizuojama prieštankinės gynybos problematika pratybų metu. Ne ką mažiau aktualu buvo nagrinėti ir Lietuvos kariuomenės statutus. Pagrindinis statusas liečiantis prieštankinės gynybos klausimą – 1935 m. išleistas Automatinių pabūklų mokymo statusas, vėliau 1938 m. išėjo jo papildymas liečiantis šaudymo principus – automatinių pabūklų šaudymo statusas. Suprasti bendrą kontekstą ir prieštankinės gynybos principus buvo išnagrinėti 1935–1940 m. aktualūs pėstininkų, artilerijos, kavalerijos rikiuotės ir kautynių statutai.

Atsižvelgiant į ribotą archyvinių dokumentų prieigą, periodinė spauda suteikė galimybę analizuoti tuo metu tarp karininkų ir puskarininkų vyraujančią nuomonę ir pamąstymus apie prieštankinę gynybą. Svarbu buvo analizuoti straipsnius apie Ispanijos pilietinį karą ir 1939 m. Lenkijos kampaniją, kuriuose buvo identifikuojamos išmoktos pamokos, kurios galėjo būti taikomos ir Lietuvos kariuomenės atžvilgiu. Kartu buvo analizuotas ir Žiemos karas, tačiau dėl darbo apimties šiam konfliktui nebuvo skirtas atskiras skyrius. Nagrinėjant periodinę spaudą buvo pasirinkta žurnalų *Kardas*, *Karys*, *Trimitas*, *Kariūnas* ir *Mūsų*

¹⁷ BALAIŠĖ, L. *Lietuvos kariuomenės kovinis rengimas: sistema ir kontingentas 1924 – 1940 m.* Kaunas, 2020, p. 15-16.

Žinynas straipsnių spektras publikuotas 1935–1940 m. Šaltiniuose buvo ieškota informacijos apie Ispanijos pilietinį karą, Lenkijos kampaniją, Žiemos karą, Lietuvos ir užsienio valstybių naudotą prieštankinių sistemų taktiką, kalibrą, skaičių kariniuose vienetuose, atliktus bandymus, taip pat svarstyti prieštankinės gynybos būdus su turimomis priemonėmis.

1. KARYBOS MINTIES TRANSFORMACIJA XX AMŽIAUS PIRMOJE PUSĖJE

1.1. KARIUOMENIŲ MOTORIZACIJA IR MECHANIZACIJA XX AMŽIAUS PIRMOJE PUSĖJE

Pirmasis pasaulinis, kaip ir daugelis kitų didelių karų, sudarė sąlygas įvykti proveržiui karybos technologijų srityje. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje kuriantis Antantės ir Trilypės sąjungos kariniams blokams, buvo akivaizdu, kad didelio masto karas yra neišvengiamas. Šie procesai paskatino valstybes vykdyti ginklavimosi varžybas. C. von Clausewitz mintis, jog kovos būtinybė verčia žmogų kurti naujas priemones karui neaplenkė ir XX a. pradžios. 1914–1918 m. laikotarpiu buvo pritaikyta platus naujų karybos priemonių spektras. Karo lauku, kuriame vyksta kariniai veiksmai, tapo ne tik žemė ir vanduo, bet įsijungė ir naujas komponentas – aviacija. Tiesa oro balionai karyboje pirmą kartą panaudoti kaip žvalgybos priemonė dar XVIII a. pabaigoje. Tačiau būtent aviacijos naudojimas karo teatre leido vykdyti ne tik prieš žvalgybą, bet ir atlikti oro atakas, kurios priešiškos pajėgoms tapo labai pavojingos ir atnešančios daug nuostolių. Kita nauja priemonė buvo cheminės atakos, kurios demoralizuodavo ir stipriai traumodavo kareivius. Dėl dažno cheminių ginklų naudojimo gana greitai buvo sukurtos kontrapriemonės skirtos apsisaugoti nuo tokių išpuolių. Dar viena naujovė, kuri ir bus vienas iš pagrindinių objektų šioje darbo dalyje, buvo šarvuotos technikos naudojimas mūšio lauke.

Reikėtų pabrėžti tai, kad karo teorijos kinta yra visiškai priimtina ir natūralu. Dar Lietuvos kariuomenės gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius teigė, kad tik fanatikai gali manyti, kad yra sukuriama kažkokia sistema kuri bus amžina ir absoliučiai teisinga¹⁸. Tą patį dar seniau yra pastebėjęs ir C. von Clausewitz sakydamas, kad karo prigimtis yra sudėtinga ir nuolat kinta¹⁹.

Kas būtent skatina tokius politikos ir karo tikslų pasikeitimus? V. Bulvičius teigia, kad po Pirmojo pasaulinio karo buvo pastebėta, kad karai ribotu tikslu pradeda daugiau kainuoti, negu atneša pelno²⁰. Kitais žodžiais tariant, kariauti nei vienai, nei kitai pusei pradėjo neapsimokėti. Taip nutiko dėl to, kad karas tarp lygiaverčių priešininkų būdavo nuostolingas. Karas ilgai trukdavo, abi valstybės priešininkės stipriai nusilpdavo ir galop laimėtojui pasiekus tikslus, t. y. užkariavus kurią nors provinciją ar gavus kontribuciją, karo išlaidos vis tiek dažniausiai viršydavo karo grobio vertę, todėl reikėjo ieškoti būdų, kurie sumažintų karinių veiksmų nuostolius. Bet visų pirma užduokime klausimą, kodėl kariauti pasidarė brangu ir pasiekta pergalė negalėjo kompensuoti karo metu patirtų nuostolių?.

¹⁸ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 45.

¹⁹ CLAUZEWITZ, C. *Apie karą*, Vilnius, 2008, p. 27.

²⁰ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 48.

Didžiausias iššūkis kariuomenėms Pirmojo pasaulinio karo metu tapo gynybinių prieš linijų pralaužimas. Kad būtų galima išjudinti sustingusį frontą, reikėjo pašalinti kliūtis, sulaikiusias pėstininkų puolimą, nuslopinti arba sunaikinti prieš ugnies priemones. Tai pasiekti tuo metu buvo galima tik artilerijos pagalba. Todėl artilerijos procentas santykiyje su kitomis ginklų rūšimis sparčiai didėjo. Prasidėjo naujas artilerijos kautynių metodas. Jis pergyveno du skirtingus laikotarpius: pirmasis tai ilgą laiką tarpą trunkantis artilerijos paruošimas, antrasis – masinis artilerijos sutelkimas. Artilerijos kautynių metodą trumpai galima charakterizuoti taip:

1. reikia masinio artilerijos ir šaudmenų sutelkimo;
2. reikia daug laiko pasiruošimui;
3. negalima nusišauti nuo savųjų priekinių dalių;
4. nepaprastai sunku nusišauti nuo prieš, todėl sunku pasiekti netikėtumo;
5. artilerijos masės veiksmingumas praktiškai ribojasi su jos pagrindine rūšimi, t. y. lauko artilerijos našumu;
6. šiuo būdu puolant pėstininkams vis tiek lieka nugalėti dalį kulkosvaidžių, kurių artilerija nesunaikino;
7. dėl lėto puolimo tempo priešas gali spėti jau puolimui prasidėjus atvežti transporto priemonėmis ar traukiniu naujų jėgų iš kito baro anksčiau negu puolimas pasieks lemiamų rezultatų ir tuo paralyžuoti jį²¹.

Iš to daroma išvada, kad šio puolimo būdo pasekmės lieka labai problematiškos, todėl buvo svarbu surasti naują puolimo metodą, kuris laiduotų netikėtumą. Atsižvelgiant į tai kariuomenių vadovybės ir generaliniai štabai pasitelkė inžinierius kūrė planus, kurie leistų sukurti priemonę, kuri nesunaikinta būtų galėjusi įveikti spygliuotą vielą ir giliomis tranšėjomis išvogotą „niekieno žemę“. Tam pasitarnavo 1904 m. Benjamin Holt išrastas vikšrinis traktorius. Nuo XIX a. pabaigos B. Holt kompanija gamino masyvias, garu varomas, derliaus nuėmimo mašinas. Tam, kad pastarosios galėtų įveikti stačius, molėtus derlingų upių šlaitus, B. Holt savo mechanikams rekomendavo vietoj ratų pritaisyti pagamintus iš lentų savotiškus bėgius, kurie vėliau transformavosi į vikšrus. Prasidėjus karui ir esant arklių trūkumui atsirado poreikis jų teikiamą darbinę jėgą, reikalingą karui, pakeisti inovacijomis, todėl B. Holt vikšrinius traktorius, kaip transporto priemones, skirtas gabenti artilerijos priemones ir amuniciją į fronto linijas, pradėjo pardavinėti Europos valstybėms ir Jungtinėms Amerikos Valstijoms²².

Šarvuotų mašinų prototipai buvo kuriami įvairiose pasaulio valstybėse, tokiose kaip Didžioji Britanija, Vokietija, Rusija ar Prancūzija. Tačiau pradininkais be abejonės galime laikyti britus. Dar 1914

²¹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6.

²² PERNIE, G. L. *Benjamin Holt (1849-1920): The Father of the Caterpillar tractor*, 2009, p. 15.

m. maža grupelė karininkų, tarnavusių britų kariuomenėje, bandė įtikinti vyriausybę, kad ši inicijuotų šarvuotų transporto priemonių gamybą. Reaguojant į tai pirmasis britų Admiraliteto lordas Winston Churchill 1915 m. vasario 20 d. sudarė komitetą, kurio pagrindinė užduotis buvo sukurti efektyvią šarvuotą transporto priemonę, kuri galėtų pralaužti gynybines linijas Vakarų fronte. Projektui vadovauti buvo paskirtas britų Karališkojo jūrų laivyno statybos direktorius Eustace Tennyson d'Eyncourt, į komitetą taip pat įtraukti kiti karinio jūrų laivyno karininkai, inžinieriai, pramoninkai bei įvairių sričių konsultantai²³. Dėl ilgo proceso ir didelio individų, prisidėjusių prie projekto, skaičiaus neįmanoma nustatyti vieno asmens, sukūrusio modernų motorizuotos ar mechanizuotos šarvuotos transporto priemonės, prototipą.

Pasak straipsnio žurnale *Karys* tankai pradžioje turėjo uždavinį pakeisti artileriją, svarbiausiai atidarant kelią vielų kliūtyse ir slopinti ginklus, varžančius pėstininkų judėjimą. Tankai daugiausia pakeisdavo tiesioginės paramos artileriją. Pirmieji tankai buvo nejudrūs, bet gerai šarvuoti. Jų svarbiausiuoju ginklu buvo šarvai, kurių nepramušdavo šautuvo ir kulkosvaidžio kulkos, granatų skeveldros. Nejudrius tankus pilnai galėjo sekti pėstininkai ir su jais įsibrauti į priešų pozicijas. Savo uždavinį tankai pilnai atliko — pakeitė artileriją, pagreitino pėstininkų puolamąjį tempą, kuris jau nepriklausė nuo nuolatinės artilerijos paramos. Bendradarbiaudami su tankais, pėstininkai vėl įgavo stiprios puolančios galios. Gynyboje atsirado rūpestis ieškoti priemonių tankams nugalėti. Apkasuose atsiranda stambaus kalibro su dideliu pradžios greičiu ir stipria pramušamąja jėga prieštankiniai šautuvai, kurie pramuša šarvus. Kulkosvaidžiai gauna šarvus, pramušamuosius šaudmenis, į apkasus ateina lauko pabūklai, kurie tiesioginiu šaudymu naikina tankus. Tokio pavidalo improvizacija greitai patobulinama ir tolimesnėje eigoje gaunami naujos konstrukcijos ginklai, skirti naikinti tankams, tokie kaip prieštankiniai stambaus kalibro kulkosvaidžiai, specialūs prieštankiniai pabūklėliai²⁴.

Aptariant istoriografijoje užfiksuotą Pirmojo pasaulinio karo teatre įvykusį Kambrės mūšį, kuriame buvo masiškai panaudoti tankai, pastebime, kad prieš bataliją visi parengiamieji puolimo veiksmai buvo atlikti slapta ir vokiečiai apie tai nieko nežinojo. Tiktai dvi dienas prieš ataką vokiečių žvalgyba pastebėjo anglų užnugaryje nedideles tankų grupes. 1917 m. lapkričio 20 d. 7 val. 5 min. anglų pėstininkai ir tankai, be netiesioginės ugnies pridengimo, prisidengdami rūkais, pasirodė prieš vokiečių pozicijos saugą. Vokietijos kariuomenės dalinių baterijos į nematomus, bet baisiai užiančius rūkuose tankus paleido užtveriamąjį ugnį. 7 val. 15 min. tankai ir pėstininkai puolė vokiečių pozicijos saugą. Tuo

²³ WILLIAMSON, M. *Armored Warfare: The British, French, and German Experiences*, Military Innovation in the Interwar Period, Cambridge University, New York, 1996, p. 6.

²⁴ Praeities ir dabarties pėstininkai. *Karys*, 1938-04-18, nr. 17, p. 474.

laiku anglų artilerija savo sunkiųjų pabūklų ugnimi šaudė į pagrindinę vokiečių poziciją, o lengvoji artilerija sudarė tankų priešakyje 200 m. atstume galingą ugnies bangą iš dūminių sviedinių. Dūmai uždengė tankus nuo vokiečių netiesioginės ugnies, ir tie buvo priversti šaudyti į nematomus taikinius, dėl ko šaudymas, žinoma, negalėjo būti taiklus²⁵.

Tankai greitai nušlavė vokiečių saugą ir išvažiavę iš rūko bei dūmų uždangos, įsiveržė į pagrindinę poziciją. „Neįveikiamos baidyklės“ nesulaikomai šliaužė pirmyn ir ardė apkasus, vielų kliūtis ir triuškino žmones, kulkosvaidžius ir pabūklus. Šaukdami „tankai, tankai“, Vokietijos kariuomenės kariai panikoje bėgo, palikdami apkasus, patrankas ir kulkosvaidžius. O tankai, nesutikdami rimtesnio pasipriešinimo, vis šliaužė ir šliaužė pirmyn ir sutriuškino pėstininkų, kulkosvaidžių, baterijų, štabų, rezervų pozicijas ir apskritai viską, kas tik tai jiems kelyje pakliūdavo. Tik tai ties Fleskierio kaimu tankai sutiko atkaklių 51-os vokiečių divizijos pasipriešinimą. Čia juos smarkia ugnimi sutiko penkios artilerijos grupės ir keli pabūklai, išvažiavę į atviras ugniavietes. Tankai vienas paskui kitą išeidavo iš rikiuotės²⁶. Jau lapkričio 23 d. vokiečiai dar labiau sustiprino savo prieštankinę apsaugą. Po mechanizuotų dalių susidūrimo su prieštankine apsauga 40-oji Didžiosios Britanijos divizija neteko 21, 5-oji škotų divizija – 18 tankų. Taigi tą dieną britai iš 57 dalyvavusių tankų kautynėse neteko 39²⁷. Juo toliau slinko tankai pirmyn, juo atakos, nustojusios savo staigumo, buvo vis mažiau ir mažiau sėkmingesnės, o prieštankinė apsauga, dėl taisyklingesnio artilerijos panaudojimo, buvo vis stipresnė ir stipresnė. Lapkričio pabaigoje anglų puolimas visai sustojo. Per 10 puolimo dienų jie nustojo apie 180 tankų. Nuo to laiko prieštankinė apsauga ir pasidarė nedaloma visos gynimosi sistemos dalimi.

Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje tankų nuostoliai jau buvo dideli. Tankų panaudojimo masiškumas taip pat stebina, per trumpą laikotarpį nuo 1917 m. balandžio iki 1918 m. lapkričio prancūzų kariuomenė kautynėse panaudojo 4356 tankus. Pažymėtina, kad Didžiojo karo metu daugiausiai tankų sunaikino artilerija – 657. Nuo minų buvo išvesta iš rikiuotės 16 tankų, nuo pėstininkų ginklo – 4, dėl neišaiškintų priežasčių – 71²⁸. Pasižiūrėjus į Pirmojo pasaulinio karo statistiką pateikiamą lietuviškoje periodikoje matomi toki rezultatai: iš viso kautynėse buvo sunaikinti 784 tankai, tai sudaro 17,2% visų tankų, dalyvavusių mūšiuose, skaičių. Įdomumai tai, kad nuo pirmojo pasirodymo iki karo pabaigos procentaliai tankų mūšiuose buvo sunaikinama vis daugiau²⁹.

²⁵ Kaip artilerija padeda pėstininkams ginantis. *Karys*, 1939-06-22, nr. 25, p. 737.

²⁶ *Ibid.*, p. 737.

²⁷ *Ibid.*, p. 737.

²⁸ Prancūzija, Svetimosios kariuomenės. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 24, p. 570.

²⁹ *Ibid.*, p. 570.

Pasibaigus Didžiajam karui, tolimesniame, ypatingai pokariniame laikotarpyje einama prie tankų didesnio greičio išplėtimo. Tai daroma tanko svorio ir jo šarvų ploninimo sąskaita. Todėl tankas pasidarė labiau pažeidžiamas, tačiau jo greitis trumpina laiką, kurį jis gali būti šaudomas prieštankinio pabūklo arba kulkosvaidžio ir tuo mažinama į jį pataikymo galimybė³⁰. Daroma išvada, kad reikėjo turėti pakankamą skaičių prieštankinių ginklų, kad jų veikimas, atsižvelgiant į ribotą tankų greitį, būtų pakankamas. Tarpukario Lietuvos periodiniame žurnale *Karys* teigiama, kad tuo momentu pėstininkų pulkuose privalo atsirasti nauji padaliniai apginkluoti prieštankiniais ginklais³¹. Į tai atsižvelgus galima pastebėti ir akivaizdų pačių tankų naudojimo minties pokytį. Pirmojo pasaulinio karo metu, tankai yra pėstininkus lydinčios priemonės, kurios atrodo turėjo suteikti pėstininkų puolimui veržlumo ir užtikrinti didesnę žmogiškųjų išteklių ekonomiką. Tarpukariu, kaip vėliau matysime, ši mintis keičiasi. Tobulėjant tankams, didėjant jų greičiui, atsirandant vis didesnei ugnies galiai ir galimybei išnaudoti vis gilesnį ugnies gylį tankai tampa viena iš pagrindinių sausumos kovos priemonių. Tankų, motorizuotų ir mechanizuotų priemonių naudojimo būtinybę ateities konfliktuose matė ir daugelis karo teoretikų, kitų aukštų didžiųjų valstybės karininkų ir karo mąstytojų. Austrijos artilerijos generolo Ludwigo Ritter von Eimannsberger'io knygoje *Der Kampfwagenkrieg*, išleistoje 1934 m. rašoma apie „greitąją“ kariuomenės divizijų organizaciją, taktiką ir pritaikymą. Autoriaus manymu būsimame kare būtina dalyvaus šios greitosios tankų divizijos ir motorizuotos divizijos³².

Taigi šarvuotos technikos dalys karo veiksmuose pradėtos naudoti Pirmojo pasaulinio karo metais. Tačiau kokios buvo to panaudojimo priežastys? Visiems gerai žinoma, kad Pirmasis pasaulinis karas, ypatingai Vakarų fronte, buvo apkasų karas. Todėl didieji karo vadai ir strategai, tiek Antantės, tiek Trilypės sąjungų pusėje, ieškojo būdų kaip pralaužti priešų gynybines linijas. Praktika parodė, kad didelio mąsto puolimai, tokie kaip Verdano mūšis, naudojant masyvią kariuomenę frontiniu puolimu gerai įtvirtintų priešų gynybinių linijų pralaužti nepavyks. Prieš puolant buvo netinkamai įvertintas gynybinėse linijose esančių pėstininkų turimos ginkluotės, tokios kaip kulkosvaidžiai, potencialas. Dėl šios priežasties puolimai dažniausiai vystydavosi labai lėtai ir atnešdavo masinius nuostolius puolančiajai kariuomenei. Kariuomenių dalių manevrai tapo suspausti į rėmus, neleidžiant pasireikšti judėjimo laisvei.

Motorizuotos ir mechanizuotos šarvuotos kariuomenės technikos vystytojų tikslas buvo sugražinti manevro laisvę į karo teatrą. Pagrindinė mintis naudojant šarvą buvo sukurti apsaugą pėstininkams nuo priešų lengvųjų ginklų ir kulkosvaidžių, leidžiant pastariesiems priartėti prie priešų pozicijų reikiamu

³⁰ Praeities ir dabarties pėstininkai. *Karys*, 1938-04-28, nr. 17, p. 474.

³¹ *Ibid.*, p. 474.

³² Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1936-02-01, nr. 3, p. 82.

atstumu leidžiančiu vystyti puolimą³³. Nepaisant to, kad tuometinė pėstininkų ginkluotė neleido efektyviai pasipriešinti tankų puolimui, jie karo pobūdžio ir eigos nepakeitė. Viena iš priežasčių buvo tai, jog jie turėjo labai mažą veikimo nuotolį. Patys tankai buvo lengvai pažeidžiami netiesioginės artilerijos ugnies bei dėl savo riboto pravažumo negalėjo įveikti masyvesnių įtvirtinimų ar apkasų. Visgi pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui tapo aišku, kad ši karo technikos rūšis bus plėtojama ir modernizuojama, todėl pozicinio karo koncepcija ateities karuose bus neefektyvi.

1.2. ŠARVUOTŲ KARIUOMENĖS DALIŲ POREIKIO INTERPRETACIJA XX AMŽIAUS PRADŽIOS KARO TEORIJS PLOTMĖJE

Pirmiausia reiktų pradėti nuo klausimo kas yra karas? Pasak C. von Clausewitz karas – prievartos aktas, turintis tikslą priversti priešininką vykdyti mūsų valią³⁴. Nors karo tikslas idėjiškai nėra kintantis, deja karas ir jo samprata laikui bėgant keičiasi, todėl karo būdai nėra pastovūs, tam pritaria ir tarpukario Lietuvos kariuomenės gen. št. mjr. V. Bulvičius sakydamas, kad karo formos per amžius keitėsi, prisiderindamos prie kintamų žmonijos gyvenimo aplinkybių³⁵. C. von Clausewitz teigė, kad nuo senų laikų kovos būtinybė versdavo žmogų išradinėti specialias priemones, kurios duotų jam pranašumą mūšyje³⁶. Naujų išradimų pagrindas yra ginklai ir kariuomenių organizacija, todėl struktūrose įvykdžius priemonių reformas keičiasi ir pati karybos koncepcija, kuri mūsų teatrą transformuoja priversdama didžiųjų karo vadų vadovavimą derinti prie pasikeitusių techninių sąlygų, nepriklausomai nuo to ar tai taktinis, operacinis ar strateginis lygmuo. Gen. št. mjr. V. Bulvičius pastebėjo, kad požiūris į karą žiūrint per istorijos perspektyvą keitėsi, tačiau autorius daugiausia savo knygoje *Karinis valstybės rengimas* liečia naujuosius amžius, visiškai stengdamasis neieškoti priežasčių, kodėl karo teorijos keitėsi, labiau susikoncentruodamas į paskutiniųjų karo koncepcijų trumpą apžvalgą, kuri pasak gen. št. mjr. V. Bulvičiaus reikalinga tam, kad rengiantis naujam karui (kalbama apie Antrąjį pasaulinį karą) nebūtume klaidinami atgyvenusių teorijų³⁷, kurios yra nebeaktualios ir tikriausiai nebūtų veiksmingos realioje situacijoje.

Vienas žymiausių XX amžiaus pirmos pusės karinės minties vystytojas, kurį nagrinėjo ir anksčiau minėtas V. Bulvičius rašydamas apie motorizuotas ir mechanizuotas kariuomenių dalis, buvo britų kariuomenės karininkas John Fuller. Šis karo teoretikas geriausiai žinomas, kaip moderniojo karo

³³ HAMMOND, B. *Cambrai 1917: The Myth of the First Great Tank Battle*. Orion, London, 2009, p. 12.

³⁴ CLAUZEWITZ, C. *Apie karą*. Vilnius, 2008, p. 7.

³⁵ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 40.

³⁶ CLAUZEWITZ, C. *Apie karą*. Vilnius, 2008, p. 68.

³⁷ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 40.

naudojant šarvuotą techniką, teorijos pradininkas. Britų generolas be to buvo ir karo istorikas, geras strategas bei karo moksle kaip teoretikas suformavo ir kategorizavo devynis karo principus³⁸. J. Fuller pabrėžė, kad naujų ginklų, ypač tankų ir orlaivių, galimybės duoda ne tik techninį, bet ir psichologinį pranašumą prieš atžvilgiu. Šių technikos dalių veikimas turi būti neatsiejamas vienas nuo kito.

Ypatingo aktyvumo mechanizacijos mintis įgauna 1925 m. Anglų generolas J. Fuller, Didžiojo karo metu buvęs tankų korpuso vadas, skelbia mintį, kad tankų operacijos yra visiškai savarankios, kaip ir jūrų laivyno operacijos; jos vykstančios tankams tinkamoje vietovėje, o vietovė netinkama tankų veiksmams, užnuodijama cheminėmis medžiagomis. Tik tuo būdu naudojant tankus galima pasiekti tikslo — greitai baigti karą. J. Fuller sako: „Mechanizuota kariuomenė yra siurblys, kuris ginkluoto konflikto gaisrą gali užgesinti pačioje pradžioje“. Jo paskelbtos mintys susilaukia atgarsio ir kituose kraštuose. Viešai pasirodo atskirų karo specialistų pažiūros į tankų vaidmenį ir jų panaudojimą ateities kare³⁹.

Vienoje iš savo knygų pavadinimu *Tankai didžiajame kare* išleistoje 1920 m., pateikė idėją, kad kare didžiausias galvosūkis kurį sprendžia vadai yra kaip suteikti priešui nuostolių pačiam jų nepasidarant⁴⁰? Autorius atsakant į klausimą pateikia pagrindines, per visą karybos istoriją išskylančias, problemas:

1. Kaip smogti priešininkui išlaikant distanciją (ugnies gylis);
2. Kaip judėti į priešininką išlaikant tempą (judėjimo greitis);
3. Kaip priartėjus prie priešininkų smogti efektyviai (priešo gynybinių linijų pralaužimas);
4. Kaip apsaugoti save nuo priešišku ir draugišku pajėgu ugnies (pajėgu apsauga).

J. Fuller nagrinėjant šių keturių klausimų sprendimo būdus persikėlė į viduramžius, kur aptiko šių problemų sprendimo atitikmenį – tai viduramžių riterių sunkiąją kavaleriją. Jis teigė, kad istorijos šaltiniuose yra fiksuota kai 25 šarvuoti riteriai puldami paprastą valstiečių pagrindu surinktą kariuomenę padarydavo iki 1200 gyvybinės jėgos nuostolių juos išžudydami arba sužeisdami⁴¹. Autorius priėjo išvadą, kad šis viduramžių pavyzdys yra anų laikų gyvas tankas, kuriame tarpusavyje yra sukombinuota fizinė jėga, apsauginiai šarvai ir puolantieji ginklai. Fuller tai buvo nenuginčijamas įrodymas, kad šarvuota, turinti gerą pravažumą ir gerai ginkluota kovos mašina yra ateities konfliktų pagrindinis ginklas.

Toliau J. Fuller nagrinėjant šarvuotų technikos dalių panaudojimą nebuvo apeita be pėstininkų veiksnio. Pirmojo pasaulinio karo metais, tokiose kautynėse, kokios buvo prie Verderno, buvo pastebėta,

³⁸ REID, B. H. *J. F. C. Fuller: Military Thinker*. Macmillan, 1987, p. 3.

³⁹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6-10.

⁴⁰ FULLER, J. F.C. *Tanks in the great war 1914-1918*. E. P. Dutton and Company, New York, 1920, p. 28.

⁴¹ *Ibid.*, p. 30.

kad vykdant plataus masto pėstininkų puolimą artilerijos paramos ugnies neuštenka. Todėl J. Fuller nusprendė, kad didžiausio efektyvumo būtų pasiekta kombinuojant šarvuotų technikos dalių ir pėstininkų manevrą⁴².

Taigi pagal J. Fuller šarvuoti ir ginkluoti tankai atsiradę Pirmojo pasaulinio karo metu turėjo sukelti perversmą karybos srityje. Būsimas didelio masto karas, kalbama apie Antrąjį pasaulinį karą, turėjo būti kitoks nei 1914–1918 m. konfliktas. Dėl motorizuotų ir mechanizuotų techninių dalių taikymo, iš apkasų mūšiai turėjo persikelti į greitus manevrinius pajėgų judėjimus, suteiksiančius didesnę mobilumą. Antrinant, J. Fuller, pasak V. Jokubausko, teigė, kad ateities karas turėjo būti manevrinis, jame veikti turi tankai ir motorizuotų pėstininkų daliniai, nes Pirmojo pasaulinio karo metu pėstininkai ir kavalerija neįgyvendino jiems keltų uždavinių. Tą papildant J. Fuller teigė, kad praeityje karai buvo nulemiami gyvąja jėga, ateityje bus sprendžiami mechanine jėga, sukurta žmogaus protu. Papildant šio brito teoriją, buvo konstatuota, jog pergalei pasiekti nebūtina fiziškai sunaikinti visų priešų pajėgų. Teoretiko manymu, tankai skirti įbauginti ir demoralizuoti priešų pajėgas, palaužti pasipriešinimą, motorizuoti partizanų daliniai – sukelti sumaištį priešų užnugaryje⁴³.

Dabar atkreipkime dėmesį į V. Bulvičiaus mintis apie anglų generolo J. Fuller 1923 m. pasirodžiusį veikalą *Karo reforma*, kuri su kitais autoriaus parašytais darbais sukūrė jo vardu vadinamą karo teoriją. Nors J. Fuller savo darbuose didelį dėmesį skyrė cheminėms atakoms ir karo aviacijai, tačiau greta pastarosios jis stipriai pabrėžia kariuomenės motorizuotų ir mechanizuotų dalių svarbą⁴⁴. *Karo reforma* autorius akcentuoja, kad norint pasiekti pergalę visame karo teatre svarbiausia yra pasiekti ir užimti gyvybinius priešų centrus, būtent tam tikslui įgyvendinti reikalinga okupuoti vis naujas sritis. Taigi logiškai mąstant tam, kad būtų perimama naujų sričių kontrolė reikalinga ir stipri sausumos kariuomenė. Dabar susimąstykime kas vis dėlto yra stipri kariuomenė? Kitas klausimas būtų ar didelius žmogiškuosius resursus turinčiai valstybės kariuomenei galime klijuoti stiprių ginkluotųjų pajėgų etiketę? Į pastarąjį klausimą žvelgiant per J. Fuller perteiktas mintis atsakymas yra ne, didelės armijos be naujausių technologijų negali varžytis su mažesnėmis, tačiau didesnę greitį ir ugnies galią turinčiomis kariuomenėmis. Iš esmės XX amžiaus ketvirtame dešimtmetyje karinis konfliktas kuriame nenaudojamos motorizuotos ir mechanizuotos priemonės buvo prilyginamas mažo intensyvumo ginkluotam konfliktui. J. Fuller nuomone, jokia šalis negalinti atremti motorizuotų priešų pajėgų, pati neturėdama analogiškos

⁴² Ibid., p. 196.

⁴³ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 225.

⁴⁴ BULVIČIUS, V. „Karinis valstybės rengimas“. Vilnius, 1994, p. 70.

kariuomenės⁴⁵. Šioje vietoje aišku reiktų atsižvelgti ir į tai, kad pasak V. Bulvičiaus, J. Fuller rašydamas šias mintis manė, kad dar 20–40 metų didelio masto karo nebus ir pagrindiniai karai, kuriuos reikės kariauti, bus vietinės reikšmės arba kolonijiniai⁴⁶. Taigi turima omenyje, kad priešininko kariuomenė būtinai bus technologiškai menkiausiai išsivysčiusi. Tačiau V. Bulvičius lygina dvi lygiavertes technologiškai karines jėgas taip kritikuodamas J. Fuller teiginius dėl mažų kariuomenių teorijos. V. Bulvičius ima pavyzdį vieną prieš kitą pastatydamas dvi karines jėgas, kurios vienoje pusėje yra 200 tankų ir 10 motorizuotų batalionų, o kitoje 2000 tokių pat tankų ir 100 tokių pat motorizuotų batalionų⁴⁷. Aišku tokiu atveju be abejonės pranašumą turės ta karinė jėga, kuri turės santykinai daugiau pajėgumų, bet žvelgiant iš kitos pusės jeigu tie 200 tankų ir 10 motorizuotų batalionų bus mūšyje greitesni ir turės žymiai aukštesnę kovinę galią, didesnę šaudymo nuotolį, geresnę ir greitesnę resursų tiekimą, juolab geriau veikiančią vadovybę, dar kyla klausimas ar dešimt kartų didesni pajėgumai su menkesne kovine galia galėtų pasiekti pergalę ir ar apskritai ta pergalė yra įmanoma. Visa tai išanalizavus galime daryti prielaidą, kad tarpukariu ruošiantis naujam didelio masto konfliktui kariuomenių modernizacija buvo būtina, nes technologinis kariuomenės atsilikimas nepriklausomai nuo jos dydžio garantavo ne tik pralaimėjimą, bet ir visišką pajėgų negalėjimą pasipriešinti priešui kariuomenei.

Kita aktualija, kuri kamavo reformuojant tarpukario laikotarpiu kariuomenes į modernias motorizuotas ir mechanizuotas jėgas buvo išteklių ir finansavimas. Kariuomenių mechanizacija ir motorizacija kainavo brangiai, todėl net ir didžiosios valstybės mūsų lauke sugebėjo išstatyti tik po kelis tūkstančius tankų. Kariuomenės motorizacija vedė ir prie jos mažinimo bei profesionalumo. Taip pat kita problema buvo logistika ir aprūpinimo klausimas, kuris taip pat reikalavo didelių išteklių ir finansavimo. Britas B. H. Liddel-Hart kuris antrino J. Fuller idėjai, kad ateities kare dominuos tankai ir karo aviacija, teigė, kad pėstininkai atliks tik aptarnavimo ir užnugario įgulų vaidmenį, o kita ginkluotė bus bevertė⁴⁸.

Nors J. Fuller buvo didelis sausumos kariuomenės reformatorius ir teigė, kad norint pranašumo mūšyje reikia visas sausumos pajėgas motorizuoti ir mechanizuoti, tačiau pėstininkams autorius pagrindinės reikšmės neskiria ir vietoj jų teikia prioritetą tankams. Pėstininkai turėjo atlikti tik paramos funkciją, valant pozicijas ar naikinant pavienius priešus karius. Kalbant apie pačią tanko koncepciją reiktų pabrėžti, kad čia didelę įtaką padarė būtent tos pačios J. Fuller įžvalgos dėl kariuomenių greičio ir kaunamosios jėgos. Žvelgiant į Pirmojo pasaulinio karo vaizdą, matome, kad tai daugiausiai buvo pozicinis karas, kuriame vyko mūšiai iš gerai įtvirtintų pozicijų. Pats V. Bulvičius savo knygoje *Karinis*

⁴⁵ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 225.

⁴⁶ BULVIČIUS, V. „Karinis valstybės rengimas“. Vilnius, 1994, p. 71.

⁴⁷ Ibid., p. 71.

⁴⁸ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 225.

valstybės rengimas reflektuodamas kitų autorių mintis teigia, kad frontuose matėsi sustingimas todėl, kad puolamieji ginklai nebuvo pakankamai galingi, kad frontiniais smūgiais nugalėtų gerai gynybai pasiruošusius pėstininkus, kuriuos dengia artilerijos pabūklai⁴⁹. Todėl atsižvelgiant į tai, reikėjo sukurti sistemą, kuri galėtų įveikti nusistovėjusias pozicinio karo dogmas, kitais žodžiais kalbant reikėjo sukurti tobulesnius puolamuosius ginklus, tokiu būtent ginklu ir galėjo būti tankas. Ką iš istorijos ir matome, kad taikos metu fronto puolamosios priemonės, ypač tankai, padarė didelę pažangą⁵⁰. Ar tam įtakos turėjo J. Fuller karo teorija? Negalime visiškai garantuoti, bet taip, ji be abejo prisidėjo prie pačios karo minties vystymo, kad sausumos kariuomenės daliniai turi būti greiti, šarvuoti, turėti didelę ugnies galią, kitaip tariant motorizuoti ir mechanizuoti. Ši karo teorija ypatingą įtaką padarė Vokietijos kariniai doktrinai⁵¹. Vokiečiai ypatingai palaikė J. Fuller idėjas, bet tam jie turėjo priežastį. Po Versalio sutarties ir visiško Vokietijos pažeminimo tarptautinėje arenoje pastarajai buvo leista turėti nuolatinę kariuomenę, kuri neviršytų šimto tūkstančių karių. Todėl ši J. Fuller mažos, bet greitos ir manevringos kariuomenės koncepcija buvo priimta, taip norint parodyti tuometinės karinės jėgos vertę. Vėliau Versalio taikos sankcijų Vokietija pradėjo nesilaikyti, tačiau pats mechanizacijos ir motorizacijos principas buvo naudojamas, kaip svarbus svirtas modernizuojant kariuomenę. Pažiūrėjus giliau pagrindinė Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių naudota karinė koncepcija *blitzkrieg* būtent buvo paremta greičiu, kurį turėjo ir suteikti tos mechanizuotos ir motorizuotos šarvuotos technikos dalys. Tiesa, aiškinantis tarpukario Vokietijos koncepciją, labiau reiktų atsižvelgti į vokiečių karo teoretiko Heinz Guderian koncepciją, bet apie ją vėliau.

Toliau analizuojant paties V. Bulvičiaus mintis reiktų pabrėžti, kad pastarasis pėstininkus, kaip ir seniau, įvardijo kaip pagrindinę ginklų rūšį. Pagal jį naudojant pėstininkus galima užimti ir išlaikyti teritoriją⁵². V. Bulvičius teigia, kad pėstininkai yra ypatingai naudingi kai ginasi už tankams nepraeinamų kliūčių. Autorius taip pat rašo, kad tankai dar netapo ir rodos negali tapti, pagrindine žemės ginklų rūšimi, jie tik žymiai palengvina pėstininkams puolant paskutiniuosius 300 metrų, bet veikdami be tų pačių pėstininkų paramos bei artilerijos jie savęs dar nepateisino⁵³. Savo tekste V. Bulvičius užduoda klausimą, kad galbūt tankų paprasčiausia turėta per mažai ir dėl to jie vieni patys savaime veikdami nepasiteisino. Samprotaujant dėl to reiktų prisiminti, kad pažanga vyko ne vien tankų ir šarvuotų kovos mašinų, bet ir pėstininkų ginkluotėje kovojant su prieš tai minėtomis karinėmis priemonėmis, todėl jų didesnis kiekis

⁴⁹ BULVIČIUS, V. „*Karinis valstybės rengimas*“. Vilnius, 1994, p. 75.

⁵⁰ Ibid., p. 76.

⁵¹ Ibid., p. 71.

⁵² Ibid., p. 77.

⁵³ Ibid., p. 78.

nieko nepakeistų ir tankai, ir motorizuotieji bei mechanizuoti junginiai negali veikti kautynių lauke be pėstininkų paramos.

Tankų karo teorijos rėmėjas buvo ir buvęs Prancūzijos prezidentas, tuo metu prancūzų kariuomenės karininkas Charles de Gaulle. Būsimasis Prancūzijos prezidentas taip pat labiau palaikė idėją, kad tankų naudojimas ir manevro laisvė yra ateities konflikto scenarijus ir efektyvesnė priemonė negu tranšėjų patirtis Pirmojo pasaulinio karo metu⁵⁴. Ch. de Gaulle siūlė mechanizuoti pėstininkus, sukurti profesionalę kariuomenę, kuri turėjo susidėti iš 100 000 karių ir 3000 tankų. Teoretikas tankus prilygino praeityje buvusiai kavalerijai⁵⁵. Profesionali kariuomenė, pasak Ch. de Gaulle, turėjo būti aprūpinta naujausia karine technika ir ginkluote, o karo atveju būtų pagrindinė mobilizuotų pajėgų smogiamoji jėga, galėtų ginti pasienį nuo netikėto priešo įsiveržimo. Tai pajėgos, kurias galima panaudoti manevrui ir puolimui⁵⁶. Tokių pajėgų diviziją, pasak Ch. de Gaulle, turėjo sudaryti trys brigados – tankų, pėstininkų ir artilerijos. Pajėgos turėjo būti gausiai aprūpintos artilerija ir naujais tankais, kurie būtų pagrindinė manevringa pajėgų smogiamoji jėga, galinti veikti netikėtai ir sėkmingai⁵⁷.

Kitas žymus tarpukario, motorizuotų ir mechanizuotų dalinių, karinės minties kūrėjas, tankų karo teorijos Vokietijoje vystytojas buvo vokiečių generolas H. Guderian. Pastarasis žymiai prisidėjo prie vadinamosios *Panzer* divizijos kūrimo Vermachto sudėtyje. *Panzer* divizija, pagal H. Guderian, turėjo būti pagrindinis veiksnys užtikrinantis „*blitzkrieg*“ taktikos sėkmę. H. Guderian manė, kad vienos motorizuotos ir mechanizuotos šarvuotos priemonės negali tapti veiksmiu, leisiančiu įgyti pranašumą prieš atžvilgiu. Todėl kartu su tankų modernizacija siūlė motorizuoti ir mechanizuoti pėstininkų dalinius taip suteikiant jiems greičio ir manevro laisvę. Pagal jo koncepciją, kartu su tankais ir motorizuotais ar mechanizuotais pėstininkais turėjo veikti ir stipri artilerinės ugnies parama bei priešlėktuvinė gynyba⁵⁸. Tiesa sakant H. Guderian palaikė idėją, kad efektyviausią ginkluotės panaudojimą galima pasiekti naudojant visus ginklus kartu vienu metu. Tad kuo daugiau ginklų rūšių bus naudojama kartu su greitais ir manevringais motorizuotais ir mechanizuotais daliniais, tuo geresnis rezultatas bus pasiektas mūšio lauke. H. Guderian 1929 m. priėjo išvadą, kad vieni tankai arba tankai, paskirstyti po pėstininkų dalinius, neturės lemiamos reikšmės. Pasak V. Jokubausko, jis teigė, kad tankai lems operacijos eigą tik remiami kitų kariuomenės rūšių, kurios judės tokiu pat greičiu kaip tankai. Kitos kariuomenės rūšys turi tarnauti tankams, todėl H. Guderian siūlė ne pėstininkų divizijoms skirti tankų, o į tankų divizijas paskirti kitų

⁵⁴ FENBY, J. *The General: Charles De Gaulle and the France He Saved*. Simon and Schuster, New York, 2010, p. 55.

⁵⁵ Ibid., p. 55.

⁵⁶ JOKUBAUSKAS, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

⁵⁷ Ibid., p. 226.

⁵⁸ GUDERIAN, H. *Panzer Leader*. Arco Publishing, New York, 2001, p. 34.

kariuomenės rūšių padalinių⁵⁹. Vokiečių karo teoretikas akcentavo ir tankų savybes. Jis pastebėjo, kad tankai pasižymi savybėmis, kurių neturi kitos kariuomenės rūšys. Tankai yra manevringi, gali įveikti sunkiai praeinamas vietas, apsaugoti nuo priešų ugnies, patys ginkluoti kulkosvaidžiais ir patrankomis. Taip pat reikėtų pabrėžti ir jų autonomiškumą, nes tankai su savimi gali gabenti tam tikrą kiekį degalų ir amunicijos.

Puolimą, remiantis teorija pagal Hans von Seeckt ir H. Guderian, be perspėjimo pradėtų galinga bombarduojanti aviacija, kuri užpultų valstybės sostinę ir svarbiausius kariuomenės centrus (štabus, ginklų gamyklas, įstaigas ir pan.). Kiek bus galimybės prisidės prie to ir šarvuotos kariuomenės dalys. Paskui šiuos seks motorizuotos divizijos, kurios užims svarbius strateginius punktus anksčiau, nei priešininkas suspės mobilizuotis. Vėliau ateis šarvuotų divizijų eilė: greit apsups priešų kariuomenę, kai tuo metu sumobilizuota kariuomenė duos svarbiausiąjį smūgį priešų šalyje puolimo ir prasilaužimo jungimais. Tankai veržiasi pirmyn, užima vis naujus plotus, o aviacija kulkosvaidžių ugnimi ir bombomis suardo gynimąsi. Pagaliau senojo pavyzdžio kariuomenė, sudaryta iš senesnio amžiaus atsarginių, įsitvirtina užimtame plote⁶⁰. Taigi H. Guderian laikėsi nuomonės, kad operacijų metu motorizuotąsias ir mechanizuotąsias dalis reikia sutelkti į dalinius ir junginius, kurie jungtiniu ir netikėtu smūgiu turėtų nulemti mūsų sėkmę⁶¹. Pažvelgus į vokiečių kurtos *blitzkrieg* taktikos priežastis nenuostabu, kad tarpukario laikotarpiu taip buvo pradėta mąstyti. Po Pirmojo pasaulinio karo atsiradę suvaržymai kariuomenės dydžio klausimui Vokietiją privertė ieškoti naujų karybos būdų.

Viename iš periodinio žurnalo *Kardas* numerių teigiama, kad Vokietijai visuomet bus svarbu ieškoti greito sprendimo ir todėl kariauti ji turės intensyviau. Tai viena iš Didžiojo karo pamokų, kurią vokiečiai gerai suprato. Negalima remtis tautos kariuomene, nes ginkluota tauta visuomet bus gausesnė priešų pusėje, ypač Rusijoje. Todėl reikia suduoti smūgį greitai ir stipriai, bei tuojau gauti tokių rezultatų, kad priešas negalėtų mobilizuotis ir sutelkti visos savo galios⁶². Ši karo doktrina kilusi iš H. von Seeckt. Šis žymus Pirmojo pasaulinio karo veteranas, faktiškai buvo *Reichswehro* kūrėjas, kurią įsivaizdavo kaip mažą, bet profesionalią kariuomenę. Autorius teigė, kad pirmąjį smūgį turi suduoti profesionali kariuomenė, o vėliau užnugaryje gali mobilizuotis ginkluotos tautos masės, kurios bus tik gynimosi priemonė ir šaltinis, iš kurio pasipildys pagrindinės pajėgos⁶³. Atrodytų, kad tokia kariuomenės koncepcija buvo ir įvykdyta. Štai tame pačiame žurnalo *Kardas* numeryje konstatuojama, kad tuometinė Vokietija

⁵⁹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 225.

⁶⁰ Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20, p. 546.

⁶¹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

⁶² Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20, p. 545.

⁶³ *Ibid.*, p. 545.

turi visiškai naują kariuomenę, aprūpintą visomis ofenzyvinėmis priemonėmis. Jos elitą sudaro taip vadinamos – šarvuotos divizijos. Šarvuotų divizijų idėja pradėta vystyti Prancūzijoje. C. de Gaulle jau 1934 m. siūlė, kad prancūzų kariuomenė sutvertų, kaip „profesionali kariuomenė“ specializuota, parinkta junginį, pasiruošusi kiekvienu metu žygiui ir kuri turėtų didžiausių galimumų manevrui ir smūgiui⁶⁴.

Paskutinis karo teoretikas, palaikęs tankų idėją, kurį norėtusi paminėti yra SSRS maršalas Michail Tuhachevsky. Autorius yra laikomas *gilaus prasiveržimo* teorijos pradininku ir vystytoju. M. Tuhachevsky teigė, kad efektyviausiai tankus galima išnaudoti juos verčiant bendradarbiauti su kitomis ginklų rūšimis. Sukurti mišrūs junginiai turėjo vykdyti gilius prasiveržimus už priešo pagrindinių linijų, sunaikinant priešiško pajėgų užnugarį ir logistines linijas⁶⁵. Pagrindinė gilaus prasiveržimo idėjos mintis buvo pasiekti pergalę ne viena lemiamą operacija, kaip tai planavo padaryti vokiečiai, bet organizuoti iš anksto suplanuotas sudėtingas į priešą užnugarį, kurios turėjo sugriauti priešą pajėgų gynybos sistemą. Reikėtų pabrėžti, kad M. Tuhachevsky gilaus prasiveržimo teorija apėmė ne tik puolimo operacijas, bet ir gynybos veiksmus. Pasak autoriaus gynybos metu vadovybė turėtų nustatyti priešui svarbiu objektus į kuriuos galėtų atlikti reidus. Gynybos pagrindinis veiksnys turėtų būti pėstininkai bendradarbiaujantys kartu su artilerija. Pačios gynybos pozicijos turėtų būti sustiprintos fortifikaciniais įrengimais ir minomis, kitaip tariant tokioje gynyboje inžinerija neturėtų būti užmiršta. Pagrindinis tokios gynybos tikslas gilaus prasiveržimo koncepcijoje yra išvarginti pagrindinės priešą pajėgas, kurios vykdo puolimą. Atlaikius puolimą, gynybos užnugaryje jau turi būti pasiruošę mechanizuoti pėstininkų daliniai vykdyti kontrataką iš priešą pajėgų flango⁶⁶.

Taigi viską apibendrinant tarpukario kariuomenių modernizacijai didelę įtaką padarė J. Fuller iškelta teorija, kuri trumpai tariant skatino kurti mažas, mobilias ir greitas kariuomenes. Atsižvelgiant į tai, kad buvo reikalingas greitis ir mobilumas buvo sudarytos sąlygos kariuomenių motorizacijai ir mechanizacijai. Tačiau kartu tai paskatino ir masinių kariuomenių motorizaciją bei mechanizaciją, kitaip tariant J. Fuller mažos kariuomenės koncepcija buvo pritaikyta didelėms, masinėms karinėms jėgoms. Kitas aspektas į kurį reiktų atkreipti dėmesį yra didesnės puolamosios galios ginklų poreikis, ko pasekoje tankas tapo didelę kaunamąją galią turinti priemonė, tačiau vis dėlto be pėstininkų ir artilerijos paramos nedaranti didelės įtakos. Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui dideliu tapo aišku, kad senieji karybos principai siekiant pergalės neveiks, todėl buvo imtasi permąstyti visą valstybės strategiją ruošiantis karui.

⁶⁴ Ibid., p. 545.

⁶⁵ SIMPKIN, R. *Deep battle: the brainchild of Marshal Tuhachevskii*. Brassey's Defence, London, 1987.

⁶⁶ Ibid.

J. Fuller teigė, jog naujajame kare bus svarbus greitis, todėl motorizuotųjų ir mechanizuotųjų kariuomenės pajėgų svarba labai padidės, tačiau kita vertus pėstininkai vis tiek liks pagrindine jėga.

Kalbant apie tankus tarpukario laikotarpiu galime pastebėti dvi tankų naudojimo kryptis. Vokietijos eksploatuojamoje teorijoje tankus planuota naudoti koncentruotai, ne mažiau kaip po 100 puolant 1–1,5 kilometro bare, puolimo greitis – 12 km/val. Tuo tarpu prancūzai, kurie konstravo savo ateities karo viziją pasiremdami Pirmojo pasaulinio karo patirtimi, planavo tankus priskirti padaliniams. Buvo numatyta jei tankų batalionas remia pėstininkų batalioną, kiekvieną pėstininkų kuopą turėjo remti 5 tankai, judantys 2 km/val. greičiu⁶⁷. Čia galima pastebėti ir vokiškosios tankų naudojimo pokytį po Pirmojo pasaulinio karo. Didžiojo karo metu, tankai atsiranda kaip pėstininkus lydinčios priemonės. Tarpukariu tankai modernizuojami, jie greitėja ir galiausiai nebe tankai lydi pėstininkus, bet tankai yra pagrindinė smogiamoji jėga, o pėstininkai reikalingi atlikti tik šalutines užduotis. Ne veltui 1935 m. žurnale *Kardas* teigiama, kad atsiranda nauja moto-mechanizuota ginklo rūšis, atsiranda ir visai konkretūs moto-mechanizuotos taktikos dėsniai. Taip pat tvirtinama, kad radikalesnių pažiūrų autoriai net mano, kad būsimojo karo mūšių likimą spręs moto-mechanizuoti junginiai⁶⁸.

Tiesa buvo autorių, kurie įžvelgė ir kitas dvi kryptis tanko panaudojimo atžvilgiu. Kituose karinės spaudos ir svetimųjų valstybių statutuose tankų panaudojimo bei jiems statomų uždavinių klausimu matyti dvi skirtingos kryptys: anglų ir prancūzų. Anglai, panašiai kaip vokiečiai, pirmenybę duoda greičiui bei veikimo spinduliui ir proteguoja stambius mechanizuotus junginius, skirtus veiksmams sparnuose bei prasilažime pasisekimo išnaudojimui ar persekiojimui. Anglų lauko tarnybos statutas sako, kad mechanizuotos kariuomenės veiksmų greitis, paprastai, neleidžia jai bendradarbiauti su kitomis ginklų rūšimis. Taip sako statutas, bet faktiškai manevruose 1935 m. tankai buvo naudojami vien tik glaudžiai bendradarbiaujant su pėstininkais. Pagal prancūzų pažiūras, tankai ankštai bendradarbiauja su pėstininkais ir net reiškiasi pažiūra, kad pėstininkai gali pulti tik tankų remiami. Kaip jau matėme, jie pirmenybę duoda šarvui ir ginklavimui, bet ne greičiui ir veikimo spinduliui. Šios dvi tankų evoliucijos kryptys formavosi Pirmojo pasaulinio karo patyrimų įtakoje⁶⁹.

Artimiausiais pokariniais metais tankų vystymosi pagrindė glūdėjo Pirmojo pasaulinio karo patyrimas ir iš jo padarytos išvados. Čia galima įžiūrėti dvi skirtingas kryptis: pirma – daugiau dėmesio kreipiamą į tanko greitį, judrumą, vadovaujamasi mintimi, kad geriausia priemonė apsisaugoti nuo prieštankinių ginklų yra greitis. Šiai pažiūrai atstovauja anglai, italai ir vokiečiai. Antra kryptis, kurią

⁶⁷ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

⁶⁸ Pažinkime naują ginklą. *Kardas*, 1935-05-01, nr. 9, p. 198.

⁶⁹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6-10.

labiau palaiko prancūzai ir rusai – daugiau dėmesio kreipiama į šarvą ir ginklavimą, net greičio sąskaita⁷⁰.

⁷⁰ Ibid., p. 6-10.

2. MOTO-MECHANIZUOTŲ JUNGINIŲ PANAUDOJIMO ANALIZĖ LIETUVOS KARINĖJE SPAUDOJE 1935–1940 METAIS

2.1. KARINIŲ MOKYMŲ IR KONFLIKTŲ PATIRTIES ANALIZĖ TARPUKARIO SPAUDOJE

Remiantis padalinių planavimo procedūromis ir karinio sprendimo priėmimo procesu, karo moksle vienas iš svarbiausių mūšio sėkmės faktorių yra priešo analizavimas. Nepažįstant priešo pergalė yra neįmanoma, o esant tarpukario Lietuvos geopolitinėje situacijoje priešų aplinkui buvo daug. Remiantis Lietuvos kariuomenės operacijų planais potencialiausi priešininkai būsimajame kare turėjo būti Vokietija arba Lenkija. Operaciniame gynybos plane Nr. 1 „V“ buvo suplanuota gynyba nuo Vokietijos agresijos, planas Nr. 3 „L“ apibrėžė karinį sumanymą stojant į karą su Lenkija. 1937 m. sausio 12 d. buvo patvirtintas operacijų planas Nr. 2 „V+L“ karo dviem frontais atveju⁷¹. Atsižvelgiant į tai ir mūsų darbo aktualumą optimaliausia būtų daugiausiai dėmesio skirti Vokietijos ir Lenkijos kariuomenių motorizuotų ir mechanizuotų dalių analizei. Techniniai ir taktiniai duomenys anksčiau minėtos kariuomenės rūšies yra svarbu, tačiau rengiant gynybos planus ir ruošiantis būsimajam konfliktui su eventualiu priešininku dar svarbiau yra pažinti priešo naudojamą taktiką.

Pagrindinis uždavinys šioje darbo dalyje bus nagrinėjant tarpukario Lietuvos karinę periodiką išanalizuoti Lietuvos karinės vadovybės patirtį remiantis užsienio valstybių, ne tik Lenkijos ir Vokietijos, bet ir visos Europos, motorizuotų ir mechanizuotų kariuomenių dalių vystymą, pajėgumą ir taikomą taktiką. Bus paimta ne tik Lietuvai aktualių valstybių priešininkų atvejai, bet ir kitų šalių, dėl tuo metu vystomos šios karinės srities koncepcijos. Tas bus daroma norint apskritai įvertinti Lietuvos kariuomenės vadovybės suvokimą apie moto-mechanizacijos procesus kitose pasaulio kariuomenėse. Tik pilnai suprantant motorizuotų ir mechanizuotų dalių panaudojimo principus, galima organizuoti efektyvią krašto gynybą nuo šarvuotų priešų kariuomenių dalių.

Atsižvelgiant į tuo metinę situaciją, turima omenyje iki 1939 m. arba Antrojo pasaulinio karo pradžios, karinių konfliktų kuriuose būtų panaudoti moto-mechanizuoti junginiai buvo nedaug. Pagrindinė patirtis kuria buvo galima remtis iki 1939 m. buvo Ispanijos pilietinis karas. Kitomis patirtimis, tankų bei šarvuočių veiksmų klausimu, galėjo būti sąjungininkų intervencija Rusijoje 1918–1919 m., rusų-lenkų karas 1919–1920 m., Maroko žygis prieš rifkabilius 1925–1926 m., japonų-tangų veiksmai Tolimuose Rytuose 1932 m., tankų veiksmai Pietų Amerikoje (Čako) ir italų-etioopų karas 1935–1936 m.⁷². Žinios kurios buvo sukauptos iš Pirmojo pasaulinio karo patirties naudojant tankus buvo švelniai tariant

⁷¹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejais*. Klaipėda, 2014, p. 88.

⁷² Spaudos apžvalga. *Kardas*, 1938-10-15, nr. 20, p. 473.

pasenusios dėl nuolat vykstančio šių kariuomenės dalių progreso. Juolab, kad ir pati moto-mechanizuotų junginių koncepcija nebuvo sukurta. Tik po Pirmojo pasaulinio karo buvo pradėta plėtoti šios karybos srities teoriją. Nors kita vertus karas, kuriame buvo pirmą kartą panaudoti tankai, buvo atspirties taškas daugeliui autorių. Austrijos artilerijos generolo Ludwigo Ritter von Eimannsberger'io knygoje *Der Kampfwagenkrieg*, išleistoje 1934 m., išdėstoma „greitoji“ kariuomenės divizijų organizacija, taktika ir pritaikymas. Pasiremdamas didžiųjų 1917–1918 m. kautynių vakarų fronte, kuriose dalyvavo tankai, studijomis, autorius teigė, kad būsimame kare būtina dalyvaus greitosios tankų divizijos ir motorizuotos divizijos⁷³.

Lietuviškoje periodikoje dar 1935 m. viename iš žurnalo *Kardas* numerių buvo kalbėta apie mechanizacijos ir motorizacijos svarbą. Teksto autorius teigia, kad atsiranda nauja moto-mechanizuota ginklo rūšis, kartu su ja vystosi ir visai konkretūs moto-mechanizuotos taktikos dėsniai. Straipsnyje rašoma, kad radikalesnių pažiūrų autoriai net mano, kad būsimą karo mūšių likimą spręs moto-mechanizuoti junginiai⁷⁴. Todėl tikėtis, kad tarpukario karinė vadovybė nesidomėjo užsienio valstybių nauja ir mažai naudota ginklų rūšimi būtų naivu. Tą patvirtina ir straipsniai karinėje periodikoje. Vienas tokių, paskelbtas 1935 m. kalba, jog reikėtų įvesti karinėje žiniasklaidoje, galbūt žurnale *Kardas* atskirą moto-mechanizacijai skirtą skirsnį, dar kitais klausimais galėtų rašyti *Mūsų žinynas*⁷⁵. Tame pačiame straipsnyje siūloma lietuviškoje periodikoje kalbant apie šios tuo metu naujos redakcinės programos matmenis kalbėti šiomis temomis:

1. Kaimyninių kariuomenių motorizacija, mechanizacija ir moto-mechanizacija (medžiaga, organizacija, taktiniai dėsniai);
2. Mūsų kariuomenės motorizacijos, mechanizacijos ir moto-mechanizacijos klausimai (medžiaga, organizacija, taktiniai dėsniai);
3. Mūsų auto politikos klausimai;
4. Kova su šarvuočiais⁷⁶.

Šioje plotmėje mūsų tiriamajame darbe svarbu yra tai, kad periodikoje buvo paliestas vienas svarbus klausimas – kova su šarvuočiais. Keliamas klausimas rodo pastarojo aktualumą Lietuvos kariniai vadovybei bei norą vystyti šią temą. Atitinkamai prie kovos su šarvuočiais derintūsi ir kitas klausimas, tai kaimyninių kariuomenių motorizacijos, mechanizacijos ir moto-mechanizacijos klausimai. Kas reiškia, kad buvo susidomėta ne tik pačiu prieštankinės gynybos klausimu, bet ir prieš šarvuotų dalių pajėgumu.

⁷³ Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1936-02-01, nr. 3, p. 82.

⁷⁴ Pažinkime naują ginklą. *Kardas*, 1935-05-01, nr. 9, p. 198.

⁷⁵ Ibid., p. 198.

⁷⁶ Ibid., p. 198.

Pirmas aspektas, kurį paliesime šiame poskyryje, bus tankų arba sunkiųjų šarvuotų dalių veikimas su kitomis kariuomenės rūšimis. Pasak gen. št. mjr. V. Bulvičiaus tankai nepasidarė ir rodos negali pasidaryti pagrindine žemės sausumos ginklų rūšimi, kaip to norėjo J. Fuller. Jie žymiai palengvina pėstininkams nugalėti paskutiniuosius 300 metrų puolant, bet, veikdami be glaudaus ryšio su savais pėstininkais bei artilerija, jie savęs dar nepateisino⁷⁷. Šį autoriaus teiginį į diskusijos plotmę perkelia tame pačiame tekste iškeltas klausimas, kad galbūt tankų turėta per mažai.

Tradiciškai reikėtų pradėti nuo pagrindinės ir seniausios kariuomenės rūšies, tai yra pėstininkų. Žurnale *Kardas*, skiltyje kur nagrinėjama užsienio literatūra yra pateikta ištrauka iš *Dustojnicke listy*, kurioje aprašomas pėstininkų puolimas su tankais. Straipsnyje teigiama, kad pagal statutą tankai, kurie yra skirti padėti pėstininkams pulti, laiko ir uždavinio atžvilgiu gali būti panaudojami štai kada:

1. Pėstininkų dalies vadas panaudos tankus puolimo pradžioje;
2. Tankai turi praskinti kelią per vielų užtvaras;
3. Tankai turi eiti pėstininkų užpakaly⁷⁸.

Straipsnyje yra padaroma išvada, kad tankų puolimas turi būti suderintas su pėstininkų puolimu⁷⁹. Kitame žurnalo *Kardas* straipsnyje rašoma, kad pirmieji tankai buvo nejudrūs, bet gerai šarvuoti. Tankai pradžioje turėjo uždavinį pakeisti artileriją, svarbiausiai atidarant kelią vielų kliūtyse ir slopinti ginklus, varžančius pėstininkų judesį. Tankai daugiausia pakeisdavo artilerijos priešrangas ir tiesioginės paramos artileriją. Jų svarbiausiuoju ginklu buvo šarvai, kurių nepramušdavo šautuvo ir kulkosvaidžio kulkos, granatų skeveldros. Nejudrius tankus pilnai galėjo sekti pėstininkai ir su jais išibrauti į priešų pozicijas. Savo uždavinį tankai pilnai atliko — pakeitė artileriją, pagreitino pėstininkų puolamąjį tempą, kuris jau nepriklausė nuo nuolatinės artilerijos paramos⁸⁰. Dabar jau žinoma, kad Pirmojo pasaulinio karo metu nusistovėjusios fronto linijos buvo puolamųjų priemonių nesugebėjimo nustelbti gynybos sistemų išdava. Tankas puolimo operacijoms buvo savotiškas lūžio taškas sugebėjęs nugalėti tuo metu įsigalėjusią gynybos sistemą. Vėl grįžtant prie straipsnyje išreikštos pozicijos teigiama, kad bendradarbiaudami su tankais, pėstininkai vėl įgauna stiprios puolančios galios. Tarpukario laikotarpiu buvo siekiama didesnio tankų greičio. Tai daroma tanko svorio ir jo šarvų ploninimo sąskaita, todėl tankas pasidarė labiau pažeidžiamas, bet už tai jo greitis trumpina laiką, kurį jis gali būti šaudomas prieštankinio pabūklo arba kulkosvaidžio ir tuo sumažinama į jį pataikymo galimybė. Greitieji tankai reikalauja, kad juos sektų greiti pėstininkai. Puolantieji pėstininkai reikalauja, kad jie būtų lengviausi ir kad jiems liktų tik ginklai, todėl,

⁷⁷ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 78.

⁷⁸ Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1935-06-15, nr. 12, p. 271.

⁷⁹ Ibid., p. 271.

⁸⁰ Praeities ir dabarties pėstininkai. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17, p. 474.

kad jų ginklai yra pakankamai sunkūs⁸¹. Pėstininkų greitis buvo sprendžiamas kariuomenės dalių motorizavimu. Pasak H. von Seeckt ir H. W. Guderian kiek bus galimybės prisidės prie puolimo ir šarvuočiai. Paskui šiuos seks motorizuotos divizijos, kurios užims svarbius strateginius punktus anksčiau, nei priešininkas suspės mobilizuotis⁸². Būtent iš to kyla koncepcija, kurioje galima matyti tankus bendrai veikiančius su pėstininkais, tačiau dėl tarpukariu nuolat tobulėjančių technologijų ir didėjančio tankų greičio pėstininkai pradėjo nebespėti kartu pastarosiomis kovos priemonėmis, todėl atsirado būtinybė pėstininkus motorizuoti. Šiai minčiai taip pat pritaria Vokietijos tankų teorijos atstovas H. W. Guderianas, kuris 1929 m. priėjo išvadą, kad vieni tankai arba tankai paskirstyti po pėstininkų dalinius, neturės lemiamos reikšmės. Jis teigė, kad tankai lems operacijos eigą tik remiami kitų kariuomenės rūšių, kurios judės tokiu pat greičiu kaip tankai⁸³.

Kad buvo vykdomi kariuomenių motorizacijos ir mechanizacijos galime pastebėti ir praktikoje. Vienas iš tokių pavyzdžių matomas viename žurnalo *Kardas* straipsnyje, kur teigiama, kad 65 milijonų tauta, tai yra vokiečiai, vėl kuria atitinkamo pajėgumo kariuomenę. Konstatuojama, kad 1937 m. Vokietijos kariuomenė visais atžvilgiais buvo moderni, aprūpinta naujoviškais to meto ginklais, stipriai motorizuota ir iš dalies mechanizuota⁸⁴. Kitas atvejis lietuviškoje spaudoje, tame pačiame žurnale *Kardas*, kur teigiama, jog Italijos kariuomenėje pradėta ir jau pora metų vykdoma pėstininkų reorganizacija. Be kitų pakeitimų, svarbiausias mūsų nagrinėjamoje temoje, yra tankų ir motorizuotųjų pėstininkų atsiradimas. Tokie pėstininkų divizijos ešelonai yra galingi ugnimi, smūgiu ir labai judrūs operaciniuose veiksmuose, tačiau tie veiksmai pareina nuo tinkamų kelių. Vadovybė nusistačius kuo daugiau motorizuoti pėstininkus, organizuoti judriąsias dalis, turinčias didelį ugnies ir smūgio galingumą⁸⁵.

Visgi buvo pavyzdžių, kai pavykdavo aptikti scenarijų, kai tankai buvo naudojami atskirai nuo kitų ginklų rūšių. Vienas tokių praktinių pavyzdžių yra epizodas iš Paragvajaus – Bolivijos karo. Viename *Vojennyj Vestnik* numeryje, aprašančiame anksčiau minėtą konfliktą, teigiama, kad padaliniui užėmus gynybos pozicijas prieš pajėgų vienas tankas įsibrovė beveik į vidurį prieš kuopos barą, pridarė jai nepaprastai daug nuostolių ir tik dėl techniškų kliūčių turėjo sustoti⁸⁶. Iš sumodeliuotos situacijos akivaizdu, kad besiginančioji pusė neturi prieštankinių apsaugos priemonių. Šis faktas veda prie išvados, kad kariuomenė, kuri naudoja tankus, matydama savo ugnies galios pranašumą, o taip pat ir priešingoje pusėje esančių pajėgų prieštankinės gynybos spragas, būtinai jas išnaudos ir nebūtinai pajungs kelias

⁸¹ Ibid., p. 474.

⁸² Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20, p. 546.

⁸³ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 225.

⁸⁴ Karinės reformos Belgijoje. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1, p. 14.

⁸⁵ Reorganizuojami Italijos pėstininkai. *Kardas*, 1935-07-15, nr. 14, p. 310.

⁸⁶ Prieštankinio ginklo reikalas. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17, p. 361.

kariuomenės rūšis veikti kartu. Karinėje terminologijoje toks veiksmas yra įvardijamas kaip sėkmės vystymas, todėl logiška, kad atsiradus progai, neturint prieštankinių apsaugos priemonių, prieš pajėgos būtinai stengsis įsiveržti kuo giliau į priešingoje pusėje esančios kariuomenės dalis. Šis mažas epizodas taip pat konstatuoja, kad vieni pėstininkai su turimais savo rankiniais ginklais prieš tankus yra bejėgiai. Šis batalijos epizodas konstatuoja faktą, kad tarpukario laikotarpiu norint būti pasiruošus ateities konfrontacijom su kitomis valstybės, prieštankinės gynybos klausimo sprendimo būdas yra būtinas.

Karinėje spaudoje yra aprašomas ne vien pėstininkų ir tankų bendradarbiavimas mūšio lauke. Apskritai buvo lenkiama prie teiginio, kad efektyviausia kariuomenė yra ta, kuri savo visas dalis sugebės pajungti kartu ir veikti kaip vienas darinys, nepriklausomai nuo to ar tai gynybos, ar puolimo operacijų spektras. Vienas iš tokių svarbesnių ir karyboje rimtą persvarą duodančių veiksnių buvo ir greičiausiai tebėra aviacija. Būtent aviacijos panaudojimas ir jos sinchronizavimas su kitomis ginklų rūšimis galėtų būti aukščiausias kariuomenių vadovybių tikslas. Juolab, kad vienas iš mokymų epizodų, kuris fiksuotas Vokietijoje, rodo, kad jeigu kariuomenės generalinis štabas sugeba bent jau sujungti dvi didžiausias ugnies galimybes turinčias kariuomenės dalis, tai tankus ir aviaciją, vykdyti vieną uždavinį tuo pačiu metu, tai sudėtingų manevrų nereikia vystyti pergalei pasiekti. Užsienio spaudoje buvo rašoma, kad vokiečių kariuomenė 1936 m. vykdė didelius taktinius pratimus. Tokio masto manevrai Vokietijoje po pirmojo pasaulinio karo vykdyti pirmą kartą. Manevruose dalyvavo du korpusai, kartu su aviacija ir tankų dalimis. Anglų spaudoje nurodoma, kad manevruose dalyvavo apie 80 000 žmonių. Kaip nurodo užsienio spauda, manevruose nebuvo daroma jokių sudėtingų apėjimo ir apsupimo operacijų. Atakos vykdytos frontu ir tankų dėka visada pasisėkdavo⁸⁷. Vis dėlto kombinuoti tankų ir aviacijos judėjimą mūšio lauke buvo sudėtinga. Kitų vokiečių vykdytų pratybų metu to bendradarbiavimo buvo pasigesta. Mūšio teatre lydinčiųjų lėktuvų eskadronai buvo abiejose pusėse. Puolimo metu nebuvo matyti aviacijos bendradarbiavimo su pėstininkais ir tankais. Todėl manevruose dalyvavęs tankų pulkas, puolantis įtvirtintą tvirtovę aukštumoje, nors ir manevrui pavykus, patyrė tokius milžiniškus nuostolius, kad baigiantis dienai buvo išimtas iš veiksmų⁸⁸. Paskutinę tų pačių manevrų dieną buvo panaudota 140 tankų. Pasak autoriaus tos didelės masės veiksmai buvo labai darnūs. Įdomus faktas, kad vokiečiai manevruose nenaudojo tankų prieš tankus⁸⁹. Teoriniame lygmenyje, susietu su tankų frontalinio puolimo praktika būta ir kitų nuomonių. Wim Brandt, aprašydamas Čako karo praktinę patirtį, pastebi, kad pėstininkų puolimas frontu neturi pasisėkimo, kaip ir kavalerijos atakos 1914 m. Pasak autoriaus, pėstininkus žinoma galima

⁸⁷ Vokiečių didieji 1936 m. manevrai. *Kardas*, 1935-01-01, nr. 1, p. 15.

⁸⁸ Vokiečių manevrai. *Kardas*, 1937-06-15, nr. 12, p. 294.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 294.

remti tankais, bet tai bus efektyvu iki to laiko, kada kariuomenės bus aprūpintos pakankamu kiekiu prieštankinių pabūklų. Autoriaus nuomone, tankų puolimą frontu sutiks tas pats likimas, kaip ir kavalerijos atakas. Todėl ateityje tankai bus naudojami daugiausiai smūgiams į atvirus sparnus ir į priešų užpakalį⁹⁰. Įsigilinus į vokiečių vykdytus manevrus, akivaizdu, kad jų metu Vokietijos kariuomenė stengėsi demonstruoti gausius motorizuotus ir mechanizuotus dalinius. Vienu tokių mokymų metu, vykusių 1935 m. rugsėjo 13-18 d. buvo pademonstruotas moto-mechanizuoto Goringo pulko veikimas. Stebint vokiečių manevrus, pasak vieno žurnalo *Kardas* straipsnio, daugiausiai reikšmės manevrų metu teikiama tankams. Nors bent jau iki 1935 m. vokiečiai demonstruodavo tik lengvųjų tankų batalionus⁹¹. Kita vertus jau 1936 m. žiniasklaidoje buvo pradėta kalbėti apie netolimoje ateityje įvedamą sunkesnę tankų tipą⁹².

Be aviacijos galima paliesti ir ne tokią jauną, bet taip pat labai efektyvią ginklų rūšį – artileriją. Viename *Mūsų žinynas* straipsnyje yra vystoma mintis, kad tankai galėtų būti naudojami puolant prieš artilerijos ugniavietes. *Mūsų žinyne* pateikta A. Lokotenko *Artilerijos žurnale* esančio straipsnio analizė. Jame sumodeliuota tokia situacija: tankų išeities riba yra už 2 km nuo priešų priekinių dalinių, prieš artilerijos ugniavietės už 3 km nuo priekinių dalinių, ugniaviečių giluma 1,5 km. Skaitykime tankų greitis 12 km per val., išeitų, kad tankai pasieks priekinius priešų dalinius per 10 min., prieš artilerijos ugniaviečių rajoną per 25 min.⁹³. Taigi teoriškai laiko langas per kurį gali būti pasiektos artilerijos pozicijos yra labai mažas ir atlikus ugnies uždavinius prieš artileriją per tokį laiko tarpą neturėtų spėti pakeisti pozicijų. Savaiame suprantama toks tankų puolimas nepavyktų be artilerijos ugnies paramos. Pats galimas manevras aprašomas taip: „artilijos parengimą baigti tankams pradėjus slinkti iš išeities ribos. Puolimo rėmimą vykdo tik toks artilerijos kiekis, kad dar liktų po vieną savo bateriją prieš baterijai slopinti. Tankus remiančios baterijos pradžioje vykdo puolimo rėmimą. Tankams atsidūrus vidury tarp priešų baterijų ugniaviečių ir priekinių dalinių, visos šios baterijos nukreipia ugnį prieš baterijų slopinimui. Ugnis nutraukiama, gavus iš remiamų tankų sutartą ženklą. Ugnį nutraukia tik ta baterija, kurios remiami tankai davė sutartą ženklą“⁹⁴. Iš tankų ir artilerijos veikimo kartu daroma išvada, kad tankų puolimas, artilerijos požiūriu, gali pasisekti tik tinkamai derinant artilerijos ir puolančių tankų veikimą.

⁹⁰ Ar gali dar pėstininkai frontaliai pulti? *Kardas*, 1936-04-01, nr. 7, p. 194.

⁹¹ Vokietija, Svetimos kariuomenė. *Kardas*, 1935-06-15, nr. 20, p. 452.

⁹² 1936 m. vokiečių manevrai. *Kardas*, 1937-06-15, nr. 12, p. 294.

⁹³ PIKELIS, Artilerijos bendradarbiavimas su tankais, puolant prieš artilerijos ugniavietes. *Mūsų Žinynas*, 1939, nr. 2, p. 324.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 325.

Apibendrinant reikėtų pastebėti, kad mechanizuotos kariuomenės dalys vienos be pėstininkų vargu ar bus veiksmingos, ypatingai tais atvejais jei besiginančioji kariuomenė turės geras prieštankines sistemas. Kaip ir tankai, aviacija viena negali veikti mūšio lauke, o tankų ir aviacijos gerai sinchronizuotas bendradarbiavimas sukuria milžiniškas ugnies ir manevro galimybes puolančiajai kariuomenei. V. Bulvičius teigė, jog naujų karų praktika aiškiai parodė, kad savarankiška aviacija negali duoti tokių milžiniškų efektų, kokių tikėjosi G. Douhet ir J. Fuller. Pagrindinis aviacijos uždavinys lieka bendradarbiavimas su žemės kariuomene bei su jūrų laivynu⁹⁵. Kitas klausimas kokia nauda vokiečiams iš kariuomenės motorizavimo ir mechanizavimo. Viename iš žurnalo *Kardas* straipsnių rašoma, kad visais laikais Vokietija bus per silpna, kad galėtų leisti į ilgą ir sekinantį karą. Vokietijai visuomet bus svarbu ieškoti greito sprendimo, dėl šios priežasties kariauti reikės intensyviau, o pats karas turi būti greitas, kitaip laukia nesėkmė⁹⁶. Todėl akivaizdu, kad motorizuotos ir mechanizuotos kariuomenės tikslas būtent ir buvo tikslus ir greitas smūgis, kuris privers priešininką pasiduoti.

Ne vieni vokiečiai naudojo kombinuotus aviacijos ir tankų veikimo manevrus. Apskritai Italijos vadovybė taip pat stengėsi maksimaliai motorizuoti pėstininkus ir sukurti mechanizuotas kariuomenės dalis. Iš mokymų, vykdytų Italijos ginkluotųjų pajėgų, matyti, kad kariuomenės dalių bendradarbiavimas nebuvo užmirštas, kaip ir nebuvo nustumta į šalį to paties bendradarbiavimo nauda. Pasak vieno žurnalo *Kardas* straipsnio, motorizuotos ir mechanizuotos dalys bendradarbiaudamos su galinga aviacija gali vykdyti lemiamus puolamuosius veiksmus į priešų sugrupavimo gilumą. Straipsnyje kalbama apie Italijos kariuomenės reorganizaciją ir mokymų metu pasiektus atskirų kariuomenės dalių bendradarbiavimo rezultatus⁹⁷. Apie kitus manevrus aprašytus periodikoje rašoma, kad šių metų Italijos manevruose dalyvavo apie pusę milijono kovotojų, veikė visos ginklų rūšys. Pabrėžtas bendradarbiavimo principas ir patikrintas moto-mechanizuotųjų dalininių bei aviacijos veikimas. Ir kalnuotose vietose moto-mechanizuoti daliniai buvo gausiai panaudoti ir gerai atliko savo uždavinį. Iš veikusių manevruose 20 divizijų, 5 buvo motorizuotos. Motorizuotosios divizijos sudėtis: 2 motorizuoti pėstininkų pulkai, 1 mechanizuotas artilerijos pulkas, 1 tankų batalionas, 1 šarvuočių kuopa ir motorizuotos specialios dalys⁹⁸.

Nors Italija gal ir nebūtų eventualus priešininkas to meto Lietuvai, tačiau reikia turėti omenyje, kad iš to meto mechanizacijos ir motorizacijos panaudojimo procesų kitose, galbūt atokesnėse valstybėse, Lietuvos karinei vadovybei buvo galima pasimokyti.

⁹⁵ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 79.

⁹⁶ Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20, p. 545.

⁹⁷ Reorganizuojami Italijos pėstininkai. *Kardas*, 1935-07-15, nr. 14, p. 310.

⁹⁸ Valstybių ginklavimasis. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21, p. 462.

Visgi italai iki Antrojo pasaulinio karo turėjo progos išbandyti savo moto-mechanizuotus padalinius ir tikrame mūšio teatre. Tokiu išbandymu Italijos kariuomenei tapo karas su Etiopija. Kaip vieną iš epizodų galėtume paimti italų kariuomenės sėkmę Ogaden provincijoje⁹⁹. Visų pirma kalbant apie Ogaden provinciją reiktų pažvelgti į pastarosios klimata, kuris pasižymėjo vietomis lygia ir smėlėta vietove. Atsižvelgiant į vietovę motorizuoti ir mechanizuoti daliniai joje gali veikti laisvai ir nevaržomai. Gyventojų sudėtis italams taip pat buvo palanki, nes provincijoje gyveno nelabai etiopams draugiškos gallasų tautelės. Savaimė suprantama, kad motorizuotosios italų rinktinės ten galėjo veikti drąsiai ir greitai¹⁰⁰. Štai kokią išvadą lietuviškoje spaudoje padaro autorius kalbėdamas apie šį epizodą: „Pirmiausiai karišku atžvilgiu, nesąmonė būtų etiopams stoti į atvirą mūšį su italų kariuomene tol, kol ji veikia sutelktomis jėgomis. Vadinasi, etiopams reikia išlaukti kol italai dar toliau nueis į krašto gilumą, kol jų frontas ir komunikacijos pailgės, žodžiu, kol jų dalys suskils“¹⁰¹. Taigi vienas iš autoriaus siūlomų sprendimo būdų kovojant su šarvuotomis priešo dalimis yra jų skaidymas. Toliau straipsnyje yra pateikiamas ir praktikoje nutikęs pavyzdys: „Ne taip dar seniai viena italų vorelė buvo netikėtai etiopų užklypta ir turėjo skaudžių nuostolių (laikraščiai rašė apie 4 italų tankų ir 6 šarvuotųjų automobilių pagrobimą) vien todėl, kad drįso atsiskirti“¹⁰². Žvelgiant į taktinę situaciją, italai galėjo ir nesiskaidyti, o veikti taip, kaip ir iki šiol: metodiškai, kitą puolimo fazę pradėti tik įvykdžius reorganizaciją, tvirtai atsirėmus į „išėities ribą“. Iš tikrųjų tokios taktikos ir laikėsi tuomet atšauktasis maršalas de Bono. Deja, tokia „strategija“ turi ir blogų pusių. Centralizuotas metodas apskritai neleidžia veikti greitai, juo labiau Etiopijoje, kur italams tenka nugalėti nepaprastai didelius sunkumus kariuomenės aprūpinimo srityje. Aplinkybės verčia italus ieškoti „greito sprendimo“, vadinasi, veikti labiau decentralizuotai, o vietovė ir priešai sako ką kitą. Tad čia operacijoms reiktų duoti tokią pakraipą, kad sąvoka „saugumas“ būtų suderinta su „tempo“ reikalavimu¹⁰³.

Anglų mokykla panašu, kad daug dėmesio kreipė į sunkiuosius tankus. Pirmojo pasaulinio karo metais britai pagamino 2282 sunkiuosius tankus. Palyginimui, Prancūzijai po Didžiojo karo liko apie 150 sunkiųjų tankų. Pagrindinė sunkiųjų tankų paskirtis — pralaužti poziciniame kare stipriai įtvirtintas priešo pozicijas¹⁰⁴. Panašu, kad tankų idėją Didžioji Britanija išlaikė visą tarpukarį. 1935 m. buvo vykdomi anglų kariuomenės manevrai, kuriuose dalyvavo 50 000 pėstininkų ir apie 3000 tankų bei 80 artilerijos baterijų. Manevruose jungtinius manevrus vykdė skirtingos kariuomenių rūšys siekdamos sinchronizavimo

⁹⁹ Teritorija dabartinės Etiopijos Vakaruose.

¹⁰⁰ Etiopijos fronte. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 23, p. 537.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 537.

¹⁰² *Ibid.*, p. 537.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 537.

¹⁰⁴ Šarvuočiai ir motorizuota kariuomenė. *Karys*, 1938-04-28, nr. 17, p. 475.

vykdant veiksmus¹⁰⁵. Didžioji Britanija savo kariuomenėje dažnai bandydavo moto-mechanizuotus junginius, kas kartas juos vis patobulindavo ir pritaikydavo naujausius technikos išradimus. 1934 m. anglai suformavo tankų brigadą, kuri susidėjo iš 1 lengvojo ir 4 mišrių batalionų. Ši brigada 1935 m. buvo galutinai išmėginta ir kaip teigia pats straipsnio autorius „davė gerų vaisių, prasiverždama į priešo gilumą“¹⁰⁶.

Trumpai norėtusi paliesti ir Prancūzijos ginkluotąsias pajėgas moto-mechanizuotų kariuomenės dalių klausimu. Prancūzija taip pat ryškiai parodė, kuriuo principu organizuojama kariuomenė. Kariuomenės bandymuose pastaroji panaudojo masinę moto-mechanizuotą armiją. Moto-mechanizuotieji junginiai čia organizuoti divizijomis. Viena tokių divizijų vadinama lengvąja moto-mechanizuota divizija. Ji sudaryta iš 40-tosios kavalerijos divizijos. Sudėtis: žvalgybos pulkas, 1 motorizuotos artilerijos pulkas ir kiti specialūs motorizuoti daliniai. Buvo panaudota motorizuota divizija su autotransporto grupe iš 2000 transporto priemonių. Be to, ši divizija buvo sustiprinta tankais ir karo artilerija¹⁰⁷. Iš to matyti, kad tiek anglai, tiek prancūzai neatsiliko nuo ašies valstybių, tai yra Vokietijos ir Italijos, karybos naujovių ir netgi kaip tik labiau stengėsi aplenkti motorizuotų ir mechanizuotų dalių skaičiais. Apskritai galima sakyti, kad vokiečių ir prancūzų mokyklos tankų panaudojimo klausimu išsiskyrė. Įdomu tai, kad manevruose Vokietijos kariuomenė tankus planuodavo naudoti koncentruotai, ne mažiau, kaip po 100 puolant 1–1,5 km. bare¹⁰⁸. Tuo tarpu priešingai H. W. Guderiano koncepcijai, Prancūzijos kariuomenė, pasiremmdama Pirmojo pasaulinio karo patirtimi, numatė, kad jeigu tankų batalionas remia pėstininkų batalioną, kiekvieną pėstininkų kuopą turėjo remti 5 tankai. Atsižvelgiant į tokią taktiką, tankų judėjimo greitis turėjo taip pat skirtis. Vokietija, kuri koncentravo savo pagrindinį smūgį į vieną tašką, planavo puolimo greitį išvystyti iki 12 km/val., tuo tarpu Prancūzija, kuri pagal Didžiojo karo patirtį skaidė pajėgas į plotą, planavo judėti puolimo operacijose 2 km/val. greičiu¹⁰⁹. V. Jokubausko žodžiai tai dvi skirtingos XX a. pirmosios pusės tankų taktinio naudojimo perspektyvos, kurių viena rėmėsi ateities *blitzkrieg* strategija, o kita – Pirmojo pasaulinio karo Vakarų fronte patirtimi¹¹⁰. Taigi grįžtant prie Lietuvos situacijos, akivaizdu, kad konfrontacijoje su Vokietija, mūsų kariuomenei būtų tekią susidurti su smūgio į

¹⁰⁵ Anglų kariuomenės manevrai. *Karys*, 1935-09-19, nr. 38, p. 897.

¹⁰⁶ Valstybių ginklavimasis. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21, p. 462.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 462.

¹⁰⁸ JOKUBAUSKAS, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

¹⁰⁹ Priešarvinės apsaugos klausimu. *Kardas*, 1936-08-15, nr. 17, p. 451.

¹¹⁰ JOKUBAUSKAS, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

strateginius centrus taktika ir vienintelis būdas tą smūgį sulaikyti yra skaldyti artėjančius prieš pajėgų sunkiuosius padalinius.

Nusikėlus už Atlanto, matyti, kad moto-mechanizacijos klausimu namų darbus vykdė ir Jungtinės Amerikos Valstijos. Jų karinė vadovybė taip pat įvertino greičio poreikį ateities karuose. Tai matosi iš JAV karinės vadovybės padarytų išvadų po 1935 m. vykusių mokymų:

1. Ateities kare svarbiausią vaidmenį vaidins laikas;
2. Jėgų sutelkimas turės tiek pagreitėti, kad pakaktų vienos paros;
3. JAV kariuomenė dar to laipsnio nepasiekusi¹¹¹.

Tuose pačiuose manevruose buvo nustatyti JAV kariuomenės armijai būtini nauji patobulinimai:

1. Turėti kuo daugiau tankų;
2. Intensyvus armijos tolesnis moto-mechanizavimas;
3. Daugiau turėti paskiausios konstrukcijos lėktuvų;
4. Atitinkamai padidinti karo atsargas¹¹².

Iš JAV karinės vadovybės padarytų išvadų matyti, kad motorizacijos ir mechanizacijos klausimas apjungiantis tankus buvo svarbus jų darbotvarkėje.

Apžvelgus Vakarų valstybių motorizacijos ir mechanizacijos tų laikų naujausias tendencijas reikėtų atsižvelgti į rytus. Šiek tiek paliečiant tuometinės Lietuvos ir SSRS santykius panašu, kad bent jau lietuviškoji pusė į rytų kaimyną žiūrėjo palankiai. Tą byloja ir jau anksčiau minėtas Lietuvos kariuomenės operacijų planas Nr. 2 „V+L“, kuris skirtas bendros Vokietijos ir Lenkijos agresijos atveju. Tame sumodeliuotame plane pasak V. Jokubausko Latvija neutrali, o SSRS nusiteikus palankiai¹¹³.

Atkreiptinas dėmesys į vieną iš SSRS vykdytų manevrų epizodų, kuris buvo aprašytas žurnale *Kardas* 1936 m. Nors patys manevrai buvo fiksuoti kino juostos formatu, tai vis tiek yra gera tiriamoji medžiaga. SSRS pasiuntinybė Kaune 1936 metų sausio mėnesio 16 dieną „Forum“ kine demonstravo filmą „Kova dėl Kijevo“. Filmą žiūrėjo vyriausybės atstovai, daug visuomenės, spaudos atstovų ir dauguma Kauno įgulos karininkų.

Manevruose paimta tema: operacija manevrinio karo sąlygose, turint atvirą sparną, kad būtų galima panaudoti judrias modernias kautynių priemonės, tai yra moto-mechanizuotas dalis ir aviacija. Iš manevrų medžiagos matyti, kad pratybų metu buvo dvi kovojančios pusės – mėlynieji ir raudonieji. Aplinkybės buvo tokios: mėlynųjų armija, laikinai sulaikyta į vakarus nuo Kijevo, gauna įsakymą pulti,

¹¹¹ JAV, Kariuomenės. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21, p. 477.

¹¹² *Ibid.*, p. 477.

¹¹³ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 88.

užimti Kijevą ir tiltus per Dnieprą anksčiau, negu besiginančioji raudonųjų armija gaus pasparties. Operacija vyksta su didele mėlynųjų persvara. Raudonųjų armija gauna įsakymą gintis vakariniame Dniepro krante ir išlaikyti Kijevą. Raudonieji pozicijai įrengti turi tris dienas laiko. Gynimosi pozicija parinkta visiškai lygioje vietoje¹¹⁴. Mėlynųjų puolimas pradedamas su tankų parama. Jų dideliame kiekiui pasiseka įsiveržti į raudonųjų kautynių lauką, pralaužti įtvirtinimus ir taip giliai nuvesti pėstininkus, kad kavalerija su tankais gali pradėti persekiojimą. Tuo pačiu laiku išsodinamas mėlynųjų oro desantas raudonųjų užnugaryje, kuris turi užimti kelių mazgą ir tokiu būdu sutrukdyti raudonųjų rezervų atvykimą. Antrą manevrų dieną, mėlynieji persikėlę per Dniepro upę, tęsia puolimą Kijevo kryptimi. Tų pačių manevrų trečią dieną mėlynieji tęsia numatytą puolimą, bet staiga užpulti raudonųjų pagrindinių jėgų, pereina į gynybą ir visus savo laisvus rezervus, taip pat mechanizuotas dalis ir kavaleriją, nukreipia šioms jėgoms atremti. Visais šiais atvejais netikėtumus pirmoji turėjo sutrukdyti aviacija¹¹⁵.

Autorius konstatuoja, kad filmas yra dokumentas, kuris parodo, kad tuometinė SSRS kariuomenė visokeriopoms modernioms kautynių priemonėms parengta išnaudoti tiek savo, tiek svetimų valstybių patyrimą ir, kad krašto saugumo reikalams valstybė negaili nei priemonių, nei lėšų. Lietuvos karinė vadovybė ir visa kariuomenės bendruomenė iš šio filmo galėjo pasimokyti gynybos pozicijų ir priemonių maskavimo lygioje vietovėje, kulkosvaidžių bei prieštankinių lizdų įrengimo. Manevrų metu ta maskuotė maždaug apibūdinama taip: puikiai maskuotoje vietovėje, reikiamu momentu žemėje atsidaro durys, pasirodo parengti kulkosvaidžiai ir prieštankiniai pabūklai, ir paleidžia ugnį. Šios priemonės, kaip staiga atsiranda, taip staiga ir dingsta. Iš tankų ugniaviečių pastebėti, atrodo, negalima¹¹⁶. Įdomu, kad buvo konstatuota, jog mechanizuotų priemonių buvo daug, tiek savarankiškiems veiksams, tiek kitoms ginklų rūšims paremti. Tai reiškė, kad SSRS stengiasi savo mechanizuotus junginius išnaudoti hibridine tiek Vokietijos, tiek Prancūzijos mokyklų taktika.

Kitas epizodas kurį galėtume paliesti yra 1936 metų rudenį SSRS vykusią visa eilė didesnių ir mažesnių manevrų aprašymai. Didžiausios reikšmės turėjo manevrai, vykusieji vakaruose, kur yra didžiulė rusų kariuomenės dalis. Baltarusijos karo apygardos manevrai, kuriose dalyvavo ir draugiškų SSRS valstybių atstovai, vyko spalio 8–11 d., apie 20–30 km į šiaurės rytus nuo Minsko. Tai yra labai miškinga vieta, labai išraižyta upėmis ir upeliais, be to, tirštai apgyventa¹¹⁷. Pati aplinka iš dalies panaši į tuometinę Lietuvos vietovę. Gausus lietus prieš manevrus dar padidino manevrams sunkumus, ypač mechanizuotoms ir motorizuotoms dalims. Manevruose dalyvavo: 5 pėstininkų divizijos, 3 kavalerijos

¹¹⁴ Kova dėl Kijevo. *Kardas*, 1936-02-01, nr. 3, p. 58.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 58.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 58.

¹¹⁷ Rudens manevrai Baltgudijoje. *Kardas*, 1937-05-15, nr. 10, p. 246.

divizijos, motorizuoti daliniai ir aviacija. Manevrai prasidėjo stipriam lietui lyjant ir be pertraukos tęsėsi 4 dienas.

Karą pradėjo abiejų pusių stiprūs žvalgomieji vienetai, susidedantys iš kavalerijos ir priskirtų motorizuotų dalinių. Mėlynieji greit nustatė, kad raudonieji užėmę vakarinį Wolma upės krantą. Kitai dienai auštant, priartėjo priekiniai mėlynujų elementai. Priešakinių sargybų batalionai savo iniciatyva be sustojimo puolė, kad išaiškintų ar priešas suorganizavo gynybą, ar tik laikinai vykdo stabdymo veiksmus. Bet raudonieji puolimą atrėmė ir priešą, kurs įsiskverbė, atstūmė.

Gynyba buvo organizuota panaudojant įvairias apsaugos priemones. Pagrindinė pozicija buvo įrengta ne prie upės, bet gilumoje. Ant upės kranto organizuota pozicijos sauga ir ypač gausingai aprūpinta gynimosi ginklais. Tai turėjo suklaidinti mėlynuosius apie pagrindinės pozicijos pagrindinę ribą. Plačiai užbrėžti įsitvirtinimai, kurie susidėjo iš visos sistemos ilgų šaulių apkasų, vielų kliūčių, prieštankinių kliūčių ir sekimo posto, davė vienodai stiprią pozicijos saugą ir pagrindinę poziciją. Mėlynieji, matyt, nusprendė, kad pagrindinės pozicijos riba yra upės krante. Nutarta vykdyti puolimą, kuris buvo numatytas sekančią dieną. Sužinojus iš aviacijos, kad raudonieji pritraukia daugiau jėgų, nusprendė neleisti šių naujų jėgų į kovos lauką, kol kautynės prie Wolma upės nebus išspręstos. Tam tikslui „oro pėstininkų“ dalinys gavo užduotį užimti priėjimą per Ptyč upę prieš gynimosi užnugaryje — (apie 25 km už fronto) ir ten sulaikyti artėjantį priešininką. Kaip desantui vieta pasirinkta raudonųjų aerodromas, užimtas bombonešiais ir žvalgybos lėktuvais. Kad pagrindinai susipažintų su visomis aviacijos išsidėstymo smulkmenomis aerodrome, jo įgula ir priešlėktuvine apsauga, buvo pradėtas stiprus oro žvalgymas¹¹⁸. Iš manevro matyti, kad raudonoji armija vykdydama veiksmus su motorizuotomis ir mechanizuotomis pajėgomis maksimaliai bandytų išnaudoti desanto galimybę į jų priešininko užnugarį. Atsižvelgiant į tai reiktų stipriai pagalvoti ir apie priešlėktuvinę gynybą susidūrus su tokio tipo kariuomene.

Pagal tuometinį SSRS brigados vadą V. Kuzniecovą puolimas susiduria su 3 gynybos zonomis:

1. Judraus pasipriešinimo zona – 7–15 km gilumoje;
2. Pagrindinio pasipriešinimo zona – 4–7 km gilumoje;
3. Užpakalinės pozicijos zona – 16–20 km atstume nuo pagrindinės pasipriešinimo zonos priekinės ribos¹¹⁹.

Straipsnyje teigiama, kad judraus pasipriešinimo zona gretai gali būti nugalėta tuo atveju jeigu priešakinė puolimo apsauga turi šarvuotas transporto priemones. To paties V. Kuzniecovo teigimu

¹¹⁸ Ibid., p. 246.

¹¹⁹ Puolimas, SSSR, Karinės kronikos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 499.

vykdant puolimą prasilaužimas vyksta 15 km frontu, kartu vykdant antraeilius puolimus į priešo sparnus. Stiprūs du smūgiai su tankais ir artilerija atmes priešo rezervus ir jį persekios. Puolančiosiems pajėgoms reikia turėti stiprų savą rezervą. Taip pat akcentuojama jau ankščiau minėtas visų ginklų rūšių bendradarbiavimas su aviacija. Divizijos smūgio grupės yra 2000–2500 metrų pločio, sustiprinta vienu artilerijos pulku ir vienu tankų batalionu jos plotis tampa 3000–3500 metrų¹²⁰. Iš to kyla prielaida, kad teorinio karo su SSRS sąlygomis raudonoji armija bandytų išprovokuoti rezervų panaudojimą ir gynyboje esančių pajėgų to paties rezervu persekiojimą. Prie to paties galima tikėtis raudonosios armijos priekinėse linijose motorizuotų ir mechanizuotų kariuomenės dalių.

Visgi lietuviškoje periodikoje buvo pasigęsta vieno iš pagrindinių tarpukario laikotarpio Lietuvos priešininkų, tai straipsnių apie Lenkiją. Panašu, kad tik atšilus Lietuvos ir Lenkijos santykiams pasirodė pirmasis straipsnis apie lenkų manevrus iš tuometinio kariuomenės vado komandiruotės į Lenkijos valstybę. Cituojant Stasį Raštikį: „Man kaip kariui, ypatingai įdomu pamatyti lenkų kariuomenę ir jos darbą lauke. Teko aplankyti netoli Varšuvos *Rembertovo* poligone esantį pėstininkų mokymo centrą ir tame pačiame poligone man parodyta sustiprinto pėstininkų bataliono manevrus, per kuriuos buvo atliekami visi bataliono šaudymai kovos šoviniiais“¹²¹. Tuose mokymuose be pėstininkų dalyvavo artilerija, tankai, aviacija, raitininkai, prieštankiniai ir priešlėktuviniai pabūklai, minosvaidžiai ir kitos ginklų rūšys. Pasak kariuomenės vado pratimas užtruko keletą valandų, buvo labai atidžiai ir kruopščiai paruoštas, gražiai įvykdytas ir padarė labai gerą įspūdį. Iš to peršasi įspūdis, kad lenkų kariuomenė tarpukario laikotarpiu taip pat treniravo savo moto-mechanizuotas dalis manevruose. Plačiau Lenkijos patirtį aptarsime kitame skyriuje.

Apskritai bendras Europos valstybių požiūris į tankus skyrėsi. Pasak straipsnio *Mūsų žinyne* italai mano, kad tankas yra būtina paspirties bei talkos priemonė. Jie nenumato naudoti didelį tankų kiekį vienu kartu. Anglai laikosi pažiūros, kad kovos šarvuotis yra pirmutinė kovos priemonė su aiškiu galimumu savarankiškai veikti. Vokiečiai laiko tanką puolamuoju ginklu ir numato naudoti gausingą tankų skaičių vienu metu su tikslu smogti lemiamą smūgį. Taip pat jie numato naudoti tankus bendrai su kitomis kariuomenės rūšimis. Rusai numato tankus naudoti savarankiškuose veiksmuose ir bendradarbiaujant su kitomis kariuomenės rūšimis, beveik visai atvejais. Prancūzai žiūri į tanką ir šarvuotą automobilį kaip į pagalbines kovos priemones ir kaip į judančią galingos ugnies masę, labai naudingą sutelkiant kariuomenę

¹²⁰ Ibid., p. 499.

¹²¹ Kariuomenės vadas apie savo kelionę į Varšuvą. *Kardas*, 1939-05-15, nr. 10, p. 261.

ir manevruojant. Rusai, kai ir prancūzai bei italai tikisi naudoti tankų batalioną divizijos paspirdčiai. Bet jie taip pat tuo metu darė bandymus su lengvomis motorizuotomis divizijomis¹²².

Apibendrinant tenka paminėti, kad pagrindinis aspektas kurio reikėjo tikėtis tarpukario Lietuvos kariuomenei tankų naudojimo klausimu, tai kombinuoti daugelio ginklų rūšių veiksmai. Laimėjimas kautynėse pareina nuo bendro suderinto visų kariuomenės rūšių darbo. Tik tai draugiškai vienas kitą palaikant galima laimėti. Pėstininkai, raitininkai, artilerija, šarvuočiai, tankai, aviacija vykdo savo kovos uždavinius glaudžioje sąveikoje vieni su kitais. Jie veikia pagal vieną bendrą planą ir vieni kitiems padėdami vykdo vieną bendrą kariuomenės junginio kovos uždavinį¹²³. Kaip išsiaiškinome, tankai lems operacijos eigą, tik remiami kitų kariuomenės rūšių, kurios judės tokiu pat greičiu kaip tankai. Tam, kad kitos kariuomenės rūšys judėtų tokiu greičiu atsirado būtinybė motorizuoti pėstininkus. Tik esant pėstininkams ir artilerijai, kurie gali judėti tokiu greičiu koku juda tankai, tie moto-mechanizuoti kariuomenių junginiai spręs mūšio baigtį ir bus pagrindinė jėga pergalei pasiekti. Kita padaryta išvada šiame skyriuje, bent jau vokiečių doktrinoje, tai motorizuotų ir mechanizuotų dalių didelis greitis. Vokietija, kuri koncentravo savo pagrindinį smūgį į vieną tašką, planavo puolimo greitį išvystyti iki 12 km/val. Vokietijos kariuomenės puolimas turėjo būti greitas ir tikslus, giliai įsiveržiant į priešininko teritoriją. Kaip matėme, tankų greitis buvo nuolat didinamas, siekiant juos padaryti kuo labiau greitesnius ir mobilesnius. Vokietijos kariuomenės tikslas ir buvo kuo daugiau motorizuoti pėstininkus, kad šie veikdami su tankais turėtų didelį ugnies ir vadinamojo smūgio galingumą. Pėstininkų greitis judant kartu su tankais buvo būtinybė. Kaip teko pastebėti praktiniuose veiksmuose, tikruose mūšiuose atskilusios sunkiųjų dalinių dalys tapdavo lengvu grobiu besiginančioms pajėgoms. Tiesa, atskiras tankų ar kitų mechanizuotų dalių naudojimas galimas ir kaip vėl praktika tikrame mūšio lauke parodė labai efektyvus tais atvejais, kai priešų gynybos sistemoje nėra integruota prieštankinių pabūklų sistemų. Tarpukario Lietuvos kariuomenė iš to galėjo pasimokyti kelių akivaizdžių taktikos principų. Pirmasis tai, kad padalinių gynyboje negalima palikti be prieštankinių sistemų apsaugos, antrasis, tai norint įgyti persvarą kovoje prieš tankus ir kitus sunkiuosius priešų padalinius, reikia nuolatos ardyti jų rikiuotes ir stengtis skaldyti priešų pajėgas. Dar vienas įdomus veiksnys skaldant priešų rikiuotę, tai aprūpinimo klausimas. Aišku, tuometinės Lietuvos teritorija nebuvo tokia plati, kad būtų buvę galima išnaudoti logistinių linijų ilgį kovai su tankais. Tačiau iš praktikos, konkrečiau Italijos patirties, matyti, kad logistinių linijų atkirtimas puolančiajam su tankais ir kitomis mechanizuotomis bei motorizuotomis priemonėmis gali tapti rimtu iššūkiu. Toliau tęsiant apie tankų puolimą ir prieštankinių sistemų naudojimą atremiant pastarųjų

¹²² Ar mechanizuotoji kovos priemonė nulems kautynes? *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1, p. 135.

¹²³ Kaip artilerija padeda pėstininkams. *Karys*, 1938-09-29, nr. 39, p. 1139.

puolimą, reiktų paminėti, kad tuo metu buvo manančių, jog tankų puolimą frontu ištikis kavalerijos likimas. Kitais žodžiais kalbant, sunkiosios mechanizuotos dalys bus priverstos smūgiuoti į atvirus flangus. Iš to išeina išvada, kad gynyboje reiktų papildomo kiekių prieštankinių apsaugos priemonių flangams apsaugoti. Ir paskutinis akcentas, kalbant apie netikėtumo faktorių, reiktų pasakyti, kad iš taktinės pusės labiausiai tikėtina, kad prieš pajėgos panaudos tankus puolimo pradžioje, kas yra savaime akivaizdu dėl jų greičio ir apsaugos. Tačiau kita vertus, tankų puolimas turi būti vykdomas be abejonės remiant pėstininkams ir tam, kad pėstininkai palaikytų tokį pat greitį kaip tankai, jie turi būti motorizuoti.

2.2. KAIMYNINIŲ LIETUVOS VALSTYBIŲ MOTORIZUOTŲ IR MECHANIZUOTŲ DALIŲ PAJĖGUMAS

Išsiaiškinus motorizuotų ir mechanizuotų dalių veikimo principus derėtų pereiti prie kito ne mažiau aktualaus klausimo, tai užsienio valstybių šarvuotų dalių pajėgumo. Labai nesiplečiant, taip kaip tai buvo padaryta pirmojoje šios skyriaus dalyje, paliesime tik eventualių to meto Lietuvos priešininkų tankų, mechanizuotų ir motorizuotų dalių pajėgumą. Tos priešininkės jau ankščiau minėtos Vokietija ir Lenkija, be jų taip pat norėtusi paliesti ir tuo metinės SSRS karinį pajėgumą mūsų minėtoje srityje.

Bet visgi užbėgant už akių reiktų aptarti ir preliminarius bendrinius tankų techninius – taktinius duomenis, arba bent jau kaip pastarieji buvo vertinami tarpukario spaudoje. Tarpukario žiniasklaidoje matyti, kad tankai techniškai buvo analizuojami. Spaudoje, daugiausia žurnale *Karys*, gausu straipsnių skirtų apibūdinti techninius duomenis. Viename iš tokių straipsnių yra aprašoma netgi principinė tankų sudėtis. Žurnale *Karys* skaitytojai buvo informuojami, kad „tankas susideda iš 5 pagrindinių dalių: 1) tanko šarvų ir ginklų, 2) variklio, 3) transmisijos (perdavimo mechanizmas), 4) tankų važiuoklės (pakabinimo ir vikšrų) ir 5) valdymo mechanizmų. Tanką iš vidaus galima suskirstyti į 3 skyrius: a) šoferio skyrių, b) variklio skyrių ir c) kovos skyrių. Šoferio skyriuje įrengta tanko valdymo ir variklio kontroliniai prietaisai ir šoferio sėdynė. Iš šio skyriaus tanko šoferis, sėdėdamas ant specialios sėdynės, kuri greitai pritaikoma kiekvienam ūgiui, vairuoja tanką taip, kaip jam įsako tanko komendantas. Tanko komendantas yra tanko viršininkas, kuris valdo tanką. Jis nurodo tanko šoferiui važiavimo kelius, o kautynėse puolimo kryptį“¹²⁴. Tame pačiame straipsnyje teigiama, kad vidutinis tanko greitis siekia 30 km/val., tankai ginkluoti nevienodai. Jų apginklavimas priklauso nuo tanko dydžio. Sunkesni tankai paprastai turi sunkesnius ginklus. Pagal ginkluotę tarpukario Lietuvoje tankai buvo skirstomi į lengvuosius, kurie ginkluoti tik kulkosvaidžiais, vidutinius – ginkluoti mažo kalibro pabūklais ir

¹²⁴ PEČIŪRA. Pažinkime tankus. *Karys*, 1939-09-23, nr. 40, p. 1116.

sunkiuosius – ginkluoti pabūklais nuo 75 mm¹²⁵. Galiausiai straipsnyje konstatuojama, kad tuo metu iš tankų reikalaujama, jog jie būtų gerai ginkluoti ir turėtų galingą ugnį. Jau Didžiojo karo metu lengvieji buvo ginkluoti kulkosvaidžiais arba mažo kalibro pabūklais o dabar ginkluojami ir mišriai¹²⁶.

Bent jau atskiro detalizuoto motorizuotų ir mechanizuotų technikos dalių vertinimo tarpukario spaudoje rasti nepavyko. Tačiau iš kitų šaltinių žinoma, kad Vokietijoje tarpukario populiariai buvo gaminami *Panzerkampfwagen* tankai, sutrumpintai *Panzer*. Iš viso fiksuota keturios laidos šių vokiečių gamybos tankų. *Panzer I* ir *Panzer II* – priskiriami lengvųjų tankų kategorijai, *Panzer III* ir *Panzer IV* – vidutiniai tankai. *Panzer I* buvo naudoti nuo 1934 m., *Panzer II* – nuo 1936 m. Abiejų tankų greitis siekė iki 40 km/val. (*Panzer I* – 37 km/val, *Panzer II* – 39,5 km/val.). Ginkluoti šie tankai kulkosvaidžiais 7,62 mm, *Panzer II* turėjo jau ir patrankėlę. Atrodo populiariesni tankai buvo *Panzer III* ir *Panzer IV*. Trečiosios serijos šio modelio tankai naudoti tokių valstybių, kaip Vengrija, Rumunija, Slovakija, Kroatija, Norvegija ir Turkija¹²⁷. Tiesa, tiek *Panzer III*, tiek *Panzer IV* serijos tankai pradėti eksploatuoti tik 1939 metais, todėl tuo metu, kai Lietuvai buvo įteiktas 1938 m. ultimatumas dėl Klaipėdos krašto, buvo galima tikėtis tik *Panzer I* ir *Panzer II* tankų variacijų.

Apskritai prie lengvųjų ir vidutinių tankų koncepcijos buvo prieita 1931 m., kai Vokietijos generalinis štabas nusprendė, kad Vokietijos kariuomenei reikalingi dviejų tipų tankai. Tai vidutinis tankas su 75 mm patranka ir lengvasis tankas su 37 mm patranka. Vėliau ta idėja evoliucionavo į tai, kas buvo sukurta nuo 1934 m.

SSRS pusėje matomai dažniausia naudoti tankai iki Antrojo pasaulinio karo buvo T-35, T-26 ir T-28. T-26 buvo lengvasis, T-28 vidutinis ir T-35 sunkusis tankai. T-35 buvo ginkluoti 76,2 mm patranka, tokio pat diametro, tik kitos gamybos patranka stovėjo ir vidutiniame tanke T-28. Pasak šaltinių sovietų gamybos tankai, bent jau pirmieji modeliai, buvo kopijuojami nuo prancūziškų RT-17 šiek tiek juos patobulinant britiškų tankų dalimis, kurie liko SSRS teritorijoje dar nuo civilinio karo. Vėliau buvo pereita ant Vicker E tanko bazės kaip atspirties taško jau gaminant T-26. Tiesa mechanizuotą brigadą raudonoji armija suformavo gana vėlai, tik 1929 m. SSRS tankų greitis siekė iki 30 km/val., tik T-28 pagal techninius – taktinius duomenis galėjo pasiekti 43,5 km/val. greitį¹²⁸. Panašu, kad tiek vokiečių, tiek sovietų tankų operacinis veikimo gylis buvo panašus. Abiejų valstybių gamybos tankai galėjo nujudėti apie 200 km be kuro papildymo.

¹²⁵ Ibid., p. 1116.

¹²⁶ Ibid., p. 1116.

¹²⁷ JENTZ, T. L., DOYLE, H. L. *Panzer Tracts No. 23 – Panzer Production from 1933 to 1945*. 2011.

¹²⁸ BARYATINSKIY, M. *Light Tanks: T-27, T-38, BT, T-26, T-40, T-50, T-60, T-70*. Hershham, Surrey, 2006.

Skaičiais tankų statistika buvo pateikta viename žurnalo *Kardas* numeryje. Apačioje matote iškarpa iš žurnalo. Tankų statistika įvairiose valstybėse¹²⁹:

Valstybė	Kariuomenės skaičius taikos metu	1000 kareivių tenka tankų
JAV	132069	7,9
Prancūzija	607000	5,3
Šveicarija	494	4,5
Lietuva	19466	1,59
Anglija	403000	1,5
Portugalija	39800	1,5
Japonija	300000	1,04
Suomija	31575	1,00
Estija	13533	1,00
Ispanija	209500	0,97
Latvija	23100	1,89
Čekoslovakija	138000	0,8
Danija	8100	0,75
Jugoslavija	138934	0,61
Švedija	33500	0,59
Belgija	89224	0,55
Rumunija	244850	0,5
Italija	457189	0,38
Graikija	85875	0,2
Olandija	28500	0,04

I pav. 1935 m. žurnale Kardas pateikti valstybių kariuomenių skaičiai taikos metu

Tame pačiame straipsnyje taip pat pabrėžiama, kad šiuo metu tankai yra nustūmę šarvuotuosius automobilius į antrąją vietą. Dauguma valstybių turi organizavusios savo tankų gamybą, net ir ten, kur motorizacija yra tik užuomazgos stadijoje¹³⁰. Tačiau kažkodėl lentelėje nėra nurodoma aktualiausių valstybių, tai yra Vokietijos, Lenkijos ir SSRS tankų skaičius.

Tokioje situacijoje norėtusi pasiremti V. Jokubausko sudaryta lentele, kurioje pateikiamos Lenkijos, Vokietijos ir SSRS karinės pajėgos 1939 m. Pagal pateiktą lentelę matyti, kad Lenkija tais metais tankų ir tankečių turėjo 887, Vokietija 3195, iš kurių 2668 prieš tai minėti *Panzer I* ir *Panzer II* lengvieji tankai ir 309 vidutiniai tankai *Panzer III* ir *Panzer IV*. SSRS situacija iš visų Lietuvos kaimynių buvo geriausia, ji savo arsenale turėjo net 21 110 tankų¹³¹.

Pirmiausiai plačiau pakalbėkime apie Vokietijos mechanizuotas ir motorizuotas dalis ir jų vystymą tarpukariu. Apskritai, mechanizacijos ir motorizacijos klausimais Vokietijoje buvo daug rūpintis ir

¹²⁹ Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1935-08-01, nr. 15-16, p. 345.

¹³⁰ Ibid., p. 345.

¹³¹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 71.

galvojama. Kaip teigiama viename žurnalo *Kardas* numeryje neatrodo, kad vokiečiai turėtų tvirtą nuomonę šiuo klausimu. Užuoat motorizavus ištisas divizijas, kaip tai padarė prancūzai, vokiečiai sumotorizavo tik kai kurias tarnybas ir tai visų divizijų ir korpusų be išimties¹³². Tikriausiai geriausiai tų laikų vokiečių karinę doktriną galėjo atspindėti E. Ludendorff'o knygoje *Der totale Krieg* išdėstytos mintys. Tačiau totalinio karo idėja negalime laikyti vien nauju vokiečių išradimu. Juolab, kad ir besiplečiantis tuo metu motorizacijos ir mechanizacijos klausimas lieté ne tik Vokietiją, bet ir kitas Europos didžiasias valstybes. Viename lietuviškos periodikos straipsnyje pateikiama pagal kokį principą vadovaujantis nauja vokiečių doktrina turėjo būti suorganizuota kariuomenė¹³³:

1. Smūgio pajėgos: pagrindinai sudarytos iš sunkiųjų tankų ir galingos artilerijos.
2. Apėjimams vykdyti skirtos pajėgos: pagrindinai sudarytos iš moto-mechanizuotų ir motorizuotų divizijų.
3. Gynimui skirtos pajėgos: likusioji kariuomenės masė, ją sudarys senojo tipo divizijos.

Taigi pagrindinės jėgos vokiečių kariuomenėje bus orientuotos į mechanizuotus ir motorizuotus padalinius. Šį teiginį patvirtina ir kitame straipsnyje išreikšta autoriaus mintis, kad „šiandien (1936 m.) Vokietija turi visiškai naują kariuomenę, aprūpintą visomis ofenzyvinėmis priemonėmis. Jos elitą sudaro taip vadinamos – šarvuotos divizijos“¹³⁴.

Pranešimų, kad Vokietijos kariuomenė smarkiai moto-mechanizuojausi būta ir ankščiau. 1936 m. pasirodžiusiame straipsnyje teigiama, kad 1935 m. rudenį buvo sudarytas naujas *Kommando der Panzertruppe* junginys, kurį jau tuo metu sudarė trys šarvuotos divizijos, kurios tų pačių metų pavasarį jau pradėjo pratimus¹³⁵. 1936 m. lietuviškoje spaudoje konstatuota, jog šarvuota divizija susideda iš vadovybės ir dviejų sunkiųjų brigadų, kurių sudėtyje yra po du tankų pulkus. Tankų pulkas turi du batalionus po keturias kuopas, kuopa – keturis tankų būrius¹³⁶. Taigi iš viso divizijoje priskaičiuojama tais metais apie 500 tankų. Panašūs skaičiai yra pateikiami ir JAV kariniame žurnale *Infantru Journal*, kur teigiama, kad Vokietijos tankų diviziją sudaro 2 brigados, kiekvienoje yra po 2 pulkus, pulkuose po 2 batalionus. Skaičiai pateikiami 1940 m., tai yra praėjus keturiems metas panašu, jog struktūra pati divizijos nepasikeitė. Tačiau straipsnyje konstatuojama, kad brigadoje priskaičiuojama apie 400–500 tankų, pulke apie 200, batalione apie 100¹³⁷. Kaip matome brigadoje esantis tankų skaičius 1940 m. prilygo 1936 m. divizijos tankų kiekiui. Teigiama, kad Vokietijos kariuomenės batalionai 1940 m. buvo

¹³² Vokietijos karinis pajėgumas. *Kardas*, 1936-05-01, nr. 9, p. 249.

¹³³ *Ibid.*, p. 250.

¹³⁴ Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20, p. 545.

¹³⁵ *Ibid.*, p. 545.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 545.

¹³⁷ Vokiečių tankų dalys, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1940-03-15, nr. 6, p. 147.

mišrūs. Juos sudarydavo viena vidutinių tankų kuopa ir dvi lengvųjų tankų kuopos. Kitomis žiniomis batalione yra trys lengvųjų tankų kuopos ir viena vidutinių tankų kuopa¹³⁸. Apie Vokietijos tankų struktūras rašo ne už Atlanto esančių valstybių spauda, bet kitos Europos valstybės. Belgų žiniomis, tankų kuopos lengvųjų tankų būrį sudaro septyni tankai, tai vado tankas ir du skyriai po tris tankus. Prancūzai pateikia informaciją, kad vokiečių lengvųjų tankų kuopa susideda iš trijų būrių po keturis tankus ir paramos būrio, kuris susideda iš trijų tankų. Vidutinių tankų kuopoje būrius sudaro penki tankai ir vadovavimo būrys sudarytas iš dviejų arba trijų tankų¹³⁹. Vokietija tuo metu buvo visos Europos dėmesio centre, todėl nenuostabu, kad apie Vokietijos ginklavimosi reikalus rašė visi Europos laikraščiai. SSRS spaudos nuomone, geriausiai tuo reikalu gali pakomentuoti lenkų karininkai, kurie dalyvauja Vokietijos kariuomenės manevruose ir pratybose. Štai viename iš periodikos leidinių *Polska Zbrojna* rašoma, kad vokiečiai suformavo kelias motorizuotas ir mechanizuotas brigadas. Brigadoje bus trys tankų batalionai, du vidutinių ir vienas lengvųjų tankų. Skaičiais kalbant iš viso brigadoje bus 100 vidutinių tankų ir 50 lengvųjų tankų, bei 20 šarvuotų automobilių¹⁴⁰. Reikia turėti galvoje, kad šie skaičiai pateikti iš 1935 m. periodinio leidinio, taigi žinant, kad Vokietijos industrializacija ir dauguma gamybos priemonių buvo sutelkti į valstybės ginklavimąsi tikėtina, kad skaičiai turimų ginkluotės vienetų per kelerius metus galėjo taip drastiškai išaugti.

1937 m. minimos 3 vokiečių turimos moto-mechanizuotos divizijos, jų struktūra pasikeitusi. Straipsnyje teigiama, kad tuometinė vokiečių moto-mechanizuota divizija sudaryta iš dviejų brigadų. Viena brigada sudaryta iš motorizuotų pėstininkų, kita iš tankų dalinių. Plačiau kalbant apie tankų brigadą, tai jos sudėtyje tais metais išlikę du pulkai, tačiau pasak straipsnio su žymiai didesniu tankų skaičiumi. Fiksuojama, kad tuometiniame tankų pulke buvo priskaičiuojama 580 tankų¹⁴¹. Panašu, kad tuo metu Vokietijos tikslas buvo neapsiriboti, tik trimis sunkiosiomis divizijomis. Tais pačiais 1937 m. jau buvo formuojama ketvirtoji divizija Reino–Vestfalijos baseine. Autorius taip pat teigia, kad vokiečių karo vadovybė pagal planą yra numaciusi turėti šešis tokius vienetus¹⁴².

Žvelgiant į 1937 m. Vokietijos kariuomenę, SSRS vertinimu vokiečiai esą turėjo 5 moto-mechanizuotas divizijas, kurių sudėtyje buvo 2500 tankų ir 1500 šarvuotų automobilių¹⁴³. Kitame straipsnyje teigiama, kad 1935 m. Vokietija pradėjo formuoti didžiulę kariuomenę, tuo metu vokiečių kariuomenė jau turėjo neblogai paruoštą vadovybę, taigi kariuomenės kūnas augti jau turėjo tvirtą

¹³⁸ Ibid., p. 147.

¹³⁹ Ibid., p. 147.

¹⁴⁰ Vokietijos motorizuotosios dalys. *Karys*, 1935-07-04, nr. 27, p. 649.

¹⁴¹ Naujoji Vokietijos armija. *Kardas*, 1937-01-15, nr. 2, p. 46.

¹⁴² Ibid., p. 46.

¹⁴³ Vokiečių kariuomenė pagal rusų apskaičiavimus, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-06-01, nr. 11, p. 276.

pagrindą. 1938 m. Trečiojo Reicho kariuomenę sudarė 18 korpusų. XVI korpuso sudėtį sudarė 3 moto-mechanizuotos divizijos, likusieji 17 korpusų buvo sudaryti iš 43 pėstininkų divizijų iš kurių 4 buvo motorizuotos ir 2 tankų divizijų. Okupavus Austriją pagreitintu tempu buvo suformuoti XVII ir XVIII Austrijos korpusai, kurie susidarė iš 7 pėstininkų ir 1 mechanizuotos divizijos. Tame pačiame straipsnyje teigiama, kad 1938 m. gegužės 1 d. buvo deklaruota, jog Vokietijos kariuomenėje yra 3200 tankų¹⁴⁴. Tuo metu sprendžiant iš Vokietijos karinės spaudos išvadų, jų vadovybės dėmesio centre buvo lengvosios tankų divizijos. Anot to paties straipsnio šių divizijų paskirtis – užimti strateginių raitelių vietą, tai yra pakeisti iki tol buvusią kavaleriją mūšio lauke. Taip pat teigiama, kad tokie lengvieji tankai ginkluoti 2 kulkosvaidžiais arba vienu kulkosvaidžiu ir viena patranka. Vidutinio sunkumo tankai irgi ginkluojami nevienodai, dažniausiai turėdavo vieną patranką ir 3 kulkosvaidžius arba stambesnio kalibro patranką ir 2 kulkosvaidžius¹⁴⁵.

Kitame straipsnyje, tame pačiame žurnale *Kardas* teigiama, kad 1938 m. Vokietija jau turėjo 49 pėstininkų ir 7 motorizuotas divizijas. Straipsnyje šiek tiek bandoma sulygtinti ir tuometinę Vokietijos kariuomenę su Vokietijos imperijos kariuomenę. Konstatuojama, kad naujoji Vokietijos kariuomenė yra vieninga, jos nesudaro atskiri regionai su savo atskiromis taktikomis ir struktūromis¹⁴⁶.

Darbe reikėtų apžvelgti ir SSRS šarvuotų dalių pajėgumus. SSRS iki 1939 m. nebuvo laikoma valstybe agresore Lietuvos atžvilgiu, tačiau sutriuškinus Lenkiją, paskubomis buvo sudarytas planas „R“, galimai gintis nuo agresijos iš rytų pusės¹⁴⁷. Ar buvo tinkamai pasiruošta agresijai iš rytų pusės dabar pasakyti sunku. Pasak V. Jokubausko analizuojant gynybos planus panašu, jog planas „R“ yra tiesiog plano „L“ kopija. Todėl teigti ar buvo rimtai vertinama SSRS kariuomenės pajėgumai dabar pasakyti sunku. Neatsižvelgiant į tai karinėje lietuviškoje spaudoje straipsnių apie SSRS kariuomenę aptinkama.

Pasak vieno iš straipsnių Lietuvos periodikoje 1933 m. SSRS buvo priimtas ir pradėtas vykdyti penkmečio planas sustiprinti raudonajai armijai. SSRS karo pramonė buvo tvarkoma taip, kad galėtų viską pagaminti valstybės viduje. Gaminta viskas, pradedant pėstininkų ginklais ir baigiant sunkiausio tipo tankais, kovos lėktuvais¹⁴⁸. Jau 1935 m. žurnale *Kardas* buvo skelbiama, kad čekų nuomone tankų aprūpinimo atžvilgiu SSRS kariuomenė yra pirmoje vietoje Europoje¹⁴⁹. Tai iš dalies patvirtina ir tais pačiais metais išėjęs kitas žurnalo numeris kuriame skelbiama, kad tankų, šarvuotų automobilių bei

¹⁴⁴ Vokiečių karinės jėgos. *Kardas*, 1938-10-01, nr. 19, p. 431.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 431.

¹⁴⁶ Gen. Niessel'is apie vokiečių kariuomenę, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1938-11-15, nr. 22, p. 471.

¹⁴⁷ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 533.

¹⁴⁸ 22 metai raudonajai kariuomenei. *Kardas*, 1940-03-01, nr. 5, p. 111.

¹⁴⁹ Prancūzijos rūpesčiai. *Kardas*, 1935-12-01, nr. 23, p. 541.

sunkvežimių skaičius SSRS kariuomenėje per trumpą laikotarpį pašoko nuo 360 iki 3500¹⁵⁰. Panašius skaičius skelbia ir žinomas prancūzų laikraštis *Matin*, kuriame rašoma, kad tuo metu, tai 1935 m., SSRS kariuomenėje buvo priskaičiuojama apie 3500 tankų ir šarvuočių¹⁵¹. Panaši nuomonė konstatuojama ir *Mūsų žinynas* leidinyje, kur teigiama, kad šarvuočių SSRS armijoje padidėjo 152,5%, tankų parkas išaugo 191%, straipsnyje pažymima, kad per paskutiniuosius 5 metus raudonoji armija padarė žymią pažangą¹⁵².

SSRS kariuomene domėjosi ir lenkai. Lenkijos inžinieriaus Watin-Watinieckio apskaičiavimu 1937 m. raudonoji armija turėjo 1000 šarvuočių, 1000 vidutinių, 4000 lengvųjų ir 100 labai didelių tankų, apie 6000 tankečių ir daugiau kaip 15000 sunkvežimių¹⁵³. Periodiniame tarpukario Lietuvos leidinyje *Mūsų žinynas* teigiama, kad raudonoji armija turi 28 tankų pulkus su 7000 tankų, iš viso 1939 m. SSRS buvo priskaičiuojama 10000 šarvuotų transporto ir kovos priemonių¹⁵⁴. Kitais šaltiniais raudonoji armija ypač sustiprinta tankų dalimis, lengvąja, sunkiąja ir priešlėktuvine artilerija¹⁵⁵. Vokiečių žinyno *Taschenbuch der Herre, Ausgabe 1939* m. žiniomis raudonoji armija taikos metu susideda iš 35 pėstininkų korpusų arba 100 divizijų, 7 kavalerijos korpusų arba 23 divizijų ir 5 tankų korpusų¹⁵⁶. Teigiama, kad viena pėstininkų divizija susideda iš 3 pėstininkų pulkų, 1 lauko artilerijos pulko, 1 tankų bataliono, 1 žvalgybos rinktinės, kuri yra su šarvuota platforma ir kitų padalinių. Teigiama, kad SSRS turi 28 tankų pulkus¹⁵⁷. Galiausiai *Mūsų žinynas* leidinyje esančiame straipsnyje apie raudonosios armijos motorizacijos būklę rašoma, jog tuo metu SSRS kariuomenės kiekviena šaulių divizija turėjo savo sudėtyje šarvuotų automobilių žvalgybos grupę, susidedančią iš vienos lengvųjų žvalgybos tankų kuopos, vienos sunkiųjų tankų kuopos ir vienos motorizuotos prieštankinės apsaugos kuopos. Šiek tiek pateikiama informacijos ir apie kavalerijos divizijos struktūrą. Teigiama, kad tokioje divizijoje yra vienas mechanizuotas pulkas, kurį sudaro dvi arba trys tankų kuopos, viena sunkiųjų tankų kuopa ir viena prieštankinės apsaugos kuopa¹⁵⁸.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad remiantis bent jau tarpukario Lietuvos periodika, panašu, jog SSRS kariuomenė turėjo didžiausią skaičių motorizuotų ir mechanizuotų technikos dalių. Įdomu tai, kad rašant apie sovietų sunkiųjų šarvuotų dalių pajėgumus visur buvo pabrėžiamas ir aviacijos vaidmuo. Daugumoje straipsnių teigiama, kad aviacija sovietų kariuomenėje yra netgi labiau išplėtotą nei motorizuoti ar mechanizuoti vienetai.

¹⁵⁰ Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 24, p. 570.

¹⁵¹ Sovietų Rusijos kariuomenės dalys. *Karys*, 1935-10-17, nr. 42, p. 978.

¹⁵² Raudonoji armija. *Mūsų žinynas*, 1939, p. 1105.

¹⁵³ Kiek SSSR turi šarvuočių ir tankų? Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-07-15, nr. 14-15, p. 356.

¹⁵⁴ Motorizacijos būklė. *Mūsų žinynas*, 1939, p. 500.

¹⁵⁵ 22 metai raudonajai kariuomenei. *Kardas*, 1940-03-01, nr. 5, p. 111.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 199.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 200.

¹⁵⁸ Motorizacijos būklė. *Mūsų žinynas*, 1939, p. 500.

Dabar prieikime prie trečiosios valstybės ir atrodo visą tarpukario laikotarpį didžiausios nepriklausomos Lietuvos priešininkės – Lenkijos. Pagal V. Jokubausko pateiktą informaciją Lenkija 1939 m. savo arsenale turėjo 887 tankus ir tanketes¹⁵⁹. Kalbant apie karinius vienetus, kituose šaltiniuose teigiama, kad 1939 m. Lenkijos kariuomenę sudarė 37 pėstininkų divizijos, 11 kavalerijos brigadų ir 2 šarvuotos brigados, neskaitant artilerijos ir kitų paramos vienetų¹⁶⁰. Tiesa, pasak V. Jokubausko, karo atveju Lenkijos kariuomenę turėjo sudaryti 40 pėstininkų divizijų, 1 pėstininkų brigada, 11 kavalerijos brigadų, motorizuotoji brigada, 50 pėstininkų batalionų ir kiti vienetai¹⁶¹. Istoriografijoje viena iš įvardijamų pagrindinių Lenkijos kariuomenės problemų buvo finansavimo trūkumas. Apribotas ginkluotųjų pajėgų biudžetas neleido pilnai mechanizuoti ir motorizuoti Lenkijos kariuomenės. B. H. Liddell-Hartas teigė, kad tarpukariu Lenkijos karybos metodai dėl tikėjimo brangiai kainuojančios kavalerijos atakų veiksmingumu, techninio atsilikimo nuo kitų didžiųjų Europos valstybių, tankų, prieštankinių ir priešlėktuvinių pabūklų stokos buvo pasenę¹⁶². Dauguma ginkluotės buvo gaminama Lenkijos viduje, tačiau gamybos apimtys palyginus buvo menkos¹⁶³. To pavyzdys galėtų būti lenkų gamintas tankas 7TP, kuris buvo sukonstruotas išsipirkus iš britų *Vickers* tankų gamybos licenciją. Tokių tankų iki karo buvo pagaminta iki 150 vienetų. Tiesa nors ir mažas skaičius, tačiau techniniais ir taktiniais duomenimis lengvųjų tankų kategorijai priskirti 7TP nenusileido kitų valstybių gamybos tankams. Sumontuota 37 mm bokštelis ir 15 milimetrų storio apsauga leido konkuruoti su vokiečių gamybos *Panzer II* ir sovietų *T-26* lengvaisiais tankais¹⁶⁴. Apie jų geras taktines savybes galime spręsti ir iš to, kad sutriuškinus Lenkiją, vokiečiai perėmė kelias dešimtis šių tankų egzempliorių ir juos naudojo vykdant ekspansiją į kitas valstybes.

1938 m. Lenkijai pateikus ultimatumą Lietuvai dėl diplomatinių santykių, kitoj sienos pusėj lenkai buvo sutelkę apie 3 pėstininkų divizijas, 5 kavalerijos pulkus, 1 sunkiosios artilerijos pulką ir 30 tankų¹⁶⁵. Iš to susidaro prielaida, kad atsižvelgiant į Lenkijos motorizacijos ir mechanizacijos pajėgumus, prieštankinės gynybos klausimas lenkų grėsmės atžvilgiu buvo minimaliausias, lyginant su kitomis kaimyninėmis valstybėmis, išskyrus Latvijos.

Tai, kad iš Lenkijos nebuvo tikimasi didelių šarvuotų vienetų kalba ir to meto lietuviškoji spauda. Laikotarpyje nuo 1935 m. iki 1940 m. žurnaluose *Kardas* ir *Karys* pavyko rasti vos kelis straipsnius apie

¹⁵⁹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 71.

¹⁶⁰ WILLIAMSON, D. G. *Poland Betrayed: The Nazi-Soviet Invasions of 1939*. Stackpole Books, 2011, p. 21.

¹⁶¹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 73.

¹⁶² *Ibid.*, p. 73.

¹⁶³ DRZEWIECKI, W. M. *The Polish Army on the Eve of World War II*. Polish Review, 1981, p. 54-64.

¹⁶⁴ HIGGINS, D. R. *Chasemore, Panzer II vs 7TP: Poland 1939*. Osprey Publishing, 2015.

¹⁶⁵ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 75.

Lenkijos kariuomenės motorizacijos ir mechanizacijos procesus. Atrodytų, kad rimčiau buvo susidomėta, tik prancūzų žurnale *Revue d'infanterie* aprašytomis, tuo metu lenkų kariuomenėje naujai įvestomis, žvalgyimo tanketėmis. Straipsnyje pažymėta, kad tokios tanketės greitis 45 km/val., veikimo nuotolis yra 120 km, apginkluota 13 mm sunkiuoju kulkosvaidžiu. Paminėti techniniai–taktiniai duomenys akivaizdžiai yra prilyginami lengvųjų tankų kategorijai, tiesa atsižvelgiant į sumontuotą ginkluotą ir šarvo storį, kuris buvo 8 mm, nelabai galėtume išvis charakterizuoti kaip tanko, todėl straipsnyje ir yra įvardijama kaip tanketė¹⁶⁶. Kaip teigiama tame pačiame straipsnyje tokių tankų įvedimas rodo lenkų tendenciją turėti lengvus ir greitus tankus su dideliu veikimo nuotoliu ir silpnais šarvais. Šią išvadą papildė ir tuo metu Lenkijos karo ministerijos planai aprūpinti Lenkijos kariuomenę labai greitais Kristi gamybos tankais. Pasak straipsnio autoriaus Lenkija stengėsi konstruoti savo kariuomenę remiantis pastarosios geografinėmis sąlygomis. Pažymėtina, kad tuo metu Lenkija pasižymėjo ilgų sienų ilgumu ir gerų kelių stoka¹⁶⁷.

Tiesa savo kariuomenėje Lenkija bandė tankus naudoti ir inžinerinėms kliūtims įveikti. 1937 m. viename žurnalo *Kardas* numeryje rašoma, kad lenkų kariuomenėje buvo išbandyti dideli peiliai, įtaisyti iš abiejų tanko šonų. Tokių peilių pagalba tankas gali prapjauti kliūtyje praėjimą tokio pat platumo, kaip pats tankas. Per tokius praėjimus gali eiti ne tik pėstininkai, bet ir kavalerija¹⁶⁸.

Reziumuojant Lenkijos kariuomenė buvo mažiausia grėsmė prieštankinės gynybos klausimu Lietuvos atžvilgiu. Panašu, kad buvo labiau koncentruojamasi į kavaleriją ir tikėjimą jos efektyvumu, neatsižvelgiant į naują karybos koncepciją ir motorizacijos bei mechanizacijos procesus Europoje. Tikriausiai šioje situacijoje yra ir kita medalio pusė, kuri buvo susijusi su kariuomenės finansavimu. Kita vertus, kaip pastebėjome šaltiniuose, kavalerijos išlaikymas Lenkijai brangiai kainuodavo, todėl finansinius srautus buvo galima ir perskirstyti.

Atrodo, kad daugiausiai iššūkio tarpukario Lietuvos kariuomenei kovojant su motorizuotomis ir mechanizuotomis dalimis turėjo sukelti Vokietija ir raudonoji armija. Ypatingai SSRS šarvuotų dalių skaičiai verčia stebėtis ir kartu nerimauti. Aišku nereikia tikėtis, kad eventualaus karo atveju tos visos dalys būtų mestos ant tarpukario Lietuvos. Remiantis V. Bulvičiaus jėgos ekonomijos dėsniu to niekada nebūtų. Pasak jo, kiekvienoje išmintingoje strategijoje karo priemonės telkiamos pagrindinio smūgio kryptimi, o antrinėse kryptyse pasitenkinama kuo mažiausiu jėgų kiekiu. Skirstant jėgas derėtų nepamiršti, kad skirdami į antrinę kryptį pajėgumus yra atitraukiamos jėgos iš pirminės krypties, kurioje tikėtina bus

¹⁶⁶ Lenkija. Žvalgyimo tanketės, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1936-07-16, nr. 14, p. 387.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 387.

¹⁶⁸ Tankai vielų kliūtims pjauti, Lenkija, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-06-01, nr. 11, p. 275.

išspręstas karo likimas¹⁶⁹. Pasak to paties V. Bulvičiaus šis dėsnis visiems didiesiems karvedžiams yra svarbiausias įstatymas. Tie, kurie bandė jo nesilaikyti, niekuomet kritiškose kautynėse nelaimėjo. Tokią prielaidą galima daryti ir tarpukario Lietuvos atžvilgiu.

Remiantis Nepriklausomybės kovomis, jauna Lietuvos valstybė sugebėjo atsispirti gausioms bolševikų ir lenkų pajėgoms. Teigiama, kad 1919 m. bolševikai turėjo apie aštuonis milijonus kariuomenės, Lietuva tuo metu šimteriopai mažiau. Todėl kyla klausimas kaip buvo sugebėta atsispirti? Taip atsitiko dėl to, nes bolševikai galėjo išskirti tik tiek jėgų, kad Lietuvos kariuomenė jas iš karto galėjo stabdyti, leisti tik pamažu mūsų teritoriją užimti, o palaiapsniui sustiprėjus ir Lietuvos kariuomenė perėjo į puolimą ir išstūmė bolševikus iš savų ir dalinai iš latvių žemių¹⁷⁰. Todėl negalima buvo tikėtis, kad didelio karo teatre Vokietija ar SSRS būtų sutelkus savo visas jėgas viena kryptimi. Kažin ar tuometinės Lietuvos geopolitinė svarba buvo tokia lemiama, kad tektų sutelkti priešui pagrindines pajėgas suduoti lemiamą smūgį. Todėl daugiausiai ko buvo galima tikėtis, tai kažkurios dalies tų motorizuotų ir mechanizuotų pajėgumų veržimosi Lietuvos kryptimi.

2.3. KARINĖS PATIRTIES ĮGYJIMO PROCESO ANALIZĖ

2.3.1. 1936–1939 METŲ ISPANIJOS PILIETINIO KARO PATIRTIES INTERPRETACIJA LIETUVOS KARIUOMENĖS VADOVYBĖJE

Naujausios karybos tendencijos ir naujos techninės priemonės geriausiai atskleidžia savo galimybes, kai yra panaudojamos praktiškai. Geresnis būdas panaudoti minėtas priemones nei mokymų ar pratybų metu yra tikras mūšio laukas. Valstybėms, už kurių teritorijos vyksta neramumai, karinis konfliktas atneša daug naudingų žinių, kurias tautos gali panaudoti kuriant savas kariuomenes ar analizuojant galimo priešo pajėgas ir taktiką.

Vienas tokių konfliktų, kuris turėjo suteikti visoms Europos valstybėms žinių apie būsimojo karo ypatumus, buvo Ispanijos pilietinis karas. Žvelgiant iš dabartinės perspektyvos, tai buvo tarsi didžiųjų galių, šiuo atveju pagrindinės bandytojos buvo Vokietija ir SSRS, jėgų, taktikos ir technikos išbandymas ruošiantis generaliniam konfliktui. Šiame darbe mums aktualu tai, kad be kitų tuo metu sparčiai tobulėjančių kariuomenės rūšių, tokių, kaip aviacija, buvo išbandyta ir tankai bei kitos šarvuotos dalys. Nėra abejonių, kad Lietuva Europos valstybių tarpe nebuvo jokia išimtis ir taip pat sekė veiksmus vykdomus Ispanijoje, o dar svarbiau bandė identifikuoti ir išmoktas pamokas šio konflikto metu. Geriausiai identifikuotos problemos buvo aptariamoms karinėje periodinėje spaudoje. Todėl šio darbo

¹⁶⁹ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 21.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 24.

dalyje panagrinėsime kokias galimas išvadas padarė straipsnių autoriai rašydami apie Ispanijos pilietinį karą ir dar svarbiau ko Lietuvos karinė vadovybė galėjo iš to pasimokyti. Jei bendrai karas yra laikomas savo rūšies moksliniu kabinetu ar laboratorija, kur bandomi karo mokslo išradimai, tai ypač tas tinka Ispanijos karui. Jame matome ne tik pasyviai, stebėtojų vaidmenyje, dalyvaujančius įvairių valstybių karo specialistus, bet ir aktyviai reprezentuojant kai kurių didžiųjų valstybių atskiras ginklų rūšis. Visai teisingai savo laiku Ispanijos pilietinis karas buvo vadinamas didžiųjų Europos valstybių poligonu. Nėra abejonės, kad tame poligone buvo įgyta nemažai patyrimo ir padaryta atitinkamų išvadų¹⁷¹.

Ispanijos pilietinis karas truko nuo 1936 m. iki 1939 m. Tai buvo kova tarp dviejų ideologijų – tai vadinamųjų respublikonų arba raudonųjų atstovavusių kairiųjų pažiūras ir Francisko Franko vadovaujamų nacionalistų, kurie vadovavosi fašistine ideologija. Akivaizdu, kad tiesiogiai respublikonų pusę palaikė SSRS, tiesa pastarųjų pajėgų dalyvavimą buvo bandoma maskuoti, priešingai negu tai darė Vokietija ir Italija fašistų pusėje. Netiesioginės paramos kairieji sulaukė ir iš Prancūzijos, kuri bijojo revoliucijų savo viduje, bei už Atlanto esančių JAV ir Meksikos. Kitoje pusėje, dešiniems paramą skyrė Vokietija ir Italija. Nacistinė Vokietija daugiausiai siekė išbandyti savo naują ginkluotę tikrame mūšio lauke, kartu tai buvo ir pirmi žingsniai siekiant hegemonijos Europoje. Italija buvo suinteresuota kontroliuoti Viduržemio jūros regioną. Galiausiai 1939 m. pergalę pasiekus fašistams, Ispanijoje įsitvirtina Francisko Franko diktatūra, trukusi iki 1975 m. Dar karui nesibaigus, Prancūzija ir Didžioji Britanija jau buvo pripažinusi frankistų režimą.

Susidarius bazinį vaizdą apie Ispanijos pilietinį karą, pereikime prie pagrindinio šio poskyrio klausimo – tankų, motorizuotų ir mechanizuotų dalių panaudojimo šiame konflikte. Lietuviškoje spaudoje yra fiksuojamas straipsnis, kuriame pateikiamos jau ankščiau minėto tankų karo teorijos vystytojo gen. mjr. J. Fuller mintys apie tankus ir jų panaudojimą Ispanijoje. Straipsnyje pateikiami trys istorinės linijos pjūviai per kuriuos yra vertinama tankų panaudojimo evoliucija. Pirmiausiai, tai tankų pasirodymas Pirmajame pasauliniame kare, tuomet italų naudota taktika kovoja prieš abisinius Etiopijoje ir galiausiai Ispanijos karo patirtis. J. Fuller vis dėlto kritikuoja tankų panaudojimo taktiką tiek Absinijos kare Afrikoje, tiek Ispanijos kare. Etiopijos atveju, pasak autoriaus, italų tankai nebuvo suprojektuoti karui kolonijoje. Pirmiausiai atsižvelgiant į technines detales, vikšrai, pagaminti iš plieno, be guminių priedų, greitai lūždavo važiuojant per grumstus, kurių Etiopijos kraštovaizdyje buvo apstu. Be to didžiausias trūkumas autoriaus įvardintas tanko aklumas¹⁷². Tuometine karine terminologija kalbant – apsunkintas tarpusavio ryšys buvo mūšio sekimo nebuvimo išdava. Atsižvelgiant į tai italų priešininkas, šiuo atveju

¹⁷¹ Aviacija šių dienų kare. *Kardas*, 1939-12-15, nr. 24, p. 599.

¹⁷² Tankai Ispanijoje. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 3, p. 489.

abisinai, greitai suprato tankų silpnąsias vietas ir jas išnaudojo savo pranašumui įgyti. Paprastai jie laukdavo tankų užtvarese ir pravažiuojant per apsunkintas vietas, abisinų kariai pribėgdavo iš užpakalio, užšokdavo ant tankų ir akmenimis numušdavo kulkosvaidžio vamzdžius, o vėliau per kulkosvaidžio guolius, kartais užmušdavo tanko įgulą¹⁷³. Kitas kovos būdas, kurį naudojo abisinai, buvo tankų padeginėjimas. Pasak vieno italų karininko, dalyvavusio kompanijoje, abisinai naudoję ir tokį metodą: sekdami tanką iš užpakalio, tarp vikšrų ir vairuojančių ratų įsprausdavo geležies kartį ir numesdavo vikšrus¹⁷⁴. Visos šios problemos kildavo dėl prasto įgulos, esančios viduje, matomumo. Iš esmės tokiose taktinėse situacijose buvo pažeistas jau anksčiau šiame darbe minėtas vienas iš naujosios karybos principų – skirtingų ginklų rūšių bendradarbiavimas tarpusavyje. Kodėl vis dėlto italai nesilaikė šios dėsningos taktinės taisyklės? Pasak J. Fuller padarytos analizės, tankams įsakyta veikti priekinėje žygio saugoje todėl, kad priešas neturėjo prieštankinių ginklų. Panašu, kad toks sprendimas parodo italų vadovybės nesugebėjimą įsisavinti tankų taktiško naudojimo idėjas.

Grįžtant prie pagrindinės temos galima pastebėti, kad Ispanijos karo mechanizuoto karo galimybės mažai tesiskiria nuo Etiopijos. Tik šioje mūšių erdvėje reiktų įvertinti ir vietovės faktorių. Tuometinėje Ispanijoje pagrindiniai keliai buvo vertinami gerai. Tačiau antrinių kelių buvo randama mažai, kas reiškė, jog tankų kovos požiūriu šalis buvo netinkama ne tik tai dėl didelio kalnuotumo naudoti tankus, bet ir todėl, kad visa teritorija smarkiai apsodinta vaismedžių plantacijomis, kurios iš dalies ribojo tuo metinių galimybių tankus. Ir vėl grįžtant prie to paties taktikos dėsnio, J. Fuller nuomone geriausia ką buvo galima išlaužti iš tankų naudojimo, tai sujungti pastaruosius su įgudusių šaulių grupėmis ir to rezultate toks kombinuotas ginklas galėjo būti galinga priemone¹⁷⁵. Panašiai kaip ir Etiopijos karo metu, taip ir Ispanijos pilietinio karo metu, senosios Ispanijos kariuomenė buvo nedidelė, ji turėjo mažai tankų ir prieštankinių pabūklų¹⁷⁶. Šioje vietoje manytina, kad didžiausią pagalbą suteikė valstybės, vykdžiusios intervenciją šio konflikto metu, tai Vokietija, Italija ir SSRS. Bet tankų atžvilgio panaudojimu, J. Fuller paberia kritikos ir intervencinėms valstybėms, ypatingai nacių Vokietijai ir fašistinei Italijai. J. Fuller kritikuoja sprendimą naudoti lengvuosius tankus. Cituojant teksto autorių teigiama, kad pats terminas „lengvas“ kalba apie visišką taktikos nebuvimą, kadangi svoris ne funkcija, o tik charakteristika. Kritikos šis kūrinys iš J. Fuller sulaukia ir todėl, kad jis nėra veiksnus įveikti gerai įrengtas kliūtis, sutikus didelį pasipriešinimą, dėl sekimo spragų, sunku vienam su kitu bendradarbiauti. Galiausiai lengvasis tankas apibūdinamas kaip

¹⁷³ Ibid., p. 489.

¹⁷⁴ Ibid., p. 489.

¹⁷⁵ Ibid., p. 490.

¹⁷⁶ Ibid., p. 490.

mechaniškas žaislas, taktiškas automobiliukas, kuris yra nepajėgus vykdyti didelių manevrų¹⁷⁷. Ispanijos kare sukilėlių pajėgos (dešiniųjų) po Madrido puolimo suprato, kad lengvas tankas puolime retai panaudotinas rajonuose, išraižytuose drėkinimo kanalais ir grioviais, negali veikti savarankiškai. Konstatuojama, kad šis ginklas tinkamiausias panaudoti pėstininkų puolimo lydėjimui¹⁷⁸.

Apie kontrpriemones arba prieštankinę kovą kalbama mažai, kaip minėjau ankščiau priemonių Ispanijos kariuomenė turėjo mažai, dažniausiai buvo naudojamos 35 mm vokiškos ir 45 mm vyriausybės šalininkų patrankos, kurios buvo gautos iš sovietų. Yra fiksuota ir ypatingai marokiečių dažnai naudojami buteliai su benzinu bei granatų vartojimas kovai su tankais. Jau buvo minėta, kad tankų padeginėjimo atvejai buvo fiksuojami ir Etiopijos kare, todėl tai galimai nebuvo naujas išradimas. *Karde* teigiama, kad degančių skysčių naudojimas, Ispanijos pilietinio karo metu, kovai su šarvuočiais patobulėjo. Važiuojantieji tankai degančiais skysčiais užpilami ir uždegami. Tanko įgula atsiduria liepsnoje, kuri didina ir šiaip didelį karštį tanko viduje, be to, didina dujas, kurių savaime tanko viduje taip pat yra daug. Tanko įgula, nebepajėgdama kautis, priversta atidaryti dureles, arba didvyriškai žūva tanko viduje¹⁷⁹. Tiesa, tokia taktika efektyviausia tik pavieniams, atitrūkusiems nuo pagrindinių kolonų tankams. Geriausiai sunkiosios pajėgos yra išskaidomos apgyvendintose vietovėse, todėl prieš tai minėtų priemonių efektas ten ir būtų geriausias. Skaičiais kalbant, naudojant padegamąjį skystį buvo sunaikinti tik 26 tankai¹⁸⁰. Vis dėlto buvo suabejojusių tankų padeginėjimo efektyvumu. Tas pats J. Fuller 1938 m. liepos – rugpjūčio mėnesį, viename iš savo straipsnių teigė, kad šių priemonių naudojimą vertina skeptiškai. Viename *Kardas* straipsnyje pateikiama jo išversta citata: „*Kiek liečia bonkų su benzinu ir rankinių granatų į tankus mėtymą, tai apie tą ne maža buvo kalbų, ypač maurų tarpe, kurie yra žinomi kaip apsigimę melagiai*“¹⁸¹. Lengvasis tankas taip pat kritikuojamas ir viename iš *Mūsų žinynas* straipsnyje kur teigiama, kad ši kovos priemonė pasižymi silpnomis ugnies savybėmis, per daug neatspariais šarvais, prastu pravažumu. Tokios savybės gali būti sujungtos tik sunkiuosiuose tankuose¹⁸². Kad būtų atidengta tikroji ugnis, tankas privalo važiuoti lėčiau, įveikiant kliūtis vietovėje. Tankas privalo turėti pabūklą sukamame ratu bokšte. Šarvas, atlaikantis prieštankinių pabūklų sviedinius, privalo būti neplonesnis nei 15 centimetrų. Galiausiai pravažumą turi užtikrinti pakankamo ilgio vikšrai¹⁸³. Sovietų gamybos tankai

¹⁷⁷ Ibid., p. 489.

¹⁷⁸ Ibid., p. 491.

¹⁷⁹ Tankai ispanų kare. *Kardas*, 1937-02-16, nr. 4, p. 99.

¹⁸⁰ Tankai Ispanijoje. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 3, p. 491.

¹⁸¹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6-10.

¹⁸² Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 639.

¹⁸³ Ibid., p. 639.

T26 ir T28 su patobulintais šarvais ir patranka sukamame bokšte atitinka tokias charakteristikas. Prancūzų karinės minties taktikai tokie naudojami tankai atitiko, tas buvo matyti ir iš naudotų taktikos principų:

1. Tankas privalo bendradarbiauti su kitomis ginklų rūšimis, ypač su pėstininkais. Šarvas sudaro svarbiausią tanko pranašumą. Greičio didinimas, kaip tai darė vokiečiai, nekompensuoja šarvo silpnumo;
2. Tanko pabūklas savo ugnimi privalo apsiginti 360 laipsnių aplink savo ašį. Kitais žodžiais tariant tanko pabūklas turi būti įtaisytas sukamame bokšte;
3. Ginkluotėje būtina turėti dviejų tipų pabūklus, tai priešo įtvirtintų pozicijų naikinimui skirti kulkosvaidžiai ir pabūklai skirti kovai su priešo tankais;
4. Kautynių lauke tankai važiuoja palyginamai lėtai, nes ten ypatingai sunki vietovė. Tankai turi ieškoti priešo ir apšaudyti jį tiesiogine ugnimi¹⁸⁴.

Žurnale *Kardas* taip pat teigiama, kad tankai menkai save pateisino miesto ir gatvių kautynėse. Iš to sprendžiama, kad ir ateityje tankai negalės būti sėkmingai naudojami kautynėse siaurose vietovėse, kur yra apribota jų manevro laisvė¹⁸⁵. Didžiausia problema yra negalėjimas sutelkti tankų ugnies galios. Apribotas matomumas neleidžia tanko įgulai numatyti galimų priešo prieštankinių sistemų išdėstymo vietų. Dėl šios priežasties tankas priverstas priartėti arti prieštankinio pabūklo, kuris gali tokiu atveju efektyviau išnaudoti savo ugnies galimybes. Tą rodo ir praktinis pavyzdys. Madrido gatvėmis tankai vykdydami judėjimą buvo pasmerkti būti sunaikintais, galimybės atviroje vietovėje nebuvo išnaudotos¹⁸⁶. Taigi pasak J. Fuller lengvųjų tankų koncepcija yra kritikuotina, todėl reikalingas šių technikos dalių tobulinimas. Prisiminus mūsų ankstesnėje darbo dalyje nagrinėtus vokiečių tankus, tiek iš dalies ir sovietų, matome, kad jų kariuomenėse lengvieji tankai ir buvo pagrindas, todėl prieštankinės gynybos aspektu šis teiginys lengvina šį klausimą. Dėl tankų taktikos iš Ispanijos pilietinio karo patirties buvo padaryta tokia išvada: juos naudoti būtina masiškai, dideliame kiekyje ir glaudžiai bendradarbiaujant su kitomis ginklų rūšimis. Vis dėlto tankai nepateisino į juos dėtų vilčių ir buvo aiškinama tuo, kad nebuvusios išlaikytos ką tik paminėtos sąlygos¹⁸⁷.

Įsigilinus į J. Fuller kritiką, verta panagrinėti praktinį epizodą iš Ispanijos pilietinio karo, kur masiškai buvo panaudotos sunkiosios kariuomenės dalys. Vienas iš tokių pavyzdžių yra Gvadalacharo mūšis. Šio mūšio rezultatas buvo italų gausiai moto-mechanizuotų dalių sunaikinimas ir sukilėlių pralaimėjimas. Italai turėdami gausiai motorizuotą ir mechanizuotą kariuomenę iš esmės padarė tokią pačią klaidą, kokia buvo padaryta Etiopijos kare. Dar vienas faktas, kad Gvadalacharo kautynėse pirmą

¹⁸⁴ Ibid., p. 639.

¹⁸⁵ Tankai ispanų kare. *Kardas*, 1937-02-16, nr. 4, p. 99.

¹⁸⁶ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6.

¹⁸⁷ Ibid., p. 6.

kartą buvo panaudotos taip pilnai motorizuotos kariuomenės dalys. Sunkvežimiai, įvairiausių tipų ir modelių automobiliai, traktoriai, kurie buvo naudojami vežti artilerijai. Arklių italai šiame mūšyje visiškai atsisakė, todėl atrodytų, kad italai turėjo kokybinį pranašumą¹⁸⁸. Prieš puolimą buvo trumpas artilerijos paruošimas, kuriame dalyvavo ir aviacija. Dėl artilerijos, šaudmenų ir aviacijos mažo kiekio paruošimas buvo mažai efektingas. Po artilerijos paruošimo puolė tankai. Jie iškart pralaužė priešų poziciją, padarydami jam žymių nuostolių. Paskui tankus sekė pėstininkai, kurie buvo sukaustyti likusių nesunaikintų priešų kulkosvaidžių. Pėstininkai liko atskirti nuo tankų, o tankai, nors ir pralaužė pagrindinį ruožą, su nuostoliais turėjo grįžti atgal. Artilerijos ugnies ir tankų puolimo nesunaikinti priešų kulkosvaidžiai suvaidino svarbų vaidmenį. Tankai, įveikę priešų pagrindinę ribą, nesumažino greičio arba permažai jį sumažino, o pėstininkai slinko lėtai. Tuo būdu, jau pačioje puolimo pradžioje nutrūko ryšis su paskui juos sekusiais pėstininkais. Kautynės, kuriose tankai pirmą kartą pasirodė didesniame skaičiuje, baigėsi nepasisekimu¹⁸⁹. Žurnale *Mūsų žinynas*, kuriame aprašomas Gvadalacharo mūšis teigiama, jog visų italų planų pagrindu buvo greitas kariuomenės permetimas ir greitas prasiveržimas į priekį. Tačiau tas greitis apsunkino pėstininkus ir artileriją, kurie nespėjo kartu judėti su sunkiosiomis italų kariuomenės dalimis. Straipsnyje italų taktika vadinama „skubos taktika“. Italų korpusas panaudojo visą motomechanizuotą brigadą, savo rytiniame sparne, kas turėjo suteikti didelį pranašumą priešų atžvilgiu. Tai buvo pirmą kartą pagal naujovišką teoriją, remiama moderniomis puolimo priemonėmis. Kaip teigia čekų karininkas gen. št. plk. Emanuel Moravec, operacijos nepasisekimo priežasčių reikia ieškoti ne tankuose, bet vadovybėje. Trumpai tariant, italų vadovybė neįvertino priešų galimybių ir nekreipė dėmesio į metų laikotarpį bei oro sąlygas. Stambiųjų junginių taktika turi keistis ne tik pagal vietovę, bet ir pagal oro stovį¹⁹⁰.

Vyriausybės šalininkai, remiami sovietų, buvo tik iš dalies motorizuoti. Transportas buvo naudojamas išimtinai pabūklams, nors artilerija naudojosi ir arklių trauka. Italų naudojama taktika puolant galėjo atnešti naudos, tik tuo atveju jeigu būtų užkirstas kelias priešui vykdyti priešpuolius. Italų atveju paskui vadinamąją smūgio rinktinę privalėjo sekti pajėgos galinčios užimti ir įsitvirtinti laimėtose pozicijose. Tačiau tai nebuvo padaryta, dėl lėto pėstininkų greičio. Visų operacijų pagrindu buvo paslankumas. Ir kai vyriausybės šalininkų dalys, neišstumtos iš savų pozicijų, sulaukė šį veržimąsi, italų operacija liko pralaimėta. Puolimą italai vykdė išnaudodami pagrindinius kelius, buvo stengiamasi nuo jų nenuvažiuoti. Ši aplinkybė sutrukdė italams užimti daugelį svarbių strateginių punktų, kurie būtų padėję

¹⁸⁸ PIKELIS, Italų motomechanizuotų dalių prie Gvadalacharo sunaikinimo priežastys. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1, p. 135.

¹⁸⁹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1, p. 6-10.

¹⁹⁰ *Ibid.*, p. 6-10.

vystyti puolimą. Šis faktorius, nepaisant technologinio pranašumo, pastatė italus į blogesnę padėtį nei vyriausybės šalininkų¹⁹¹. Dar vienas aspektas buvo gausi Italijos kariuomenės artilerija. Pasak šaltinių italai šioje operacijoje daugiau rėmėsi lauko artilerija negu tankais. Pasak karininkų, dalyvavusių kautynėse ir mačusių Pirmojo pasaulinio karo veiksmus, italų ugnies sutelktumas nebuvo nei kiek ne silpnesnis negu daugelio mūšių 1914–1918 m. kare. Panašu, kad efekto gausi artilerija nepasiekdavo, tankų veikimo ji sulaikyti nesugebėjo, pastarieji buvo išvedami iš rikiuotės, tik tiesioginio pataikymo metu¹⁹². Taigi iš to kyla išvada, kad artilerija stabdyti motorizuotų ir mechanizuotų technikos dalių yra nerekomenduotina. Netinkamas tankų naudojimas patvirtinamas ir kitame žurnalo *Kardas* straipsnyje, kur teigiama, kad puolant Madridą, to paties Gvadalacharo mūšio metu, nacionalistai remiami italų į tankus dėjo daug vilčių. Išskiriamos dvi priežastys kodėl šarvuotų dalių puolimas nepasisekė:

1. Netinkamas tankų naudojimas;
2. Vyriausybės šalininkų gerai organizuota prieštankine apsauga¹⁹³.

Šią išvadą paremia ir kitas *Mūsų žinyne* aptinkamas straipsnis, kuriame taip pat teigiama, kad tankai Ispanijoje taktiškai atžvilgiu buvo naudojami neteisingai. Dažniausiai mechanizuotas dalis buvo galima sutikti nedidelėmis grupėmis, nebendradarbiaujant su kitomis ginklų rūšimis. Ispanijos karo metu paaiškėjo, kad tik masinis tankų puolimas frontu ir į gilumą glaudžiai bendradarbiaujant su kitomis ginklų rūšimis, pirmiausiai su pėstininkais, gali sudaryti sąlygas pasiekti pergalę puolančiosioms pajėgoms¹⁹⁴.

Išanalizavę tankų panaudojimo ypatumus Ispanijos pilietinio karo metu, reiktų pereiti prie prieštankinės gynybos klausimo. Ispanijos karas parodė, kad prieštankinės priemonės labiau tobulėjo tarpukariu nei lėktuvai bei tankai, bent jau tokia išvada padaroma viename iš lietuviškosios periodikos straipsnių¹⁹⁵. Reikia suprasti, kad prieštankinė gynyba susideda ne vien iš prieštankinių pabūklų išdėstymo gynybos sektoriuje. Didelę įtaką kovojant su motorizuotomis ir mechanizuotomis dalimis daro ir kliūtys, bent jau tas buvo pastebima Ispanijoje. Lietuviškoje periodikoje teigiama, jog vykdant prieštankinę apsaugą Ispanijos pilietiniame kare plačiai buvo išnaudojamos gamtinės kliūtys, akmeninės gyvenvietės ir platūs, statmenomis sienomis apkasai, kurie davė labai gerus rezultatus¹⁹⁶. Be gamtinių ir nenatūralių kliūčių, kaip vieną iš prieštankinės gynybos sudedamųjų komponentų galime įvardinti ir prieštankines minas. Visgi minos Ispanijoje vartojamos, palyginti, retai. Kai kas tą reiškinį aiškina gerai paruoštų pionierių trūkumu. Tačiau iš neveikiamųjų prieštankinių priemonių veiksmingiausia yra minos. Jos gana

¹⁹¹ PIKELIS, Italų motomechanizuotų dalių prie Gvadalacharo sunaikinimo priežastys. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1, p. 136.

¹⁹² PIKELIS, Italų motomechanizuotų dalių prie Gvadalacharo sunaikinimo priežastys. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1, p. 136.

¹⁹³ Tankai ispanų kare. *Kardas*, 1937-02-16, nr. 4, p. 99.

¹⁹⁴ Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 638.

¹⁹⁵ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1, p. 6-10.

¹⁹⁶ *Ibid.*, p. 6-10.

greit ir lengvai dedamos iš automobilio. Tik, žinoma, patikimos kliūtis sudarymui reikia daug minu, pavyzdžiui 10 kilometrų pločio bare reikia apie 36000 minu, kurios sveria viso 180 tonų. 300 pionierių gali išdėti jas per 2 – 3 d.¹⁹⁷.

Kalbant apie prieštankinius pabūklus, Ispanijoje buvo panaudoti 5 prieštankinių pabūklų tipai: 13 ir 25 mm *Hotchkis*, 20 mm *Oerlikon* (žr. priedą nr. 1), 37 mm prieštankinis pabūklas ir 40 mm *Bofors*¹⁹⁸. Savo greitošauda geriausiai pagal taktinius–techninius duomenis buvo vertinami *Hotchkis* 13 mm pabūklai. Jie sveria 200 kg, greitošauda 450 šūvių/min., bet kadangi jo sviedinys nesprogstamas, pataikęs į šarvuotą dalį nesudaro didelio efekto ir nustumiamas į paskutinę vietą. Geriausiai, kaip prieštankinis ginklas Ispanijos pilietiniame kare, pasirodė *Oerlikon* 20 mm patranka. Jos svoris apie 300 kg, greitošauda apie 300 šūvių/min. Gali atrodyti, kad didesnis kalibras turėtų geriau užsirekomenduoti, nes didesnė pramušamoji jėga, galingesnis sviedinio veikimas ir iš toliau gali atidengti ugnį, kas ir į tankus šaudant, atrodo, turi ne paskutinės reikšmės¹⁹⁹. Helmut Klotz savo knygoje *Pilietinio Ispanijos karo pamokos* tvirtina, kad puolantieji tankai paprastai matomi per 200–300 metrų nuo pagrindinės ribos, didžiausias atstumas, iš kurio galima juos pradėti šaudyti – 500 metrų. Turint galvoje tanko judesio greitį, matome, kad šaudymo laikas labai trumpas, todėl prieštankinio pabūklo greitošauda turi vaidinti svarbų vaidmenį. Iš kitos pusės žinome, kad kalibrui didėjant, mažėja greitošauda, o svoris didėja, pvz., *Hotchkis* 25 mm greitošauda 180 šūvių/min., o svoris 800 kg²⁰⁰. Todėl žvelgiant iš šios perspektyvos *Oerlikon* patrankos buvo optimaliausias minėtų prieštankinių priemonių naudotų Ispanijos pilietiniame kare. Ta pati mintis teigiama ir *Mūsų Žinynas* straipsnyje, kur rašoma, jog pilnai save pateisino, tik prieštankinė patranka *Oerlikon*, o 37 mm patranka buvo įvertinta kaip turinti per mažą greitošaudą²⁰¹. Teigiama, kad vienos prieštankinės patrankos *Oerlikon* ugnis 250 metrų bare duoda didelį efektyvumą veikiant prieš lengvus ir vidutinius tankus. Respublikonų patyrimu prieštankinių pabūklų ugnis efektyvi tik iki 500 metrų gylyje. Tokiame atstume lengvojo tanko šarvas lengvai pramušamas. Vis dėlto Prancūzijos spauda nurodo, kad vien 20 mm *Oerlikon* patrankos ginti pėstininkus nuo prieš tankų nepakanka, nes minėtoji patranka nepatogi vykdant pozicijų keitimą ir sunkiai maskuojama²⁰².

Viską apibendrinant, remiantis Ispanijos karo patyrimais, prieštankiniams ginklams keliami tokie reikalavimai:

1. sviedinys tanko šarvą turi pramušti 60° ir didesniu kampu;

¹⁹⁷ Ibid., p. 6-10.

¹⁹⁸ Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 639.

¹⁹⁹ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1, p. 6-10.

²⁰⁰ Ibid., p. 6-10.

²⁰¹ Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 639.

²⁰² Ibid., p. 639.

2. sviedinys turi būti sprogstamas ir turėti pakankamą sprogstamosios medžiagos kiekį, kad vienas ar keli pataikymai galėtų išvesti tanką iš rikiuotės;

3. pabūklas turi pasižymėti didele greitošauda, konstrukcija turi leisti greit pereiti į kaunamąjį šaudymą ir greit jį sustabdyti;

4. turi būti sudarytos sąlygos kilnoti ugnį į greit judančius ir naujai pasirodančius taikinius, reikia, kad pabūklas būtų lengvas ir greitai nutaikomas;

5. pabūklas turi būti nedidelis, kad priešas negalėtų greit surasti ir išvesti iš rikiuotės dar prieš tankų puolimo pradžia;

6. pabūklas turi būti galimai lengvesnis, kad greit ir priešui nepastebimai galėtų keisti ugniavietes;

7. šaudmenų tiekimas pagrindinėje riboje turi vykti priešui nepastebimai ir greit²⁰³.

Atsižvelgiant į tai, tuo metu tokių reikalavimų patenkinti pilnai buvo neįmanoma, juolab, kad kai kurie jų sunkiai suderinami arba net prieštarauja vienas kitam. Pavyzdžiui, juo didesnė pramušamoji ir sviedinio veikimo jėga, tuo didesnis kalibras, o didesnis kalibras pasunkina sviedinį, komplikuoja taikymą, ugnies valdymą ir, kas svarbiausia, mažina greitošaudą. Šiandien geriausiai tas sąlygas atitinka ir, kaip jau minėta, geriausiai Ispanijos pilietiniame kare užsirekomendavo *Oerlikon* 20 mm.²⁰⁴ H. Klotz jau minėtoje knygoje sako, kad *Oerlikon* fabriko ir Ispanijos kare praktiškai atliktais bandymais 20 mm sviedinys pramuša plieno šarvą 110–140 kg atsparumo taip: pataikymo kampui esant 90° – iš 1200 m – 15 mm, 1000 m – 20 mm, 700 m – 25 mm, 500 m – 30 mm, 300 m – 40 mm; prie 60° pataikymo kampo – 1200 m – 12 mm, 1000 m – 16 mm, 700 m – 21 mm, 500 m – 24 mm, 300 m – 31 mm²⁰⁵. Minėti duomenys žymiai skyrėsi nuo tuo metu Lietuvos kariuomenėje turėtų techninių–taktinių *Oerlikon* patrankų duomenų. Tačiau vis tiek galime daryti išvadą, kad *Oerlikon* patranka prieš tuometinius lengvuosius ir vidutinius tankus gynyboje buvo tinkama naudoti.

Dar viena pamoka iš Ispanijos pilietinio karo prieštankinės gynybos klausimu buvo tai, kad prieštankiniai ginklai šaudo tik tiesiai taikant ir jų uždavinys neleisti priešo pėstininkus lydintiesiems tankams įsiveržti į mūsų pagrindinę poziciją, todėl atsižvelgiant į tai reikia pabūklus talpinti galimai arčiau pagrindinės ribos. Čia gi, kad nebūtų sunaikinti artilerijos paruošimo metu dar prieš pradedant puolimą, reikia, kad jie būtų priešui nematomi. *Oerlikon* šioms sąlygoms ne visai tinka. Lietuviškoje periodinėje spaudoje tikimasi, kad šį klausimą padės išspręsti tuo metu *Oerlikon* įmonės sukonstruotas automatini

²⁰³ Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1, p. 6-10.

²⁰⁴ *Ibid.*, p. 6-10.

²⁰⁵ *Ibid.*, p. 6-10.

šautuvas 20 mm (SSG-36 tipo), kuris savo balistinėmis savybėmis artimas tos pačios firmos pabūklui. Šaudo pabūklo sviediniais, sveria 42 kg, lengvai ir greit išardomas į dvi dalis (20 ir 22 kg). Šis šautuvas buvo skirtas kovai su tankais iš pagrindinės ribos. Jo ateitis tuo tarpu pagrįsta tik teoretiniais samprotavimais, kautynių lauke tuo metu dar nebuvo neišbandytas²⁰⁶.

Kad prieštankinė apsauga Ispanijos kare buvo efektyvi, rodo iš rikiuotės išvestų tankų skaičius. Nors, palyginti, ir ne dideliais tankų kiekiais operavo abi kariaujančios pusės, vis tik sukilėlių žiniomis vyriausybės šalininkai per 1937 m. turėjo tokių nuostolių: 147 sunaikinti artilerijos ir prieštankinių pabūklų, 26 sudeginti pėstininkų ir 27 prieš pajėgų perimti tankai. Pagal tuometinę patirtį atrodo, kad veiksmingiausioji prieštankinė apsauga bus tikslus derinys neveikiamųjų su veikiamosiomis priemonėmis išdėstytų gilumon taip: pagrindinėje riboje automatiniai prieštankiniai šautuvai, bataliono rezervų ruože 20 mm prieštankiniai pabūklai ir artilerijos ugniaviečių ruože eventualiai didesnio kalibro prieštankiniai pabūklai²⁰⁷.

Ispanijos pilietinis karas, atrodo, patvirtino nuomonę tų, kurie skeptiškai žiūrėjo į žaibo karo galimybę, nes ten, nežiūrint gausingų motorizuotų dalinių veikimo, karas užsitęsė ilgesnį laiką. Be to, buvo atsitikimų, kad motorizuoti daliniai žūdavo anksčiau, negu spėdavo pasireikšti. Po Ispanijos pilietinio karo respublikonų kariuomenės vadas generolas Miacha pareiškė, kad modernus ginklas puolimą daro daug brangesnį, negu gynybą. Puolančioji kariuomenė norėdama pasiekti konkrečių rezultatų, turi turėti didelį skaičių tankų, kas kainoja daug daugiau negu prieštankiniai pabūklai. Ispanijos respublikonai, gindami savo pozicijas nuo nacionalistų tankų, šaudė į juos iš senų lauko artilerijos patrankų ir pasiekė gan gerų rezultatų. Be to, prieštankiniai pabūklai darydavo daug nuostolių nacionalistų motorizuotiems daliniams, kad jų veikimo reikšmė buvo minimali ir jie rimto pavojaus kautynėse nesudarydavo. Gvadalacharos kautynės, kur žuvo visa mechanizuota italų kolona, patvirtina nuomonę, kad tankai nėra tas ginklas, kuris galėtų turėti lemiamos reikšmės kautynėse, bet yra ir pasiliks tik parama pėstininkams vykdant užduotis. Tiesa, Gvadalacharos kautynėse svarbų vaidmenį suvaidino aviacija, netikėtai puolusi italų mechanizuotą koloną ir tuo padėjusi pėstininkams ją galutinai likviduoti²⁰⁸. Todėl pastarosios reikšmės taip pat nederėtų užmiršti ir visgi aviaciją, kaip ginklo rūšį, galėtume įrašyti į vieną iš priemonių tankams stabdyti. Gen. Miacha prieina išvadą, kad koks bebūtų modernus ginklas, vis dėlto lemiamos reikšmės kare turi pėstininkai, jeigu jų moralinis stovis yra pakankamai aukštas. Aviacija, artilerija, tankai ir kiti ginklai gali sunaikinti miestus, gali sulyginti ir sugriauti visus įtvirtinimus, bet griuvėsiuose atsiras

²⁰⁶ Ibid., p. 6-10.

²⁰⁷ Ibid., p. 6-10.

²⁰⁸ Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21, p. 526-528.

pakankamai vietos, kur įsitvirtinę pėstininkai, tik su savo ginklais gali sėkmingai atremti visus puolimus. Iš tokių vietų juos galima išstumti tik rankinių granatų bei durtuvų pagalba. Kitų valstybių karo specialistai, nagrinėdami Ispanijos pilietinį karą, padarė panašią išvadą ir buvo linkę manyti, kad žaibo karas Europoje negalimas²⁰⁹.

Vis dėlto aptarta gen. Miacha nuomonė nėra be pagrindo, bet karo specialistai, nagrinėdami faktorius, darančius žaibo karą negalimą, mažai atkreipė dėmesio į Ispanijos vietovės konfigūraciją, esantį ten orą ir aviacijos galingumą bei jos veiklumą. Ispanijos vietovės konfigūracija neleido motorizuotiems daliniams laisvai manevruoti, jie turėjo judėti tik siauram, prieinamam jiems ruože kryptimi, kuri galėjo būti priešo įspėta ir todėl stipriau apsaugota. Italų mechanizuota kolona žuvo tik dėlto, kad priešas ją atakavo tokiam rajone, kur manevras buvo neįmanomas. Būdama masėje, ji tapo geru taikiniu prieš aviacijai, prieštankiniams pabūklams bei artilerijai. Be to, kalnų oras ir gruntas ne visuomet buvo palankus motorizuotų dalinių veikimui, jie greitai gesdavo arba grimzdavo sniege bei purve, todėl ypatingai pasireikšti negalėjo. Dėl tų priežasčių motorizuotų dalinių judesys buvo sulėtintas, jie negalėjo padaryti netikėtumo, o jeigu netikėtumo įspūdis kur nors buvo pasiektas, tai tik tokia kryptimi, kurioje priešas galėjo motorizuotų dalinių pasirodymą numatyti. Tankų pasirodymai gali padaryti efektą tik tada, kai jie veikia masėmis, dideliame skaičiuje, o Ispanijos pilietiniame kare ta galimybė dėl vietovės konfigūracijos buvo labai ribota. Nežiūrint Ispanijos pilietinio karo patyrimo ir karo autoritetų neigiamos nuomonės dėl žaibo karo, o kartu ir motorizuotų bei mechanizuotų kariuomenių dalių masinio naudojimo, vokiečių ir italų karo vadovybė pasiliko prie savo nuomonės, kad žaibo karas, turint pakankamą skaičių motorizuotų ir mechanizuotų dalinių yra galimas, o kai kuriuose atvejuose dėl politinių ar strateginių aplinkybių būtinas. Tos valstybės nuolat stiprino ir formavo naujus motorizuotus dalinius, tikėdamos, kad žaibo kare motorizuotiems daliniams teks vaidinti žymiausių vaidmenį. Po Čekoslovakijos aneksijos Vokietijai atiteko 1200 čeko-slovakiškų lėktuvų ir 1000 tankų, kurie žymiai sustiprino vokiečių motorizuotus dalinius ir leido juos būsimejame kare naudoti masėmis, įvairiomis kryptimis, nesiskaitant su kai kuriais neišvengiamais nuostoliais.

Prancūzai remdamiesi Ispanijos karo praktika padarė išvadą, kad gynyba yra stipriausia kautynių forma. Pagrindine to priežastimi tapo faktas, kad priešlėktuvinė ir prieštankinė gynyba tuo metu po Ispanijos pilietinio karo laikyta gana aukšto lygio ir pakankamai išvystyta, kad galėtų atremti sunkiųjų dalinių puolimus²¹⁰.

²⁰⁹ Ibid., p. 526-528.

²¹⁰ Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4, p. 640.

Apibendrinant dauguma to metų karo analitikų padarė išvadą, kad lengvieji vokiečių ir italų tankai, menkai šarvuoti ir tik kulkosvaidžiais ginkluoti, netinka poziciniam karui. Žymiai geriau užsirekomendavo rusų, storesniu šarvu ir 45 mm patranka ginkluoti tankai. Nors būta ir kitų nuomonių, kaip pavyzdžiui viename iš straipsnių nagrinėjančių tankų panaudojimą Ispanijos pilietiniame kare teigiama, kad blogai pasirodė ir sovietų gamybos tankai²¹¹. Visur, kur tankų puolimas susidūrė su prieštankiniais ginklais, nepasiekė savo tikslo. Užtat, kur tie ginklai buvo sunaikinti ar nuslopinti artilerinio apšaudymo metu, tankai beveik matematišku tikslumu įvykdė savo uždavinius. Tačiau iš to daryti išvadą, kad tankai prieš besiginantį priešą, gausiai ginkluotą prieštankiniais ginklais, yra bejėgiai būtų per anksti ir per drąsu. Į tankų didelį greitį dėtos viltys pasirodė perdėtos. Buvo tikimasi, kad greitis yra geriausias tanko ginklas nuo priešo prieštankinių pabūklų ugnies, o šarvas turi saugoti tik nuo šautuvų ir kulkosvaidžių ugnies. Tikrovėje tas patvirtinta nebuvo, priešingai, prie didelio greičio šaudymas iš tanko buvo netikslus ir taip nuvargdavo įgulos, kad jos visiškai nustodavo orientuotis²¹².

Tiesa, tankų nepasisekimą iš dalies konstatuoja ir vokiečiai, nors kaip žinia ir toliau vystę greito karo strategiją viename vokiečių kariniame žurnale *Deutsche Wehr* buvo teigta, kad 1937 m. įvairių kariuomenių manevrai, o ypač Ispanijos ir Tolimųjų Rytų karai, gražino pėstininkams jų didžiausiąją vaidmenį, pirmąją vietą kautynėse kitų ginklo rūšių tarpe. Buvo manoma, kad šarvuoti ginklai, t. y. tankai bei šarvuoti automobiliai, o taip pat ir aviacija nustums pėstininkus, bet tos viltys nepasiteisino. Prancūzų kariniame dienraštyje *La France Militaire* taip pat teigta, kad tankų reikšmė menka tikrame kare. Su greit judančiais tankais negali suspėti pėstininkai, o priešo ugnis naikina tankus, įsitvirtinimai juos sulaiko²¹³.

Tankai šiame kare ne perdaug pasižymėjo. Patirtis rodo, kad sėkmingam jų puolimui reikalinga masinio panaudojimo, o Ispanijos kare tos masės kaip tik ir nebuvo. Mažai turėta tolimojo veikimo tankų. Tankai buvo daugiausia anudojami kartu su pėstininkais. Puolime tankai, prieštankiniai pabūklai ir pėstininkai slinkdavo kartu ir turėjo pasisekimą tik veikdami kartu ir galingos artilerijos bei aviacijos remiami. Kalbant gen. št. mjr. Antano Jonaičio žodžiais, parašytais viename iš žurnalo *Karys* straipsnyje, galime teigti, kad iš viso to, kas pasakyta, matome, kad reikalaujama kuo glaudžiausio visų ginklų rūšių bendradarbiavimo. Mums tai ne naujiena, bet kartais vis dar pratę tai vieną, tai kitą ginklų rūšį daugiau vertinti ir teigti, kad tik ši nulemianti veiksmų pergalę²¹⁴.

Tam tikra prasme galime pastebėti ir taikomos taktikos mūsųuose transformaciją. Karo pradžioje puolimas buvo vykdomas linijine sistema, smogiant priešui tiesiog į priekines pozicijas. Todėl operacijos

²¹¹ Ginklų egzaminai, Ispanija. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1, p. 27.

²¹² Ispanų pilietinio karo pamokos. *Karys*, 1938-10-01, nr. 19, p. 554.

²¹³ Karinės žinios. *Karys*, 1938-05-12, nr. 19, p. 560.

²¹⁴ JONAITIS, A. Ispanijos karo patyrimai. *Karys*, 1939-05-11, nr. 19, p. 566.

galėjo plėtotis labai lėtai, nes besiginantysis suspėjo per tą laiką pritraukti rezervus ir atstatyti pašlijusią padėtį. Ši puolimo forma aiškinama tuo, kad esą puolantysis iš pradžių turėjęs mažai artilerijos, aviacijos, tankų ir moto-mechanizuotų dalių. Kiek vėliau ispanai pradėjo vykdyti gilaus puolimo operacijas, stengdamiesi kiek galint greičiau laužtis tam tikroje kryptyje į priešą gilumą, kartu siekdami sukaustyti ir jo rezervus. Tokioms operacijoms įvykdyti, reikalinga turėti stiprią smūgio grupę su galinga aviacija, artilerija ir moto-mechanizuota kariuomene, kuri galėtų sėkmingai plėsti pasisėkimą²¹⁵. Tuo būdu buvo įsitikinta, kad tik gili gynyba arba kitaip ugnies priemonių išdėstymas gilumoje gali geriau ir sėkmingiau sulaikyti puolantį priešą su sunkiosiomis kariuomenės dalimis, o jei pastarajam ir pavyktų kurioje nors vietoje prasilausti, tai, gilumos jėgomis kontratakaujant, galima ir vėl atmesti atgal.

Ispanijos pilietinio karo praktika parodžiusi, kad pėstininkų kuopai būtinai reikalinga turėti prieštankinių automatinių šautuvų ir bent 2 prieštankinius pabūklus, pėstininkų batalionui – bent 6 prieštankinius pabūklus, pėstininkų pulkui – prieštankinių pabūklų kuopą (6–8 pab.). Tuo būdu batalionas, gindamas 2 km barą, turėtų 12 prieštankinių pabūklų, kurie užtikrintų batalionui savarankiškumą, o pėstininkų pulkas, gindamas 4 kilometrų barą, turėtų 40–44 prieštankinius pabūklus. Divizijai esą būtinai reikalingas judrus rezervas su prieštankinės artilerijos motorizuotu divizionu²¹⁶.

Kita praktika rodo, kad jeigu prieštankinis pabūklas bent 10–15 min. šaudo iš tų pačių ugniaviečių, tai didelė tikimybė, kad toji ugniavietė bus priešą susekta, o jei susekta tai artilerijos ugnimi gali būti ir sunaikinta. Todėl prieštankiniam pabūklui iš karto būtina parengti bent 2 ugniavietes. Taip pat buvo išsiaiškinta, kad artilerija veikianti netiesioginiu taikiniu į tankus, mažai naudinga, tačiau efektyvi tiesioginiu taikiniu 1000–1500 metrų atstumu. Įtvirtinimai rengiami ne tik priekinėse pozicijose, bet ir visoje gilumoje, kartu darant ir prieštankines kliūtis. Tankų naudojimas gynyboje retai turėjo pasisėkimo. Jie vieni mažai buvo vartojami, daugiausiai kartu su pėstininkais ir artilerija. Tankai patvaresni, kurie ginkluoti pabūklais ir turi pirmenybę prieš tankus, ginkluotus kulkosvaidžiais. Prieštankinių pabūklų vartojimas esą naudingiausias Ispanijos pilietinio karo teatre buvo 700–1000 metrų atstume. Besiginančiųjų nuo tankų buvo vartojamos prieštankinės minos. Be to, prieš tankus buvo pavartota ir vadinamosios kovotojų grupės. Grupės būdavo ginkluotos rankinėmis granatomis ir prieštankiniais šautuvais.

²¹⁵ Ibid., p. 566.

²¹⁶ Ibid., p. 566.

2.3.2. 1939 METŲ LENKIJOS KAMPANIJOS PATIRTIES INTERPRETACIJA LIETUVOS KARIUOMENĖS VADOVYBĖJE

Pasibaigus Ispanijos pilietiniam karui Europą gaubusios karo nuotaikos niekur nedingo. Pagaliau 1939 m. rugsėjo 1 d. dienos ankstyvą rytą įtampa prasiveržė ir vokiečių kariuomenės staigiu puolimu Lenkijos kryptimi prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Karas prasidėjęs Rytuose, tuojau atsiliepė ir Vakaruose. Kaip teigiama vienam iš lietuviškosios periodikos straipsnių – karas Rytuose pasireiškė naujoje, ligi šiol istorijoje nematytoje, formoje. Aviacija ir tankai jame suvaidino lemiantį vaidmenį²¹⁷. Nors Lenkija savo Vakarų sąjungininkams teigė, kad gali atsilaikyti viena pati ne mažiau kaip tris mėnesius, deja realybėje Lenkijos katastrofa užtruko vos kiek daugiau nei keleta savaitių. Dar 1937 m. čekų gen. št. plk. ltn. St. Yester samprotavo apie Europos valstybių karinę galią. Jo nuomone, Pirmojo pasaulinio karo patirtimi galima matematiškai pamatuoti valstybės karines jėgas. Skaičiavimuose buvo įtraukti žmogiškųjų išteklių, ekonominių pajėgumų ir kultūros veiksniai. Lenkija St. Yester lentelėje buvo įvertinta 3 balais, tuo tarpu jos būsimos priešininkės Vokietija – 9 balais, SSRS – 10 balų²¹⁸.

Nors ši lentelė iš esmės ir pateisintų staigų Lenkijos pralaimėjimą, tačiau to priežasčių pirmiausiai reikėtų ieškoti Lenkijos techniniame atsilikime ir Vokietijos gerai strategiškai ir taktiškai paruoštame plane.

Iš esmės karo fonas Lenkijos kompanijos metu parodė, kad vokiečiai, po nesėkmės naudojant moto-mechanizuotus dalinius Ispanijoje, neatsisakė savo žaibo karo koncepcijos. Stiprių motorizuotų ir mechanizuotų dalinių dėka Vokietija per 18 d. palaužė Lenkijos pasipriešinimą, prasiveržė į lenkų gynybos linijų užnugarį, deorganizavo kariuomenės dalinių aprūpinimą, užėmė svarbesnius punktus ir tuo apsunkino lenkų dalinių atsitraukimą. Žvelgiant į karo teatrą vokiečių motorizuota kariuomenė tarsi žirkklėmis perkirpo Lenkiją, tokiu būdu praskinant kelią pėstininkams, kuriems teko tik užimti svarbias vietas ir likviduoti ten pasilikusius ir nespėjusius atsitraukti lenkų kariuomenės dalinius²¹⁹.

Remiantis daugelių autorių nuomone yra teigiama, kad motorizuotų ir mechanizuotų dalinių sėkmė nebūtų įvykusi be aviacijos pagalbos. Pasak vieno iš straipsnių žurnale *Kardas* vokiečių aviacija būdama pranašesnė ir galingesnė negu lenkų, koregavo motorizuotų dalių judesius, o taip pat sėkmingai bombardavo stipresnius pasipriešinimo punktus bei svarbesnius susisiekimo kelius. Aviacijos veikimas papildė motorizuotų dalinių veikimą ir privedė Lenkijos kariuomenę prie katastrofos. Ten, kur vokiečių motorizuotų dalinių veikla buvo ribota, Lenkijos pėstininkai sėkmingai priešinosi vokiečių pėstininkams,

²¹⁷ Aviacija šių dienų kare. *Kardas*, 1939-12-15, nr. 24, p. 602.

²¹⁸ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994, p. 85-86.

²¹⁹ Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21, p. 526-528.

nežiūrint vokiečių kariuomenės artilerijos pranašumo ir didelio aviacijos veiklumo²²⁰. Panašu, kad lenkus vokiečiai lenkė ne tik motorizacijos klausimu, bet ir aviacijos. Santykis tarp abiejų kovojančių pusių aviacijos požiūriu buvo apytikriai 4–5 : 1²²¹ pajėgų naudojančių aviaciją naudai. Reikia turėti galvoje, kad Vokietija pradėdama karą su Lenkija, turėjo skaitytis su intervencija vakaruose iš Prancūzijos pusės, todėl negalėjo visų aviacijos pajėgumų skirti frontui rytuose. Visgi šaltiniuose yra kalbama, jog aviacija yra labai manevringa ir jos permetimui iš vieno karo veiksmų lauko į kitą yra tiesiog kelių valandų klausimas. Vokiečiai galėjo didelę savo aviacijos dalį sutelkti Lenkijos fronte ir taip stipriai paremti motorizuotus ir mechanizuotus dalinius²²².

Iš karo eigos aprašymo periodinėje spaudoje ir specialiai tam skirtuose vokiečių leidiniuose žinome, kad vokiečiai savo galinga aviacija iš pat pirmos karo dienos didesnę dalį Lenkijos teritorijos pavertė kautynių lauku. Pirmas vokiečių aviacijos smūgis buvo nukreiptas į lenkų aviaciją, pramonės centrus ir svarbesnius administracinius centrus. Vėliau išplečiamas į susisiekimo arterijas ir bendradarbiavimą su žemės kariuomene, ypač tankais. Tuo nenoriu pasakyti, kad veiksmų pradžioje bendradarbiavimui su žemės kariuomene nebuvo skirta aviacijos, ne, ji buvo, tik veiksmų eigoje, įvykdžius pradiniai aviacijai pastatytus uždavinius, tas bendradarbiavimas buvo žymiai suintensyvintas. Tai patvirtina aplinkybė, kad besitraukianti lenkų kariuomenė vis didėjančiu intensyvumu buvo aviacijos puolama ir veiksmai žemėje, karui įpusėjus, buvo remiami gausingos aviacijos, pvz.: kautynėse ties *Moldinu* dalyvavo apie 800 lėktuvų. Tuo tarpu veiksmų pradžioje gausingesnių aviacijos telkinių nematome²²³.

Tikriausiai remiantis Ispanijos karo patirtimi, lenkų kariuomenės vadovybė netikėjo žaibo karo koncepcija ir todėl nebuvo jam pasiruošusi. Tokią išvadą galime daryti iš to, kad jau nuo pirmų karo valandų lenkų kariuomenė pasirodė bejėgė prieš vokiečių motorizuotus dalinius ir tuo būdu jiems rimtai priešintis negalėjo. Šaltiniuose teigiama, kad lenkai pulko sudėtyje turėjo tik 6 prieštankinius pabūklus ir vieną lauko artilerijos bateriją. Viename iš *Kardo* straipsnių konstatuojama, kad su tokiais pajėgumais lenkų kariuomenė puolančių vokiečių tankų negalėjo atremti, ypač tais atvejais, kai tankai prieš jų pozicijas pasirodydavo masėmis – po 40–50 vienoje linijoje²²⁴. Visgi iškyla klausimas kokių ir kiek prieštankinių pabūklų užtektų atremti tokią masę motorizuotų ir mechanizuotų dalinių. Viena iš pamokų, kuri buvo išmokta po Ispanijos pilietinio karo ir Lenkijos kompanijos, buvo pėstininkams įsisavinti kuo

²²⁰ Ibid., p. 526-528.

²²¹ Aviacija šių dienų kare. *Kardas*, 1939-12-15, nr. 24, p. 602.

²²² Ibid., p. 602.

²²³ Ibid., p. 602-603.

²²⁴ Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21, p. 526-528.

daugiau prieštankinių pabūklų, nes tik turint pakankamą kiekį jų, galima atremti mechanizuotą kariuomenę. Charakterizuojant to meto pabūklus buvo teigiama, kad prieštankinė sistema turėtų pasižymėti dvejomis savybėmis. Pirmoji būtų galimybė išvesti iš rikiuotės tanką 600 metrų atstume, antroji – pabūklas turi būti tokios konstrukcijos, jog būtų lengvai maskuojamas²²⁵. Kalbant apie kiekį, tuometinėje literatūroje teigiama, kad pėstininkų vienetuose turėtų atsirasti papildomi padaliniai, skirti kovai su motorizuotomis ir mechanizuotomis dalimis. Žurnale *Kardas* konstatuojama, kad viena prieštankinė kuopa pėstininkų batalione su 9–12 pabūklų, prieš motorizuotoms ir mechanizuotoms dalims, žaibo karą padarytų neįmanomu²²⁶.

Lenkijos katastrofos metu buvo fiksuota ir padegamųjų medžiagų naudojimas. Deja kaip jau parodė Ispanijos pilietinio karo patirtis, tokias priemones naudingiausia naudoti apgyvendintose vietovėse. Kaip ir Ispanijoje, taip ir Lenkijoje šios kovos priemonės, tai rankinių granatų ir padegamųjų medžiagų, rezultatai buvo menki. Praktiški veiksmai rodo, kad kovotojas norintis išvesti iš rikiuotės prieš tanką rankinių granatų pagalba arba naudojant padegamąjį skystį, dažniausiai žūdavo nepasiekęs tikslo, jeigu ne nuo puolamo tanko ugnies, tai nuo šalia esančio tanko ginklų²²⁷. Tame pačiame straipsnyje taip pat paminėta, kad tokie desperatiški žygiai, kaip lenkų kavalerijos kontratakos prieš vokiečių motorizuotas kolonas pasibaigdavo katastrofa, ypatingai tada kai tokių atakų neremdavo artilerija. Kituose lietuviškos periodikos straipsniuose konstatuojama tas pats – lenkų kavalerija prieš vokiečių tankų ir aviacijos puolimą pasirodė bejėgė. Ji buvo išblaškyta ir sunaikinta neatnešusi jokios apčiuopiamos naudos²²⁸. Šioje vietoje matyt suveikė tuometinės Lenkijos beprasmis tikėjimas kavalerijos teikiamu pranašumu, nes kaip žinome kavalerija yra vien brangiausių ginklų rūšių. Tą patį teigia ir B. H. Liddell-Hart rašydamas, kad tarpukariu Lenkijos karybos metodai dėl tikėjimo brangiai kainuojančios kavalerijos atakų veiksmingumu, techninio atsilikimo nuo kitų didžiųjų Europos valstybių, tankų, prieštankinių ir priešlėktuvinių pabūklų stokos buvo pasenę²²⁹. Iš čia kyla vieno iš straipsnių autorių pasiūlymas kuriame teigiama, jog mažųjų valstybių kariuomenės turėtų visiškai atsisakyti kavalerijos, pakeisdamos ją dviratinkais ir motorizuotais pėstininkų vienetais, gerai aprūpintais prieštankiniais ir priešlėktuviniais ginklais²³⁰.

Bendrai kalbant Vokietijos puolimas Lenkijoje prasidėdavo nuo motorizuotiems daliniams skiriamų savarankiškų uždavinių. Verta pabrėžti, kad puolant įtvirtintas pozicijas vykdomas artilerinės ugnies parengimas, po jo prasideda motorizuotų dalinių, remiamų aviacijos, puolimas. Pralaužus

²²⁵ Ibid., p. 526-528.

²²⁶ Ibid., p. 526-528.

²²⁷ Ibid., p. 526-528.

²²⁸ Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 9.

²²⁹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 73.

²³⁰ Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 9.

pagrindinės prieš gynybos linijoje esantį pasipriešinimą, motorizuoti daliniai veikdavo savarankiškai, stengdamiesi kaip galima giliau įvykdyti prasiskverbimą į priešų gilumą su tikslu sutrukdyti tiekimą ir užimti svarbesnius punktus²³¹. Toks puolimo būdas davė gerų rezultatų tik todėl, kad lenkų kariuomenė turėjo per mažai priemonių kovai su motorizuotomis dalimis, o jų lauko artilerija niekuo padėti negalėjo, nes buvo neutralizuota prieš gausios aviacijos. Tiesa čia tikriausiai prisidėjo ir lenkų kariuomenės apribotas mobilumas, kuris akivaizdžiai numušė persvaros galimybes lenkų kariuomenės nenaudai. Pasak V. Jokubausko, Lenkija planuodama karo veiksmus taikė kontratakos koncepciją. Lenkai buvo įsitikinę, kad jų menkai motorizuota kariuomenė pajėgi kontratakuoti ir taip gintis, neišnaudojant gynybos traukiantis bei manevruojant galimybių²³².

Akivaizdu, kad Lenkijos katastrofos pagrindiniu faktoriumi tapo žaibo karo koncepcija. Be abejonės vokiečių strategija Lenkijos atžvilgiu nebūtų įgyvendinta, jeigu nebūtų tam sudarytos tinkamos sąlygos. Karyboje yra žinoma, kad kiekvienam naudojant vieną ar kitą ginklą yra sukuriamos ir priemonės kurių pagalba tą ginklą galima atremti. Pasak vieno iš straipsnių apie Lenkijos fiasko lietuviškoje periodikoje *Kardas* teigiama, kad *žaibo karas* galimas tik prie tokių sąlygų:

1. priešas turi būti išvystęs stiprius motorizuotus dalinius;
2. motorizuoti daliniai turi būti vartojami masėmis ir įvairiose kryptyse;
3. motorizuotų dalinių judesį turi koreguoti aviacija, kuri, be to, turi deorganizuoti priešų rezervų naudojimą ir naikinti susisiekimo linijas;
4. motorizuotiems daliniams turi būti palanki vietovė ir oras;
5. užnugaryje motorizuotų dalinių turi sekti pėstininkai, kurie turi užimtą plotą laiduoti ir likviduoti atskirų, pasilikusių užnugaryje priešų dalinių pasipriešinimą;
6. priešas turi būti nepasiruošęs atremti žaibo karo veiksmus²³³.

Taigi efektyviam motorizuotų ir mechanizuotų dalių naudojimui reikalinga jų didelė masė vienoje vietoje arba kitais žodžiais tariant sutelktų padalinių veiksmai. Motorizuotų ir mechanizuotų dalių veiksmus turi remti kitos kariuomenės rūšis, kurių pagrindinė yra aviacija ir netgi kai kurių autorių teigimu svarbesnė už pačių motorizuotų ir mechanizuotų dalių naudojimą. Be aviacijos čia atsiranda pėstininkai, kurie iš pateiktų kriterijų panašu, kad vis dėlto užima antraeilį vaidmenį. Paskutinis žaibo karo kriterijus, kuris jau nepriklauso nuo puoliančiosios pusės yra prieštankinės gynybos nebuvimas arba nepakankamas prieštankinių ginklų kiekis.

²³¹ Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21, p. 526-528.

²³² JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 73.

²³³ Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21, p. 526-528.

Aktualiausias yra paskutinyasis punktas. Reiktų užduoti kodėl visgi Lenkija nesugebėjo pasiruošti atremti motorizuotų ir mechanizuotų dalinių, nors ir žinojo apie nacistinės Vokietijos keliamą grėsmę. Žvelgiant į situaciją geopolitiškai, vienintelė prielaida kurią galime teigti yra tai, kad Lenkijos valstybės valdantieji naiviai tikėjo 1934 m. sutartimi ir gerų santykių su Vokietija vientisumu, todėl atsižvelgiant į tai visą savo dėmesį nukreipė į pasirengimą eventualiam karui su SSRS. Internuotųjų lenkų karių tvirtinimais, Lenkijos rytų pasienis jau keleri metai iki Lenkijos sutriuškinimo buvo įtvirtinti stipriais fortifikacijų statiniais – bunkeriais²³⁴. Matyti, kad Lenkija tiek buvo tikra gerų santykių su Vokietija pastovumu, kad dar 1938 m. rudenį nesvyruodami prisidėjo prie Čekoslovakijos padalinimo, nors, reikia manyti, puikiai suprato, kad tuo žygiu patys padėjo vokiečiams save apsupti. Nepaisant to, Lenkija, kaip teigiama lietuviškoje periodikoje, tuo metu turėjo modernią kariuomenę, tačiau vis tiek buvo užimta per trumpą laiką. Tai kur gi priežastys? Viename iš straipsnių lietuviškoje spaudoje pateikiamos šios priežastys:

1. Lenkų teritorijos sienos labai ilgos ir nepatogios ginti, ypač koridorių kyšuliai. Tuo tarpu priešingai pusei labai patogu tokius kyšulius nukirsti;
2. Karo pradžioje Reicho jėgos buvo sutelktos, o Lenkija buvo tik paskelbusi mobilizaciją;
3. Lenkų jėgos buvo išdėstytos linijiniu būdu pasienyje. Nebuvo matyti strateginio plano. O jeigu jis ir buvo, tai dėl priešų greitų veiksmų tikriausiai nespėta susitelkti ir įvykdyti;
4. Reicho pusėje pasirodė aiški jėgų persvara, ypač technologijų atžvilgiu (rusų duomenimis, lenkų pėstininkų divizija turėjo 18 prieštankinių pabūklų, o vokiečių – 72; lenkų divizija turėjo 4 priešlėktuvinius pabūklus, o vokiečių – 12; lenkų divizija turėjo tik 1 artilerijos pulką, o vokiečių – 2; lenkų kariuomenėje būta tik 12 ar 15 tankų batalionų, tuo tarpu priešinga pusė visur parodė didelę persvarą). Tas pats ir su aviacija;
5. Žymi aviacijos ir moto-mechanizuotų jėgų persvara neleido lenkų kariuomenei nei susitelkti, nei užsikabinti įmanomose ribose gintis;
6. Nebuvo įtvirtintų ribų;
7. SSRS jėgų pasirodymas iš užnugario lenkų kariuomenės atsparumą galutinai palaužė²³⁵.

Taigi Lenkijos staigaus pralaimėjimo priežasties panašu, kad vienos nebuvo. Čia susidėjo ir bloga Lenkijos geopolitinė situacija, jų kariuomenės silpna motorizacija, vokiečių kariuomenės turimas didesnis ginklų skaičius ir be abejonės SSRS puolimas iš Rytų pusės. Visgi šiame darbe svarbiausia paliesti

²³⁴ Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 6.

²³⁵ Istorija kartojasi. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20, p. 502.

motorizacijos ir mechanizacijos įtaką ir galimas išmoktas pamokas, kurios buvo išanalizuotos tarpukario Lietuvos spaudoje.

Lietuviškoje periodikoje viena iš įvardinamų problemų buvo mechanizacijos vyravimo įtaka. Straipsnyje pabrėžiama, jog be vokiečių aviacijos vyravimo, antrasis faktorius, turėjęs lemiamos įtakos kovoms Lenkijoje, buvo labai gausus vokiečių šarvuotų dalių panaudojimas²³⁶. Šarvuotos vokiečių divizijos prasiverždavo į lenkų kariuomenės užnugarį ir sukliudydavo besitraukiančiai kariuomenei užimti tankų nepraeinamas kliūtis, kuriose lenkų pagrindinės jėgos turėjo sutelkti savo pasipriešinimą. Susidarė įspūdis, kad vokiečių kariuomenė suardydamo visus lenkų karo vadovybės planus. Prie to prisidėjo ir žnypliškas vokiečių sunkiųjų dalinių veikimas. Nejudrios lenkų divizijos, pakliuvusios į tas žnyples, neturėdavo net laiko pasitraukti, nes priešų pajėgų aviacija nuolat slopino pėstininkų veiksmus. Savaime aišku, atsidūrusi tokioje padėtyje, lenkų kariuomenė negalėdavo lenktyniauti su apėjimus vykdančiomis vokiečių motorizuotomis ir mechanizuotomis kariuomenės dalimis.

Tarpukario Lietuvoje buvo įvertintos karo Lenkijoje pamokos ir iš jų prieita prie išvados, kokių veiksmų turi imtis mažos valstybės panašaus pavojaus akivaizdoje:

1. Mobilizuoti ir susitelkti iki priešų puolimo pradžios. Visi didesnieji ginkluoti konfliktai, pradedant kinų-japonų Mandžiūrijos karu ir baigiant Antru pasauliniu karu, neprasisidėjo staiga ir netikėtai. Tarp diplomatinio konflikto ir ginkluoto susirėmimo pradžios visada būdavo gana ilgas „baltojo nervų karo“ laikotarpis. Sekant priešų pasirengimus ir numatant įvykių eigą, atrodo, yra galima įspėti ir tinkamą laiką mobilizacijai pradėti.

2. Didelių pėstininkų ir kavalerijos vienetų atskirai, toli prie sienų nestumti. Stabdymo operacijų pastarieji vienetai vykdyti negalėtų, nes būtų priešų moto-mechanizuotų junginių atkirsi ir sunaikinti.

3. Priedangos veiksmus (stabdymą) pagrįsti ne pėstininkų ar kavalerijos kaunamąja jėga, bet ardymais ir kliūtimis, pavedant juos vykdyti judrioms rinktinėms, sudarytoms iš motorizuotų inžinerijos ir pėstininkų dalinių ir mechanizuotų prieštankinių ir priešlėktuvinių ginklų. Tokioms rinktinėms gali sėkmingai padėti teritorinių ginkluotų organizacijų daliniai. Tokios rinktinės nerizikuoja būti moto-mechanizuoto priešų aplenkto ir atkirstos, ir įrengdamos ir gindamos kliūtis galės sėkmingai stabdyti.

4. Pėstininkų divizijomis pasirengti gintis priešų šarvuotiems sunkiai nugalimose ribose. Svarbu arba nors ir vieną ribos sparną atremti į nepereinamą ar sunkiai pereinamą gamtinę kliūtį. Jei sparnams atremti gamtinių kliūčių nėra, tai jų apsaugai išskirti stiprias jėgas: jų tarpe būtinos judrios inžinerijos dalys kliūčių užtvarams rengti.

²³⁶ Trumpo Lenkijos karinio prieššinimosi priežastys. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20, p. 503-504.

5. Visus kariuomenės pergrupavimus vykdyti tik naktį. Sustojus kreipti daug dėmesio į maskavimąsi. Pasinaudoti geležinkeliais kariuomenę pervežti ar pristatyti jai reikalingą tiekimą nebus įmanoma.

6. Aviaciją ir jos atsargas prieš karo veiksmų pradžią iškelti į karo (slaptuosius) aerodromus. Karo metu aviacijos vienetų aerodromus dažnai keisti.

7. Prieš pėstininkus pati pavojingiausia priemonė yra prieš mechanizuotos kariuomenės. Kovai su prieš šarvuočiais turėtų būti padaryta viskas, kas tik galima padaryti. Turi būti išbandyti visi prieinami kovos būdai, vartoti paskutiniųjų karų metu, ir ieškoma naujų.

8. Motorizuotis. Galingųjų galimų priešų kariuomenių mechanizacija ir motorizacija verčia ir mažąsias valstybes tobulinti savo kariuomenę ta pačia linkme. Geriausias ginklas prieš mechanizuotą ir motorizuotą priešą – savoji mechanizuota ir motorizuota kariuomenė, ypač kliūčių užtvarų vienetai.

9. Bendradarbiaujant aviacijos ir moto-mechanizuotiems vienetams, kad ir 100 km užnugaryje nuo fronto esantieji štabai nėra saugūs. Visada tenka laukti, kad priešas juos puls naudodamas aviaciją ar prasiveržusiais šarvuočių vienetais. Ryškus pavyzdys – 1939 m. rugsėjo 4 d. lenkų VII divizijos štabo į pietus nuo Čenstakavos likvidavimas²³⁷.

Pagrindinis punktas, kurį galėtume paliesti šioje darbo dalyje yra kaip kovoti su prieš šarvuotomis dalimis? Strateginius veiksmus, kurių reikia imtis valstybėms kovojant su motorizuotomis ir mechanizuotomis kariuomenėmis, jau galėjome suprasti iš ankščiau minėtų devynių punktų lietuviškoje žiniasklaidoje. Dabar reiktų paliesti ir taktinį lygmenį, kur aptarsime konkrečius kovos su šarvuočiais veiksmus. Viename lietuviškos periodikos straipsnyje remiantis Lenkijos karo patirtimi buvo išanalizuoti ir aprašyti efektyvūs veiksmai kovai su šarvuotomis dalimis.

Straipsnyje teigiama, kad lenkams, be abejo, būtų labai padėję, jei jie būtų turėję pakankamai prieštankinių ginklų. Bet ir šie ginklai patys vieni nebūtų visko nulėmę. Tankai buvo vartojami masėmis, sutelktomis vienoje kryptyje. Tokioms tankų masėms ir didesnis kiekis prieštankinių ginklų kažin ar besudarytų nenugalimą kliūtį. Atrodo, kad be prieštankinių ginklų – lenkams dar labai būtų galėję padėti galimai gausėnis kliūčių išdėstymas. Tiesa, kiek galima spręsti iš pranešimų, lenkai, kiek jėgos leido, tas kliūtis darė. Tačiau neatrodo, kad išnaudojo visas galimybes kliūtims įrengti. Atrodo, kad kliūčių įrengimui lenkai naudojo daugiausia pionierius ar kitas ginklų rūšis, bet iš pranešimų nematyti, kad plačiu mastu būtų panaudoję vietos gyventojus. O, vis dėlto, visa vietos gyventojų masė, nors po mobilizacijos ir netekusi stipriausių vyrų, kaip darbo jėga yra žymiai pajėgesnė už tas kariuomenės dalis, kurias paprastai galima išskirti kliūčių įrengimui. Naudojant vien pionierius ir kitas ginklų rūšis, gal ir galima suardyti

²³⁷ Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 8.

svarbesnius vietos objektus, bet tikrai negalima užversti kliūtimis visus kelius, į visas kryptis, kur tik gali judėti prieš greitosios voros. Tai atlikti gali tik planingai panaudoti vietos gyventojai, kurie tam tikrais momentais trumpam laikui reikia mokėti panaudoti, pradėdant vaikais ir baigiant senomis moterimis²³⁸.

Inžinerines kliūtis visada yra galimybė pasiruošti iš anksto, dar tik bręstant kariniam konfliktui. Numatant galimus priešininkus būsimajame kare dauguma valstybių tarpukario laikotarpyje pasieniuose su galimomis priešininkėmis statėsi įtvirtinimus. Tokią praktiką vykdė tokios valstybės kaip Suomija ir Prancūzija. Nors tai labiau buvo Pirmojo pasaulinio karo praktika, tačiau inžineriniai įtvirtinimai vis dėlto besiginančiai valstybei galėjo suteikti didesnes galimybes atsilaikyti prieš motorizuotus ir mechanizuotus vienetus. Lenkijos valdantieji tikėdami 1934 m. sutartimi ir gerų santykių su Vokietija patvarumu, visą dėmesį nukreipė į pasirengimus eventualiam karui su SSRS. Į Lietuvą internuotųjų lenkų karių tvirtinimais, Lenkijos rytų pasieniai jau keleri metai kaip įtvirtinti stipriais gelžbetoniniais fortifikacijų statiniais, vadinamaisiais bunkeriais. Lenkai buvo tiek tikri gerų santykių su Vokietija pastovumu, kad dar 1938 m. rudenį nesvyruodami prisidėjo prie Čekoslovakijos padalinimo, nors, reikia manyti, puikiai suprato, kad tuo žygiu patys padėjo vokiečiams save apsupti. Prieš vokiečius lenkai pradėjo statyti įtvirtinimus tik 1939 m. pavasarį. Visiškai teisingai įvertinę pavojingiausiąją galimą vokiečių puolimo kryptį – iš Rytprūsių, apeinant Vyslos upę iš rytų – jie paskubomis pradėjo statyti įtvirtinimus Mlavo pozicijai bei Narevo ir Bugo upių riboms ginti. Rimtesni gelžbetoniniai įtvirtinimai buvo pastatyti Mlavo pozicijoje, o Narevo ir Bugo upių ribose buvo įrengtos tik kelios prieštiltės. Per trumpą laiką paskubomis stiprintos pozicijos nebuvo užbaigtos ir turėjo daug trūkumų: gilumos stoka, blogas maskavimas, silpnos prieštankinės kliūtys ir panašiai. Iki pat karo pradžios nei lenkų politikai, nei aukštieji kariuomenės vadai, matyti, rimtai nesirūpino ginkluoto konflikto su Vokietija galimumu²³⁹.

Lenkijos kompanijos metu vokiečių šarvuotų junginių manevrai, net ir sausroje, būtų buvę gerokai suvaržyti, gi kariuomenei nebūtų tekę blaškytis plačiuose baruose, kariuomenė būtų galėjusi labiau susitelkti kovai pagrindinėse kryptyse. Priešo oro ir šarvuočių persvara nebūtų galėjusi taip ryškiai pasireikšti, nes:

1. gausiau pagrindinėse kryptyse sutelkta kariuomenė būtų daugiau (tirščiau) turėjusi prieštankinių bei priešlėktuvinių ginklų;
2. antrinėse kryptyse prieš lengvų junginių judesiai būtų buvę labai apsunkinti²⁴⁰.

²³⁸ Trumpo Lenkijos karinio priešinimosi priežastys. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20, p. 506.

²³⁹ Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 6.

²⁴⁰ Trumpo Lenkijos karinio priešinimosi priežastys. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20, p. 506.

Atrodo, nebūtų galėję įvykti taip, kad motorizuoti vokiečių junginiai lenkų užnugaryje padarytų į parą per 100 km žygius. Jei organizuoti vietos gyventojai bent pakelės medžius būtų ant kelių užvertę ir bent tiltelius sudeginę, ir tai jau tokie žygiai būtų turėję bent trejetą kartų sumažėti. Tiesa, nedidelės moto-mechanizuotos kolonos sausroje būtų galėjusios daryti žygius ir be kelių, bet tai būtų buvę surišta su nemaža rizika. Be abejo, žymiai geresni rezultatai būtų pasiekiami, jei kliūtys keliuose ir jų apvažiavimai būtų buvę galima minuoti ir bent minimaliai ginti ugnimi²⁴¹. Taigi mažoms kariuomenėms inžinerijos vienetai gali daug padėti, ypač kovojant su priešo mechanizuotomis ir motorizuotomis jėgomis. Inžinerijos motorizuoti vienetai gali labai sėkmingai varžyti priešo puolančių moto-mechanizuotų junginių veiksmus, kaip stabdant (priedangos veiksmuose), taip ir ginantis. Inžinerijos vienetų mokymas ir aprūpinimas pirmiausia turėtų būti nukreiptas į prieštankinių kliūčių ir suardymų rengimą²⁴².

Kalbant apie šarvuotas dalis, tai ši kariuomenės rūšis Lenkijos kompanijos metu iškovojo didelius laimėjimus, tik veikdami didelėje masėje. Skaičiumi ir techniškai žymiai silpnesnioji pusė buvo sunaikinta ir išblaškyta, neatnešusi jokios apčiuopiamos naudos. Mažos valstybės ginklavimosi pastangos turėtų būti dedamos ne šarvuočiams, bet prieštankiniams ginklams padauginti: pastarieji yra daug kartų pigesni ir kovoje su priešo šarvuočiais gali atnešti daug daugiau naudos nei keli vietoj jų pastatyti tankai.

Pėstininkų struktūra, kuri buvo naudojama Pirmojo pasaulinio karo frontuose pasirodė nebetinkanti vykdyti gynybą manevrinio karo sąlygomis. Pagrindinis pėstininkų trūkumas – mažas mobilumas. Pėstininkai tinka, tik gintis už prieštankinių kliūčių. Pėstininkai turi būti gausiai aprūpinti prieštankiniais ir priešlėktuviniais ginklais ir transporto priemonėmis, tai yra įvykdyta jų motorizacija. Gynybos pozicijos turėtų būti sustiprintos patvariais fortifikacijų pastatais. Galiausiai konstatuojama, kad geriau yra turėti mažesnę pėstininkų divizijų skaičių, bet gerai aprūpintų ginklais ir transporto priemonėmis. Viena pilnavertė ir moderni divizija yra geriau, nei dvi Pirmojo pasaulinio karo tipo archainės divizijos.

Kalbant apie kavaleriją, kuri viename iš lietuviškosios periodikos straipsnių įvardinama, kaip lenkų kariuomenės pažiba, prieš vokiečių tankų ir aviacijos puolimus pasirodė bejėgė. Ji buvo išblaškyta ir sunaikinta neatnešusi jokios apčiuopiamos naudos. Palankesnes už Lenkijos sąlygas kavalerijai veikti sutiksime gal tik SSRS fronte rytuose. Lenkų kavalerijos likimas – pranašauja panašų kiekvienos kavalerijos likimą. Kavalerija viena brangiausiųjų ginklų rūšių. Kavalerijos arklys per 1,5 – 2 metus suvartoja pašaro tiek, kiek jis pats yra vertas. Mažųjų valstybių kariuomenės turėtų kavalerijos visai

²⁴¹ Ibid., p. 506.

²⁴² Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1, p. 9.

atsisakyti, pakeisdamos ją dviratininkais ir motorizuotais pėstininkų vienetais, gerai aprūpintais prieštankiniais ir priešlėktuviniais ginklais²⁴³.

Einant prie išvadų tenka pastebėti, kad iki prasidedant karui nacionalsocialistinė Vokietija buvo padarius viską įvykdyti kariuomenės motorizacijai ir mechanizacijai. Pilsudskinės Lenkijos kariuomenė vis dar tebebuvo tvarkoma atgyvenusiomis Pirmojo pasaulinio karo tradicijomis. Apie motorizaciją ir mechanizaciją lenkų kariuomenės vadovybė pradėjo galvoti ir dirbti tuo klausimu vos keleri metai iki okupacijos. Vokiečių armijos išėjo į karą su šarvuotomis divizijomis (*Panzer-Division*) ir su lengvomis divizijomis (motorizuotomis – *Leichte-Division*). Lenkų kariuomenę karas užklupo nepaslankią – nemotorizuotą. Tai buvo jos organizacijos didžiausioji yda ir silpnybė prieš judrų, gausiai motorizuotą priešą. Neturėdami didesnio moto-priemonių skaičiaus, lenkai numatytus rezervų sutelkimus buvo priversti bazuoti pervežimais geležinkeliu ir žygiais. Tikrovėje vokiečių aviacija nuo pat karo veiksmų pradžios svarbesnius geležinkelių ruožus ir mazgus paralyžavo ir sunaikino. Kariuomenės žygiai dėl vokiečių aviacijos puolimų galėjo būti vykdomi tik naktimis, todėl reikalavo labai daug laiko. Lenkai šiame kare niekur negalėjo sutelkti didesnių jėgų ir organizuoti, bet kokių veiksmų, nors jėgų ir turėjo. Vokiečiai toli prašoko lenkus naujųjų ginklų modernumu ir gausumu, ypač aviacija, šarvuočiais, prieštankiniais ir priešlėktuviniais ginklais. Iš to kyla pagrindinės Lenkijos kariuomenės vadovybės klaidos:

1. noras saugoti visą pasienį su Vokietija stipriomis pajėgomis;
2. neįvertinta Lenkijos geopolitinė padėtis;
3. neįvertinimas naujųjų vokiečių kariuomenės ginklų: aviacijos ir moto-mechanizuotų bei motorizuotų divizijų galimybių²⁴⁴.

Lenkijos kompaniją pasiruošimo atžvilgiu galime apibūdinti dviem aspektais. Tai Lenkijos prastas pasiruošimas būsimajam karui ir blogas priešo įvertinimas, ir Vokietijos nuosekli priešo analizė ir naujų karybos teorijų taikymas pasikeitusioje mūšio erdvėje. Taigi pagrindiniai faktoriai, padėję vokiečiams pergalingai nužygiuoti į Lenkija, buvo šie:

1. patogi rytų Vokietijos geopolitinė padėtis Lenkijos atžvilgiu;
2. strateginis sumanymas ir kariuomenės sutelkimas tinkamoje vietoje;
3. iniciatyva pradėti karo veiksmus;
4. teisingas uždavinių paskirstymas kariuomenės vienetais, ypač naujosioms ginklų rūšims – aviacijai ir šarvuočiams;

²⁴³ Ibid., p. 9.

²⁴⁴ Ibid., p. 8.

5. geras vadovavimas²⁴⁵.

Tiesa reiktų pasvarstyti ir pateikti atsakymą į klausimą, ko tuometinė Lietuvos kariuomenės vadovybė galėjo pasimokyti iš Lenkijos. Kalbant apie Lenkijos kariuomenės moralę, vokiečių savaitraštis *Deutsche Wehr* pripažįsta, kad atskiros lenkų kariuomenės dalys kovojo didvyriškai ir parodė daug drąsos bei atkaklumo²⁴⁶. Deja moralinės jėgos mažiau lėmė, negu vokiečių techninis pranašumas. Lenkų ginkluotųjų pajėgų kūrėjas maršalas Juozapas Pilsudskis neatkreipė tinkamo dėmesio į priešlėktuvinę ir prieštankinę apsaugą, į karo aviacijos stiprinimą. Vis dėlto šaltiniuose pažymima, kad lenkų pėstininkai ir artilerija, o ypač kavalerija, buvo tinkamai organizuota²⁴⁷. Nepaisant to, kavalerija pasirodė visiškai neveiksminga prieš mechanizuotus vienetus. Nemotorizuoti pėstininkai taip pat nesugebėjo efektyviai priešintis vokiečių divizijoms, o artilerija tokiomis sąlygomis pasirodė ne itin efektinga. Taigi atsižvelgiant į kombinuotą pagrindinių ginklų – tai aviacijos ir motorizuotų bei mechanizuotų dalių veikimą, akivaizdu, kad efektyviai gynybai, valstybės privalėjo vystyti prieštankinės ir priešlėktuvinės gynybos pajėgumus, be šių faktorių turėjo būti paliestas ir kariuomenės motorizacijos klausimas.

²⁴⁵ Ibid., p. 8.

²⁴⁶ Lenkų kariuomenės žlugimo priežastys. Karinės žinios. *Karys*, 1939-12-21, nr. 59, p. 1506.

²⁴⁷ Ibid., p. 1506.

3. LIETUVOS KARIUOMENĖS PRIEŠTANKINĖS GYNYBOS PAJĖGUMAS

Analizuojant 1935–1940 m. Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos pajėgumus apsiriboti vien ginkluotės skaičiais ir patrankų ugnies galios matavimais nerekomenduotina. Tokia analizė neatskleistų tikrosios situacijos ir šiame tyrime iškelti tikslai būtų nepasiekti. Prieštankinės gynybos klausimas apjungia daugybę karybos sričių, todėl nagrinėjant šią problematiką bus naudojamos Lietuvos kariuomenės karinėje doktrinoje nurodytos septynios karybos funkcijos:

1. Judėjimas ir manevras (mobilumas);
2. Žvalgyba, stebėjimas ir informacija;
3. Ugnis (ugnies galia);
4. Vadovavimas ir valdymas (kontrolė);
5. Apsauga;
6. Išlaikymas (aprūpinimas);
7. Lyderiavimas (lyderystė)²⁴⁸.

Šios kovinės galios sudedamosios dalys yra pajėgumo kovoti su priešu faktorių visuma. Kovinė galia yra visos naikinamosios konstruktyviosios ir informacinės priemonės, kurios gali būti naudojamos skirtu laiku, kovoje su priešu. Pasak dabartinės doktrinos, tinkamas kovinės galios panaudojimo efektas pasiekiamas, kai pajėgos, junginiai, daliniai ir kiti kariniai vienetai geba ir gali vykdyti šešias karybos funkcijas, o vadovaujantis personalas sėkmingai atlieka lyderio vaidmenį suvienydamas ir sutelkdamas pavaldinių pastangas bei įgyvendindamas operacijų uždavinius, funkcijas ir užduotis²⁴⁹. Todėl naudojant kovinės galios sudedamąsias dalis tinkamiausiai atskleidžiamas Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos pajėgumas. Šioje darbo dalyje išanalizuota ne vien aktyviosios, bet ir pasyvosios 1935–1940 m. Lietuvos kariuomenės prieštankinės galimybės.

Judėjimas ir manevras (mobilumas). Šis punktas apima užduotis ir priemones (sistemas), kuriomis užtikrinamas pajėgų, junginių, dalinių ar kitų karinių vienetų judėjimas ir panaudojimas. Šioje skyriaus dalyje ištirta prieštankinių priemonių mobilumo galimybės. Kovoje su šarvuota technika greitis mūšio metu tapo svarbiu faktoriumi. Nesant pakankamos manevro laisvės, prieštankinių priemonių atsitraukimas į antrines pozicijas veikiant prieš šarvuotoms dalims, galėjo būti stipriai apribotas.

Esant skurdžiai motorizacijos situacijai Lietuvos kariuomenėje, prieštankinius pabūklus buvo nuspręsta transportuoti naudojant arkliais tempiamus vežimus. Pabūklų gabenimo koncepcija buvo

²⁴⁸ LIETUVOS KARIUOMENĖS MOKYMO IR DOKTRINŲ VALDYBA. *Lietuvos karinė doktrina*. Kauno r., 2016, p. 25.

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 25.

sudaryta remiantis artilerijos vienetuose naudota praktika – platforma prikabinta prie pirmagalio buvo tempiamas dviem arkliais²⁵⁰. Toks tuo laiku iš dalies nemodernus būdas gerai motorizuoto ir mechanizuoto priešo atžvilgiu, mobilumui pranašumo nesuteikdavo. Lietuviškoje periodikoje nagrinėjant kitų valstybių prieštankinių sistemų mobilumą matoma akivaizdi priešprieša. Priešingai nei Lietuvos kariuomenės atveju, 1935–1940 m. prieštankinės gynybos klausimu užsienio valstybėse buvo vykdoma motorizacija. Vokietijoje pabūklai buvo tempiami ant dviašių priekabų kurios buvo traukiamos traktorių²⁵¹. Didžiojoje Britanijoje pabūklai transportuojami traktoriumi taip pat²⁵². Todėl buvo būtina spręsti atsitraukimo klausimą, ypač stabdymo operacijų metu. 1939 m. išleistoje pėstininkų statuto II dalyje pateikiamas problemos sprendimo variantas. Statute teigiama, kad prireikus trauktis, automatiniai pabūklai pasitraukia ešelonais paeiliui stabdymo kitose ribose, o jų pasitraukimą turi pridengti lengvieji arba sunkieji kulkosvaidžiai. Kitas būdas sprendžiantis automatinių pabūklų manevravimo problemą buvo priešo pajėgų mobilumo ribojimas naudojantis vietove. Parenkant vietovę tiek stabdomosiose kautynėse, tiek gynyboje, prieštankiniai kovai skirta gynybos linija turi būti apsaugota šarvuočiams nenugalimomis arba bent sunkiai nugalimomis kliūtimis. Šarvuočiams patogius priėjimus reikia užminuoti, užbarikaduoti²⁵³. Stabdymo operacijose vykdant atsitraukimą labiausiai pavojingi prieš tankai ir šarvuoti automobiliai, ypač tie kurie grasina besiginančioms pajėgoms į atvirą flangą arba paskirti persekioti aplenkiant, atsitraukiančias pajėgas. Todėl statute rekomenduojama skirti dalį automatinių pabūklų saugoti esančio mūšyje padalinio sparnus. Priekyje esantys pabūklai turi trauktis naudojant užtvaras, taip mažinant motorizuotų ir mechanizuotų padalinių manevro laisvę. Esant dideliame ir artimam prieš tankų ir šarvuotų automobilių pavojui, rekomenduojama padidinti automatinių pabūklų parengtį, vežant pastaruosius į priešą nukreiptais vamzdžiais. Ypatingais atvejais gali prireikti šaudyti neatkabinus pabūklų nuo platformų ir net važiuojant²⁵⁴. Taigi statutuose sprendimo būdo mobilumui užtikrinti buvo nuolat ieškoma. Vienas iš sprendimų – mažinti prieš pajėgų mobilumą, taip laimint laiko vykdyti atsitraukimus.

Kadangi atsitraukimas stabdymo operacijose yra vienas iš esminių faktorių, būtina išanalizuoti pratybų metu įgytą patirtį. Archyvinėje medžiagoje fiksuojama netinkamas stabdymo operacijos vykdymas 1937 m. vykusių pratybų metu. Pagrindine priežastimi tapo per greitas atsitraukimas iš pozicijų. Kita dažna klaida – priedangų trūkumas atsitraukimo metu, dėl ko dalis kulkosvaidžių turėjo būti skiriama padalinių atsitraukimui paremti. Tokiu sprendimu sumažinama stabdančiojo vieneto ugnies

²⁵⁰ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935, p. 76.

²⁵¹ Vokietija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20, p. 452.

²⁵² Anglija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20, p. 452.

²⁵³ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 197.

²⁵⁴ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935, p. 87.

galia²⁵⁵. Trečioji problema – stabdymo vykdymo tvarkos nustatymas padaliniuose. Dėl šios klaidos net ir pasirodę keli priešojantys pajėgų kariai iššaukdavo visos kuopos ugnį²⁵⁶. Atsižvelgiant į keliose pratybų ataskaitose rastą medžiagą manytina, kad tai sisteminė klaida, būdinga ne vienam Lietuvos kariuomenės pėstininkų pulkui. Pastabose dėl 1938 m. kariuomenės manevrų situacija keitėsi į gerą pusę. Kaip teigiama ataskaitoje praeitų metų pratybose fiksuotos klaidos nepasikartojo. Stabdyta buvo atkakliai, kartais net per arti prisileidžiant priešojantys pajėgas. Bataliono vadas palaikė ryšį su padalinių vadais ir pats atsižvelgdamas į aplinkybes duodavo įsakymus trauktis²⁵⁷. Visgi nepaisant taktinio pasisekimo buvo aptikta techninių įrangos trūkumų. 1938 m. karinių pratybų metu buvo konstatuota, kad automatinis pabūklus transportuojantys vežimai per silpni, ypač silpnos jų lingės²⁵⁸. Pėstininkų statutuose teigiama, kad sąlytyje su priešojantys paliekami automatiniai ginklai ir gausiai šaudmenimis aprūpinti patruliai traukiasi paskutiniai²⁵⁹. Dėl šios priežasties mažėjo vežimų gebėjimas gabenti sunkius krovinius, o žinant, kad juose buvo kraunami ne tik patys automatiniai pabūklai, bet ir dalis šaudmenų, jų patikimumas nuo to tik mažėjo. Silpnos vežimų lingės reiškė ne tik priežiūros ir remonto trūkumą, bet ir programavimo problemą, kuria priešojantys pajėgos galėjo pasinaudoti karinio konflikto metu.

Atsižvelgiant į tai, kad automatiniai pabūklai buvo tempiami arkliais reiktų apžvelgti ir situaciją veterinarijos tarnyboje. Nagrinėjant archyvus viena iš problemų Lietuvos kariuomenėje buvo arklių trūkumas daliniuose. Pasak šaltinių ruošiantis karinėms pratyboms ši problema buvo sprendžiama nuomojantis arklius iš vietinių gyventojų²⁶⁰. Ruošiant valstybės gynybos planus šią problemą buvo ruošiamasi spręsti rekvizuojant turtą. 1938 m. buvo pastebėta, kad dauguma iš ūkininkų samdytų arklių buvo geri, tačiau kaip ir ankstesniais metais, nemažas procentas arklių išeidavo iš rikiuotės dėl įvairių traumų²⁶¹. Kaip ir vežimų aptarnavimas, taip ir arklių priežiūra automatinis pabūklų būriuose buvo vykdoma aplaidžiai. 1937 m. vykusių mokymų metu konstatuota, kad 80% kavalerijos arklių buvo išvesti su nepakaustytomis užpakalinėmis kanopomis²⁶². Dėl tokios prastos arklių priežiūros situacijos buvo identifikuota, kad didelė dalis arklių manevrų metu pradėjo šlubuoti. Taigi Lietuvos kariuomenėje buvo būtina spręsti naudojamų automatinis pabūklų priemonių priežiūros problemas. Pagrindinė neaptarnavimo priežastis – prastai kvalifikuotas aptarnaujantis personalas. Pasak 2-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos

²⁵⁵ Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 43.

²⁵⁶ Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 43.

²⁵⁷ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m., LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 34.

²⁵⁸ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m., LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 40.

²⁵⁹ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 193.

²⁶⁰ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 16.

²⁶¹ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 41

²⁶² Kariuomenės Vado įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 15.

kunigaikščio Algirdo pulko 1936 m. rudens manevrų dokumentacijos, pulke esančiam sunkiujų kulkosvaidžių kuopos priemonėms, tai yra 3 sunkiujų kulkosvaidžių būriams ir prieštankinei kovai skirto automatinių pabūklų būriui, buvo reikalingi 13 arklių pabūklams vežti, į kuopos struktūrą taip pat įskaičiuotini 8 arkliai skirti logistikos ir susisiekimo klausimams²⁶³. Dalis arklių buvo skiriami automatinių pabūklų būriui, bent du arkliai tempti pabūklus ir dar keletas logistiniams klausimams spręsti.

Deja tačiau tenka konstatuoti, jog Lietuvos kariuomenė prieštankinės gynybos atžvilgiu, lenkų pavyzdžiu, taip pat buvo pakankamai nemobili. Pasak statuto, parengtyje šaudyti nuo rato pabūklas svėrė apie 310 kilogramų, šaudyti nuo trikojo – 278 kilogramus, atsižvelgiant į daugumos vežimų būklę ir arklių priežiūrą toks svoris transportavimui buvo rizikingas. Visgi nepaisant atgyvenusių transportavimo priemonių ir didelio pabūklo svorio greitam atsitraukimui buvo treniruojamasi. Parengimo greitis paruošti pabūklą transportavimui, pagal statuto standartą buvo 50 sekundžių. Tačiau arklių tempiami vežimai negalėjo lygintis greičiu su motorizuotais ir mechanizuotais daliniais. Kaip matome motorizuotų ir mechanizuotų dalių mobilumas buvo įvertintas ir tam skirtos kontrapriemonės – flangų apsauga, tačiau iš to kyla klausimas ar Lietuvos kariuomenės pulkuose turėtas pakankamas skaičius pabūklų?

Žvalgyba, stebėjimas ir informacija. Žvalgyba, stebėjimas ir išžvalgymas apima užduotis ir priemones (sistemas), kurios padeda suprasti priešą, vietovę ir civilius gyventojus. Iš periodinių straipsnių ir archyvinės medžiagos pastebima, kad šarvuota technika buvo vertinama. Nuolat ieškoma būdų atrasti silpnų jos vietų ir maksimaliai išnaudoti draugiškų pajėgų ugnies priemones. Kaip teigiama pėstininkų statute, planuojant kovą su šarvuotomis priešo dalimis svarbu atsižvelgti į neigiamus tokių dalių aspektus. Pėstininkų statute yra pateikta šios neigiamos šarvuočių savybės²⁶⁴:

1. tam tikras kliūtis, gamtines arba dirbtines, šarvuotos dalys sunkiai nugalė arba visai jų nenugalė;
2. šarvuotas dalis galima išvesti iš rikiuotės artilerijos, automatinių pabūklų, kulkosvaidžių ir net šautuvų ugnimi;
3. vykdyti sekimą iš šarvuočio labai sunku, ypač šarvuočiui judant;
4. šaudant iš judančio šarvuočio taiklumas nėra labai didelis;
5. įgula greitai pervargsta, ypatingai kautynių metu;
6. šarvuočiai negali be pėstininkų paramos išlaikyti užimto ploto;
7. jų kovos galimybės yra smarkiai apribotos nakties metu.

²⁶³ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618, l. 3.

²⁶⁴ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 421.

Periodinėje spaudoje teigiama, kad pagrindinė karo taisyklė rekomenduoja savo stipriąsias puses statyti prieš priešo silpnąsias. Šis dėsnis pilnai pritaikomas ir kovai su tankais, todėl tame pačiame straipsnyje pateikiami pagrindiniai tankų trūkumai, kurie papildoma statute pateiktas neigiamas jų savybes²⁶⁵:

1. apribotas kliūčių nugalėjimas – papildoma statute nurodytą 1 punktą;
2. palyginti, silpnas šarvas;
3. apsunkintas iš tanko sekimas ir šaudymas – papildoma statute nurodytą 3 punktą.

Pasak kariuomenės statutų svarbiau nei šarvuotųjų trūkumų žinojimas mūšio lauke yra pastarųjų sekimas. Kaip teigiama viename iš kariuomenės statutų, prieštankinės kovos pagrindas – savalaikis prieš šarvuotųjų sekimas. Vadovaujantis šiuo principu bus galima išvengti netikėtumo ir laiku pasirengti sutikti prieš šarvuotuosius. Tam reikalui saugos elementai, tokie kaip patruliai, žvalgai, sekimo – išpėjimo postai, slapukai, tik pastebėję prieš šarvuotuosius turi kuo skubiau apie tai išpėti saugomą vienetą. Deja, tačiau archyvuose randamoje medžiagoje matyti, kad mūšio lauko sekimas, tarp jų ir šarvuotųjų dalių sekimas, buvo vykdomas patenkinamai. To pavyzdys 1937 m. pratybų ataskaita, kurioje kritikuojama mūšio lauko sekimo organizavimas²⁶⁶.

Vis dėlto praktikoje, nežiūrint statute aprašytų teorinių teiginių, randama spragų. Vienų iš pratybų ataskaitoje teigiama, kad žvalgyba per mažai dėmesio kreipia į tai ar prieš pajėgos naudoja šarvuotuosius²⁶⁷. Kitų mokymų metu pastebėta, kad ne visi moka teisingai įvertinti tankų galingumą. Vertinant tankus, visų pirma naudinga prisiminti jų taktiškas ir techniškąsias savybes. Viename iš periodinių straipsnių teigiama, kad tai vertinant nereikia prisilaikyti vieno šablono. Prieštankinės apsaugos įrengimo galingumas priklausys nuo prieš panaudojamų tankų skaičiaus ir nuo jų rūšies. Straipsniuose konstatuojama viena iš problemų žvalgybos klausimu – karininkai per daug buvo pripratę viską vertinti pagal lengvuosius tankus. Reikia neužmiršti kad eventualus priešas naudojo ne tik lengvus, bet vidutinius ir sunkiuosius tankus, kurie mūšyje visada bus panaudoti.

Ugnis (ugnies galia). Apima užduotis ir priemones (sistemas), kuriomis užtikrinamas taikinių nustatymas ir kolektyvinis bei koordinuotas ugnies (ypač netiesioginės) panaudojimas.

Visų pirma šioje dalyje bus įvertinta 1935–1940 m. Lietuvos kariuomenėje prieštankiniai gynybai naudotos patrankos. 1934 m. birželio–gruodžio mėn. į Lietuvą buvo pristatyti 156 20 mm *Oerlikon* pabūklai. 6 iš jų skirti montuoti šarvuotuosiuose, priešlėktuviniai apsaugai – 36, pėstininkų pulkams – 96 (po 6 pabūklus kiekvienam pulkui), kavalerijos pulkai turėjo 6 pabūklus (po 2 pabūklus pulkui), Karo

²⁶⁵ Tanko ugnies galingumas. *Karys*, 1936-08-27, nr. 35, p. 842-843.

²⁶⁶ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. l. 6.

²⁶⁷ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. l. 8.

mokykla – 2, mokomasis karo laivas *Prezidentas Smetona* – 2²⁶⁸. 1939–1940 m. papildomai įsigyta dar 150 vienetų priešlėktuvinių 20 mm *Flak 30* pabūklų²⁶⁹. Analizuojant statutus, panašu, kad pastarųjų pabūklų nespėta pilnai integruoti į pulkus. Tokia išvada daroma remiantis automatinųjų pabūklų statutu ir pėstininkų bei kavalerijos statutų dalimis, kurios kalba apie prieštankinių sistemų naudojimą.

Tai, kad pėstininkų pulke buvo 6 automatiniai pabūklai, kurie buvo skirti tiek prieštankiniai, tiek priešlėktuviniai gynybai patvirtinama ir pėstininkų statusas. Remiantis informacija, randama 1939 metais išleistoje pėstininkų statuto II dalyje, kiekvieno bataliono sunkiųjų kulkosvaidžių kuopoje organiškai turėjo būti sukomplektuotas vienas automatinųjų pabūklų būrys²⁷⁰. Taigi jeigu žinome, kad pulkas savo sudėtyje turi tris batalionus, vadinasi pulkas pagal etatus turi šešis automatinius pabūklus. Būrio struktūrą sudarė būrio vadas, būrininkas, vadovavimo grandis ir du skyriai. Iš schemų randamų automatinųjų pabūklų mokymo statute galima suprasti, kad viename skyriuje buvo vienas *Oerlikon* automatinis pabūklas. Tas pats pažymima ir viename iš pėstininkų statutų, kur teigiama, jog skyriuje yra vienas automatinis pabūklas, kurį operuoja aštuoni kariai, kiekvienas turintis savo pareigas²⁷¹.

Statutuose teigiama, kad pagrindinis ugnies vienetas – būrys, nors pėstininkų statute randama informacija kalba, jog skyrius. Skyriai pagal standartą gali būti išdėstomi per 50–200 m. vienas nuo kito. Pagrindinę poziciją užėmęs pulkas vidutiniškai susiskaido 2000 m. į gilumą ir 3000 m. frontu²⁷². Automatinųjų pabūklų ugnies ryšiui sudaryti vienetai vienas nuo kito paprastai būna per 2000–2500 m. Ugnies ryšys, kai ugnies vienetai (būriai) gali vienas kitą dengti ugnies bare. Ugnies vienetai nuo saugomos vietovės paprastai būna išdėstyti 500–750 metrų atstumu²⁷³. Atsižvelgiant į statute pateikiamus pabūklų išdėstymo standartus, pulkuose matomas pabūklų skaičiaus trūkumas. Automatiniai pabūklai pradėtų šaudyti į puolančius tankus už 500 metrų linijos, bet jokių būdų ne toliau kaip iš 700 metrų. Pasak statuto iš didesnio atstumo nei 700 metrų rekomenduotina šaudyti tik į lengvuosius tankus, kurių šarvas ne storesnis kaip 10–12 milimetrų. Apačioje pateikiama principinė automatinųjų pabūklų išdėstymo schema pulko operaciniame rajone²⁷⁴.

²⁶⁸ JOKUBAUSKAS, V. „*Mažųjų kariuomenių*“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 147.

²⁶⁹ *Ibid.*, p. 149.

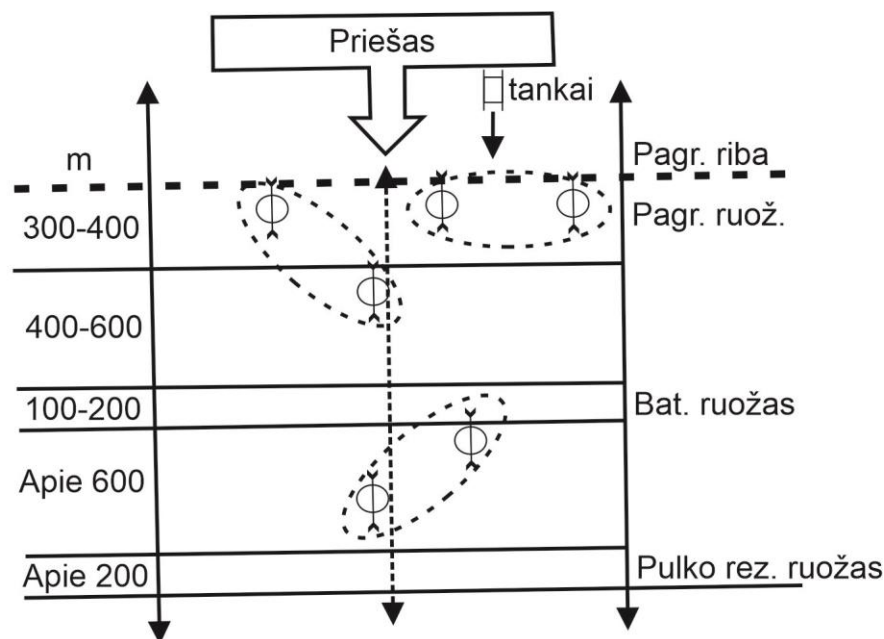
²⁷⁰ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statusas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 18.

²⁷¹ *Ibid.*, p. 19.

²⁷² *Ibid.*, p. 403.

²⁷³ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinųjų pabūklų mokymo statusas*. Kaunas, 1935, p. 63.

²⁷⁴ *Ibid.*, p. 74.

2 pav. Automatinių pabūklų išdėstymo schema pulko bare

Iš schemos matyti, kad sistemos užima pozicijas į rajono gylį. Bataliono operaciniame rajone, kurio normalus plotis yra apie 800–1000 m. dvi sistemos turėjo dengti visą frontą. Remiantis šiomis žiniomis ugnies galios vertinime atsiranda dvi sprendžiamos problemos. Pirmoji akivaizdus ginklų trūkumas bataliono sudėtyje, antroji – per mažas automatinių pabūklų šaudymo sektorius nuotolis.

Remiantis techniniais–taktiniais duomenimis *Oerlikon* pabūklo šaudymo greitis, vadovaujantis statutu, yra apie 200 šūvių per minutę, maksimalus šaudymo nuotolis – 3700 metrų²⁷⁵. Savaiame suprantama, kad tokiu šaudymo nuotoliu netikėjo ir Lietuvos kariuomenės vadovybė, tą matome iš anksčiau pateiktų šaudymo nuotolių. Galbūt toks šaudymo nuotolis ir egzistavo, tačiau didelis klausimas šiose aplinkybėse yra šaudymo efektyvumas. Panašu, kad efektyviausiai *Oerlikon* prieš šarvuotą techniką galėjo būti išnaudotas iki 700 metrų atstumu.

Kartu su šaudymo nuotoliu kyla ir kitas nemažiau svarbus klausimas – automatinio pabūklo kalibras. Tiek *Oerlikon*, tiek *Flak 30* (žr. priedą nr. 2) pabūklų patrankos buvo 20 mm. Analizuojant karinės lietuviškos spaudos periodiką aptinkama daug atvejų pranešančių apie užsienio valstybių įsigytas prieštankines sistemas. Periodinių leidinių *Kardas* ir *Karys* skiltyje *Svetimos kariuomenės* 1935–1940 m. laikotarpiu daugiausiai aptinkamos 37 mm prieštankinės patrankos. Vienas iš pavyzdžių kalba apie vokiečių kariuomenėje 1935 m. organizuotas prieštankines kuopas, kurių sudėtyje pabūklai ne mažesni kaip 37 mm²⁷⁶. Tos pačios pozicijos laikomasi ir D. Britanijoje. Pastarosios vadovybė teigė, kad patrankos

²⁷⁵ Ibid., p. 76.

²⁷⁶ Vokietija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20, p. 452.

sviedinio svoris turi būti ne mažesnis kaip 1,3 – 1,4 kg, todėl patrankos kalibras turi būti ne mažesnis negu 37 mm²⁷⁷. Tokiai pabūklo koncepcijai pritarta ir JAV, kuriose 1939 m. naudotas 37 mm prieštankinis pabūklas²⁷⁸. Šaltiniuose teigiama, kad Vokietijos kariuomenėje nauja 37 mm patranka įvesta dar 1930 m., todėl Lietuvos kariuomenės 1934 m. ir 1939 m. sprendimai įsigyti 20 mm pabūklus neatitiko naujausių karybos tendencijų. Prieštankinių pabūklų kalibro pasirinkimo klausimas keltas ir spaudoje. Straipsnyje teigiama, kad prieštankiniai pabūklai daugiausiai buvo gaminami 20, 37 ir 47 mm kalibru. Konstatuojama, kad pėstininkams savo sudėtyje esant pirmosiose linijose geriausiai tinka naudoti 20 mm automatiniai pabūklai, sveriantys iki 80 kg. Tokie pabūklai galėjo šarvuočius sutikti savo ugnimi iš 700 m. atstumo. Praktiniuose veiksmuose 20 mm pabūklas buvo išbandytas Ispanijos pilietiniame kare, kurio metu buvo įrodyta, kad tokie pabūklai sustabdo prieš šarvuotas dalis²⁷⁹. Taigi 20 mm pabūklai skirti priekinėms linijoms, tuo tarpu 37 ir 47 mm pabūklai turėjo būti statomi pozicijų užnugaryje. Jų uždavinys – naikinti šarvuotas technikos dalis, kurios prasiskverbė pro pirmąsias gynybos linijas. Galiausiai straipsnyje konstatuojama, kad 20 mm prieštankiniai pabūklai turėjo būti organiškai priskirti kuopoms ir batalionams. Tuo tarpu 37 ir 47 mm pabūklais turėjo būti apginkluoti stambesni kariniai vienetai – pulkai ir divizijos²⁸⁰. Šiai teoriniai koncepcijai patvirtinti, 1936 m. Švedijoje buvo atlikti bandymai, kurių metu buvo bandyti įvairūs prieštankiniai pabūklai. Bandymų rezultatai parodė, kad tinkamiausi pabūklai priekinėse linijose – *Madsen* 20 mm, o gilumoje – 37 mm *Bofors* patrankos²⁸¹. Ginkluojantis 37 ir 47 mm pabūklais buvo atsižvelgiama ne tik į pramušamąją ugnies galią, bet ir į šaudymo nuotolį. 1935 m. Šveicarijos kariuomenėje įvesto 47 mm prieštankinio pabūklo šaudymo nuotolis – 5000 m²⁸².

Išnagrinėjus 1935–1940 m. užsienyje naudotas prieštankines sistemas, kyla daug klausimų Lietuvos kariuomenės turėtų sistemų atžvilgiu. Visų pirma esminė problema – turėtos 20 mm patrankos. Struktūroje jomis operavo tik bataliono dydžio vienetai, todėl sistemas į gynybos planus galėjo integruoti tik batalionai ir tai tik priekinėse gynybos linijose. Visgi Lietuvos kariuomenė matomai suprato šią problemą, tą rodo siekis įsigyti 37 ir 45 mm prieštankinius pabūklus. 1940 m. sausio 27 d. Maskvoje sudarytame dokumente nurodoma, kad Lietuva, remdamasi 1939 m. spalio 10 d. savitarpio pagalbos sutarties 3 straipsniu, SSRS prašo parduoti įvairios ginkluotės, tarp kurios buvo ankščiau minėti 37 ir 45

²⁷⁷ Anglija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20, p. 452.

²⁷⁸ Iš poligonų bandymų. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1939-03-15, nr. 6, p. 189.

²⁷⁹ Prieššarviniai pabūklai. *Kardas*, 1937-05-15, nr. 10, p. 241.

²⁸⁰ Prieššarviniai pabūklai. *Kardas*, 1937-05-15, nr. 10, p. 241.

²⁸¹ *Ibid.*, p. 241.

²⁸² Naujas prieššarvuotinis pabūklas, Šveicarija. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21, p. 478.

mm prieštankiniai pabūklai²⁸³. Tačiau sutartis tarp Lietuvos ir SSRS dėl ginklų pirkimo iki pat sovietų okupacijos nebuvo pasirašyta.

Kitas svarbus klausimas – struktūra. Vienintelis kovinis vienetas turėjęs priemones kovoti su tankais tiek batalionuose, tiek pulkuose buvo automatinių pabūklų būrys. Prieštankinių kuopų ar batalionų nebuvimas Lietuvos kariuomenėje parodo tam tikra prasme prieštankinės gynybos spragas. Periodinėje spaudoje konstatuojama, kad dar 1935 m. Vokietijos kariuomenėje buvo organizuojamos prieštankinių pabūklų kuopos, kurios susidėjo iš 3 būrių po 3 pabūklus. Tuo pat metu prie pėstininkų divizijų buvo organizuojami prieštankinių pabūklų divizionai²⁸⁴. Kita vertus prieštankinių kuopų ar divizionų Lietuvos kariuomenėje kurti paprasčiausiai neapsimokėjo dėl vienos priežasties – nebuvo priemonių tuos naujai suformuotus padalinius apginkluoti. 1939 m. naujai gauti 20 mm *Flak 30* pabūklai situaciją pagerino, tačiau kaip buvo minėta anksčiau, 20 mm patrankos skirtos tik priekinėms linijoms, todėl naujai įsigyti pabūklai turėjo sustiprinti kuopų ir batalionų prieštankinės gynybos pajėgumus.

Kritikuotinas yra ir prieštankinių pabūklų skaičius batalione, nors 1939 m. įsigijus 150 vienetų *Flak 20* situacija turėjo pasikeisti. Statutuose automatiniam pabūklams buvo keliamas ne vienas uždavinys. 1935–1939 m. laikotarpiu batalionuose esantys *Oerlikon* automatiniai pabūklai turėjo vykdyti ne tik prieštankinę bei priešlėktuvinę apsaugą, bet ir jais naudojantis turėjo būti saugomi bataliono flangai. Atsižvelgiant į didelį kiekį uždavinių buvo ieškota priemonių išspręsti šias problemas. Automatinių pabūklų mokymo statute teigiama, kad tokio pabūklo pirminiai uždaviniai yra vykdyti priešlėktuvinę ir prieštankinę gynybą²⁸⁵. Pasak statuto priekinių batalionų gilumoje ešelone esantiems pabūklams prieštankinis uždavinys yra pagrindinis, o priešlėktuvinis – šalutinis, dažnu atveju pačiam priekyje esantiems pabūklams paprastai duodamas tik vienas prieštankinis uždavinys. Užnugario batalionams prieštankinės gynybos klausimas nukeliamas į antrą planą, teigiama, jog paprastai rezervinio bataliono pabūklams priešlėktuvinis uždavinys bus pagrindinis, o prieštankinis – šalutinis²⁸⁶. Šioje vietoje galėtume įžvelgti logikos taktine kariuomenių naudojimo prasme. Kaip žinome iš anksčiau aptartos priešo analizės, bent jau vokiečiai, naudodavo kombinuotas aviacijos ir šarvuotų dalinių atakas. Atsižvelgiant į tai, kad aviacija daugiausiai smogdavo į užnugarį, šis sprendimas dėl rezervo automatinių pabūklų uždavinio prioritete naikinti oro taikinius pateisina pats save. Austrijos kariuomenės gen. L. R. von Eimannsberger pateikė prieštankinės gynybos rekomendacijas, siūlydamas naudoti 47 mm prieštankinius pabūklus. Autoriaus teigimu, prieštankinių patrankų ir tankų santykis mūšio lauke turėjo būti ne mažesnis nei 1:3,

²⁸³ JOKUBAUSKAS, V., „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 94.

²⁸⁴ Vokietija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20, p. 452.

²⁸⁵ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statusas*. Kaunas, 1935, p. 55.

²⁸⁶ *Ibid.*, p. 56.

todėl vienu pabūklų, kol jis bus sunaikintas, turėjo būti iš rikiuotės išvesti vidutiniškai 3 tankai. Teoriškai buvo apskaičiuota, kad pėstininkų batalionui, ginančiam 2 km frontą ir tikintis tokiame sektoriuje 50 tankų, reikėtų turėti 16 – 32 prieštankinius pabūklus²⁸⁷. Todėl buvo konstatuota, kad pulke turimų 6 pabūklų (batalione – 2) nepakanka užtikrinti pilnavertę prieštankinę apsaugą tiek bataliono, tiek pulko gynybos bare. Optimaliausias pėstininkų batalionuose reikiamas prieštankinių priemonių skaičius buvo 6 pabūklai, tuo tarpu papildomai kaip divizijos ginklas turėjo būti suformuoti prieštankiniai batalionai, kurių sudėtyje turėjo būti 18 pabūklų.

Taigi pulkui esančiam gynybos ar stabdymo pozicijose, vienu metu prieštankinės apsaugos uždavinys būtų skirtas, tik vienam automatinių pabūklų būriui arba 2 prieštankinių pabūklų sistemoms, nes gilumoje esančių batalionų sistemos bus gavusios uždavinį stebėti oro erdvę ir naikinti artėjančią priešo aviaciją. Panašią koncepciją matome ir anksčiau darbe parodytoje principinėje prieštankinių pabūklų išdėstymo schemoje. Priekyje esantis batalionas vykdo prieštankinę apsaugą, užnugaryje – priešlėktuvinę. Per mažas turimų prieštankinių ginklų skaičius konstatuojamas ir viename *Mūsų Žinynas* straipsnyje. Straipsnio išvadoje teigiama, kad tuo metu turimas prieštankinių ginklų skaičius yra per mažas, siūloma nauja koncepcija – pėstininkai turi patys gebėti vykdyti prieštankinę kovą naudodami ne tik pasyviausias priemones. Kiekvienas pėstininkų padalinys turi turėti priemones su kuriomis gebėtų naikinti šarvuotą techniką būdamas pirmose linijose²⁸⁸. Per mažas pabūklų skaičius batalione ar pulke yra pastebimas ir pratybų metu. 1935 m. vykusių manevrų metu pastebėta, kad nevisais atvejais tinkamai įvertinamos priešo priartėjimo kryptys. Pratybų metu mėlynosios pajėgos gynybos pozicijose su automatiniais pabūklais užėmė pozicijas kairiajame flange, tačiau raudonieji naudojantys šarvuočius pasirodė dešinėja pozicijų flango pusėje²⁸⁹. Dėl tos priežasties mėlynųjų pozicijose kilęs chaosas, privertė atsitraukti iš pagrindinių pozicijų. Taigi nepaisant vietovės vertinimo, planavimo ir ginklų sistemų išstatymo, ne visais atvejais buvo nuspėjamos priešo priartėjimo kryptys. Galima daryti prielaidą, kad esant daugiau nei vienam priartėjimo keliui, pabūklai išdėstomi labiau pavojingame ruože. Situacija būtų buvusi kitokia jeigu prieštankinių pabūklų batalione būtų daugiau ir galimi priartėjimo keliai būtų uždengiami automatiniais pabūklais.

Nagrinėjant ugnies galią būtina analizuoti ir galimus pabūklų taikinius. Tankai yra apibūdinami kaip puolamieji ginklai. Jų tikslas – išvengti ilgo artilerijos parengimo ir patį puolimą padaryti itin staigiu ir nesulaikomu. Pagrindinis tankų uždavinys padėti pėstininkams nugalėti paskutiniuosius 300 metrų.

²⁸⁷ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 226.

²⁸⁸ Prieššarvinė apsauga praktikoje. *Mūsų Žinynas*, 1939, nr. 4, p. 632.

²⁸⁹ Civiliai poligone. *Kardas*, 1935-08-01, nr. 15-16, p. 323-325.

Tikrieji tankų taikiniai – ne pėstininkų pozicijos, bet kulkosvaidžių pozicijos, rezervai, stebėjimo postai, vadavietės. Statute vertinama, kad taktinis tankų greitis daug mažesnis už didžiausią techninį greitį ir nėra didesnis nei 15 kilometrų per valandą. Teigiama, kad tokiam atstume pozicijas užėmęs pabūklas gerai paruoštoje gynybos sistemoje gali sunaikinti po 3–4 tankus. Pėstininkų statute pateikiama panaši lentelė, kurioje pateikiami taktiniai–techniniai duomenys su rekomendacijomis į kurias atsižvelgus galima vertinti efektyvų šaudymo nuotolį²⁹⁰.

Svarbesnieji automatinio pabūklo duomenys							
Sistema	Kalibras	Svoris			Šaudymo parengimo greitis	Praktinis šaudymo greitis	Ugnies tikrumas
		Pabūklo		Šovinio vidutinis			
		Žygyje su pirmagaliu	Pozicijoje				
Oerlikon	20 mm	Apie 850 kg	Parengtas šaudyti: su ratais 310 kg, su trikoju – 278 kg	230 kg	Apie 45 sek.	Apie 200 šūvių min.	Į lėktuvus – iki 2000 m. Į šarvuočius – iki 500 m. Pastaba. Iš 500 m. atstumo 30 laipsnių susidūrimo kampu šarvinis sviedinys pramuša 20 mm storumo šarvą. Į gyvus didelius taikinius – iki 3700 m. (taikiklio tolis)

3 pav. Automatinio pabūklo duomenys

Ne vien automatiniais pabūklais buvo ruošiamasi kovoti su priešo šarvuotomis kariuomenės dalimis. Lietuvos kariuomenėje 1935–1940 m. svarstyti ir kiti alternatyvūs aktyvieji kovos veiksmai. Kaip teigiama artilerijos statute, su priešo šarvuočiais geriausiai gali kovoti sutelkta ugnimi šaudanti artilerija, atskiru tiesiu taikymu šaudantys artilerijos pabūklai, automatiniai pabūklai, sunkieji kulkosvaidžiai ir įgudę šauliai. Šarvuočių įgulai apakinti kulkosvaidžiai paprastai telkia ugnį į šarvuočių sekimo angas. Gerų rezultatų galima pasiekti mėtant po šarvuočiais kelias į krūvą surištas rankines granatas, ypač rūke ir dūmuose, kada galima prie šarvuočių priartėti arčiau. Pasak pėstininkų statuto, be visų kitų priemonių, kovai su priešo šarvuočiais naudojami ir savi šarvuočiai²⁹¹. Nors nagrinėjant lietuvišką karinę periodinę spaudą straipsniuose yra pateikiama skirtinga priemonė. Šioje vietoje tikriausiai yra atsižvelgiama į tuo metu Lietuvos kariuomenės turėtų šarvuočių ugnies galią lyginant su kaimyninių valstybių, ypač Vokietijos mechanizuotomis dalimis.

²⁹⁰ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 33.

²⁹¹ *Ibid.*, p. 424.

Kitas būdas minimas kariuomenės statutuose prieš šarvuotų dalių ugnies galios sumažinimas. Neturint pakankamos ugnies galios buvo vadovaujama principu – sumažink prieš ugnies galią. Susilpninti prieš šarvuotųjų pozicijas buvo galima priverčiant prieš pėstininkus atsiskirti nuo šarvuotųjų. Statute rekomenduojama savųjų pėstininkų ugnį sutelkti pirmiausiai į prieš pėstininkus. Šarvuotuosius tokiais atvejais turėtų slopinti artilerija, automatiniai pabūklai, įgudę šauliai ir vienas ar kitas kulkosvaidis. Kitu atveju, kai šarvuočiai vykdo puolimą atskirai, visi pėstininkų ginklai nuo pat pradžios telkia ugnį į šarvuotuosius, ypatingai į jų sekimo angas²⁹².

Vienas iš svarbiausių punktų kuris yra pabrėžiamas pėstininkų statutuose yra ugnies gylis. Ugnis, pasak statuto, leidžiama iš tolimų atstumų. Ginamųjų kautynių pavyzdžiu automatiniai ginklai pasirengia sau pakankamai atsarginių ugniaviečių, kurios keičiamos priešui klaidinti ir nuostoliams išvengti. Neatsargiai atvira vieta slenkantys prieš daliniai turi būti naikinami sutelkta automatinė ginklų ugnimi²⁹³.

Kaip teigiama statutuose, geriausia priemonė kovojant su tankais yra prieštankiniai pabūklai. Pastarieji gali būti skiriami iš junginio artilerijos sudėties tais atvejais, kai pėstininkų prieštankinių priemonių skaičius yra nepakankamas arba kai jaučiamas puolimas tokių tankų prieš kuriuos pėstininkų prieštankiniai pabūklai yra bejėgiai. Prieštankiniais pabūklais skiriamos junginio vado įsakymu lengvosios patrankos. Jų skaičius priklausydavo nuo turimos artilerijos gausumo ir vietovės tinkamumo tankams veikti. Artilerijos statute rekomenduojama statyti prieštankinius pabūklus arti pagrindinės ribos taip, kad galėtų iš artimų atstumų šaudyti tiesiai taikydami galimas tankų puolimo kryptis. Šaudymas atstume didesniame kaip 1500 metrų yra neefektyvus, sėkmingiausiai tokios priemonės gali būti išnaudotos mažesniuose kaip 1000 metrų atstumuose²⁹⁴. Grįžtant prie pabūklų išstatymo klausimo, tame pačiame statute teigiama, jog reikia vengti prieštankinius pabūklus statyti pačioje pagrindinėje riboje, nes tirščiausia prieš artilerijos ugnis gali pabūklus sunaikinti. Pačios pabūklų pozicijos turi būti įtvirtintos ir gerai užmaskuotos. Artilerijos statute minimas ir jau ankščiau tyrinėtas kelių kariuomenės rūšių kombinuojamas veikimas. Konstatuojama, kad kova su tankais naudojant pabūklus dažniausiai vykdoma remiant lėktuvams. Remiantis tuo statute pateikiami principai reikalingi pasiekti sėkmę kovojant su tankais²⁹⁵:

1. Tankų laukiamosios vietos būtų kiek tiksliau nustatytos ir sekamos oro sekėjų;

²⁹² Ibid., p. 424.

²⁹³ Ibid., p. 198.

²⁹⁴ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Artilerijos statutas. II dalis. Kautynės*. Krašto Kaunas, 1937, p. 116.

²⁹⁵ Ibid., p. 117.

2. Šaudymo duomenys būtų iš anksto parengiami į padedamąjį taikinį. Labai naudinga padedamąjį taikinį išaudyti lėktuvui padedant, negalint išaudyti į padedamąjį taikinį, šaudymo duomenys kiek galima tiksliau parengiami į tikrąjį taikinį.

Taigi pasak artilerijos statuto ugnį į laukiamąsias vietas gali iššaukti oro žvalgybos aviacija. Kova su tankais laukiamosiose vietose paprastai pavedama grupėms, ginkluotoms didesnio šaudymo nuotolio pabūklams²⁹⁶.

Analizuojant archyvinius duomenis, rasti informacijos dėl artilerijos pabūklų ar surištų granatų vartojimo nepavyko. Buvo ieškota tiek pratybų ataskaitose, tiek kasdienės veiklos karių rengimo tvarkaraščiuose, juolab, kad surištų granatų vartojimas yra abejotinas. Ankstesniuose skyriuose analizuojant Ispanijos pilietinio karo patirtis, buvo pastebima, kad toks kovos būdas efektyvus tik apgyvendintose vietovėse, kur šarvuotos technikos matymo laukus riboja netoliese esančios pastatų grupių priedangos. Atviroje vietovėje naudojant granatas reikalingos idealios vietovės sąlygos. Tokią patirtį matome 1935 m. vykusiose pratybose, kurias aprašant viename žurnalo *Kardas* straipsnyje teigiama, kad pėstininkų turimos priemonės šarvuočiams yra *per menka priemonė. Šautuvo kulku jos nebijo, nuo granatos – greit pabėga*²⁹⁷.

Taigi ugnies galia prieštankinės gynybos kontekste buvo per silpna. Pagrindinė to priežastis per mažas automatinų pabūklų kiekis batalionuose ir didesnio kalibro patrankų esančių pulko ar divizijos tiesioginiame pavaldumo trūkumas.

Vadovavimas ir valdymas (kontrolė). Vadovavimas, kuris kariuomenėje grindžiamas tikslo siekimu, lyderyste, gerąja praktika ir patirtimi yra viena iš svarbiausių karybos funkcijų. Gerai paruošti vadai yra stiprios kariuomenės pagrindas. Net ir turint geriausias priemones, bet nesant gerai karybos principus išmanančių vadų, pasiekti nustatytą tikslą gali tapti neįmanoma. Šiame poskyryje analizuotas vadų parengimas automatinų pabūklų būriuose ir vertintas vadų indėlis ruošiant kareivius valdyti automatinius pabūklus.

Automatiniai pabūklai esantys sunkiųjų kulkosvaidžių kuopoje vadovavimo principu galėjo vykdymo organizacijoje persikirstyti keliais būdais. Statutuose išbrėžti trys pabūklų pavaldumo nustatymo atvejai²⁹⁸:

1. Pabūklai paliekami bataliono vado pavaldume;
2. Pabūklai skiriami šaulių dalinių pavaldumui;

²⁹⁶ Ibid., p. 117.

²⁹⁷ Civiliai poligone. *Kardas*, 1935-08-01, nr. 15-16, p. 323-325.

²⁹⁸ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutai*. Kaunas, 1935, p. 58.

3. Pabūklai gauna savarankiškus uždavinius.

Pasak šaltinių, dažniausiai automatiniai pabūklai lieka bataliono vado pavaldume. Pasak statuto, šaulių padalinių pavaldume pabūklus tikslinga skirti tik tais atvejais, kai tie šaulių padaliniai dalinai vykdo daugiau ar mažiau savarankiškus uždavinius, kiek toliau nuo bataliono vado. Savarankiški uždaviniai pabūklams paprastai skiriami vykdyti priešlėktuvinę tiltų, kanalizuojančių vietovių ir panašių svarbių vietų apsaugai, kurioje būdami pabūklai turi neišvengiamai nutolti nuo savo tiesioginių viršininkų. Struktūriškai pabūklus valdant bataliono vadui, standartinėse aplinkybėse, uždavinius bataliono vadas gali skirti per kulkosvaidžių kuopos vadą.

Nagrinėjant archyvinę medžiagą panašu, jog sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos vadas buvo atsakingas tik už karinį automatinių pabūklų būrio rengimą. Tas pastebima vienoje iš karinio rengimo ataskaitų, kurioje nurodoma sunkiųjų kulkosvaidžių kuopų vadams rengiant savo padalinius koncentruotis ne tik į kulkosvaidžių būrių rengimą, bet atkreipti dėmesį ir į automatinių pabūklų būrius²⁹⁹. Ši pastaba ataskaitoje pateikiama remiantis nepatenkinamais karinio rengimo rezultatais. Analizuojant archyvus panašu, kad tai buvo sisteminė problema, nes pastabų dėl automatinių pabūklų naudojimo randama ne vienoje ataskaitoje. Sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos kovinių šaudymų ataskaitoje teigiama, kad automatinių pabūklų šaudymams buvo skirta per mažai laiko. Kai kurie sunkiųjų kulkosvaidžių daliniai į poligoną atvyko su nesutvarkytais ginklais, ne visi būrių vadai buvo pakankamai pasiruošę šaudymams³⁰⁰. Tokia informacija pateikta archyvuose, tik parodo karinio rengimo spragas ruošiant gerus automatinių pabūklų operatorius bei jų vadų netinkamą kompetenciją. 1938 m. pastabose dėl mokymo Gaižiūnų poligone teigiama, kad automatinių pabūklų šaudymo rezultatai visai geri, tačiau oro taikinių – žymiai prastesni. Kaip ir 1937 m. trūko taikymosi įgūdžių, o automatinių pabūklų puskarininkiai vis dar neturi tinkamų įgūdžių formuoti kareivių įgūdžius. Ataskaitoje pabrėžiama, kad ateityje automatinių pabūklų puskarininkių rengimas turi būti tobulinimas, nes rezultatai neatitinka naujausių karybos tendencijų³⁰¹. Kitoje 1938 m. ataskaitoje rašoma, kad automatinių pabūklų daliniai dar blogiau parengti negu sunkiųjų kulkosvaidžių. Konstatuojama, kad sunkiųjų kulkosvaidžių kuopų vadai rengdami savo padalinius koncentruojasi tik į kulkosvaidžių būrių rengimą, palikdami automatinių pabūklų būrius nuošalyje. Pagrindiniai pastebėti trūkumai susiję su kariais, aptarnaujančiais pabūklus. Teigiama, kad automatinių pabūklų tarnyba neįgudusi aptarnauti pabūklus, visi veiksmai atliekami labai lėtai, nors didelis šarvuočių greitis reikalauja iš aptarnaujančio personalo greitų veiksmų. Taktinis automatinių pabūklų būrio parengimas taip pat

²⁹⁹ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 95.

³⁰⁰ Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 47.

³⁰¹ Slaptų kariuomenės vado įsakymų originalai, 1938 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 626, l. 79.

įvardinamas silpnu. Kariai nesugeba tinkamai parinkti ir įrengti automatinio pabūklo ugnies lizdo bei organizuoti šarvuočių sekimo³⁰². Vadovavimo ir valdymo srityje 1938 m. ataskaitoje pabrėžiama būtinybė daliniuose ypatingą dėmesį ruošiant padalinius skirti maskavimui, priešlėktuviniai ir prieštankinei apsaugai³⁰³. Kaip žinoma priešlėktuviniai ir prieštankiniai uždaviniai. Tas pažymima pėstininkų statute, kur rašoma, kad automatinis pabūklas skirtas šaudyti prieš lėktuvams ir šarvuočiams. Taip pat pridėdama, kad ypatingais atvejais gali būti naudojamas nepridengtiems, ypatingai svarbiems taikiniams šaudyti, kaip pavyzdžiui kulkosvaidžių lizdams, *sekykloms*, prieštankiniams pabūklams ir taip toliau³⁰⁴.

Taigi per vadovavimo ir valdymo kovinės galios prizmę atrandama dar viena problema – tobulintinas automatinių pabūklų karinis rengimas. Iš ataskaitų matyti, kad pagrindinė problema buvo automatinių pabūklų būrių puskarininkių parengimas. Esant sunkių kulkosvaidžių sudėtyje, automatinių pabūklų būrio vadų rengimui prisiderinti prie likusios kuopos buvo sunkiai įmanoma dėl skirtingos būrių specifikos. Panašu, kad prastas vadų rengimas užprogramavo ir kitas automatinių pabūklų būrio problemas. Visų pirma šaudymo rezultatai rodo, kad dėl operatorių įgūdžių trūkumo pabūklų šaudymo rezultatai netenkino kariuomenės vadovybės, ypatingų problemų buvo šaudant į oro taikinius. Antra, pati pabūklo įgula rodos nebuvo tinkamai paruošta aptarnauti ginklą, nes pats pabūklo paruošimas šaudymams užtrukdavo ilgiau nei nurodyta standartuose. Kita vertus tiek vadų, tiek kareivių mokymui trūko ir literatūros. Statutų archyve yra aptinkami du dokumentai reglamentuojantys automatinių pabūklų panaudojimą. 1935 m. išleistas automatinių pabūklų mokymo statutas, kuriame nustatytas taktiškas pabūklų naudojimas ir automatinių pabūklų šaudymo statutas, išleistas tik 1938 m., kuriame pateikiami kovinio šaudymo automatinio pabūklo principai. Atsižvelgti reiktų ir į ginklo naujumą – *Oerlikon* pabūklai Lietuvos kariuomenėje buvo įsigyti tik 1934 m. Todėl kariniuose daliniuose buvo praėjęs mažas laiko tarpas tam, kad tas sistemas būtų įmanoma tinkamai įvaldyti, juolab, kad dokumentas reglamentuojantis pabūklo šaudymą pasirodė tik 1938 m.

Kitas svarbus klausimas liečiantis vadų mokymą buvo gebėjimas integruoti automatinius pabūklus į gynybos schemas. Viename iš straipsnių yra skundžiamasi karių ir jų vadų mokymu prieštankinės gynybos klausimu. Straipsnyje teigiama, kad bendrus statutinius nurodymus ką reikia daryti organizuojant prieštankinę gynybą vadai žino, tačiau kaip tai padaryti jaunesniesiems vadams lieka neaišku. Juolab, kad ir nevisose pratybose buvo imituojamas šarvuotų technikos dalių puolimas³⁰⁵. Iš vykdytų mokymų ataskaitų panašu, kad šiame darbe jau anksčiau minėtas atskirų kariuomenės rūšių bendradarbiavimas

³⁰² 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 95.

³⁰³ Slaptų kariuomenės vado įsakymų originalai, 1938 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 626, l. 81.

³⁰⁴ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 32.

³⁰⁵ Ar pakankamai pasirengę kovai su šarvuočiais. *Kardas*, 1937-06-15, nr. 12, p. 283-284.

buvo vertinamas patenkinamai. Labiausiai vertintojams kliūdavo gynybos operacijose pėstininkų, artilerijos ir inžinerijos bendradarbiavimo stoka. Pasak archyvinės medžiagos pėstininkų padalinių vadai ilgai negalėdavo nusistatyti pagrindinės gynybos linijos, todėl štabai vėluodavo suplanuoti artilerijos ugnies taikinius, o inžinieriai negalėdavo laiku pradėti kliūčių įrengimo darbų³⁰⁶. Kadangi automatiniai pabūklai kaip ir sunkieji kulkosvaidžiai buvo integruojami į bendrą pėstininkų gynybos planą, daroma prielaida, kad bendradarbiavimo stoka galėjo jaustis ir iš sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos pusės. Tačiau tokią prielaidą daryti būtų drąsu, nes archyvinėje medžiagoje tokių duomenų rasti nepavyko.

Visgi karių mokyme prieštankinės apsaugos klausimų trūkumų buvo, todėl atsižvelgiant į tai viename iš straipsnių buvo pateikti pamąstymai kaip mokymo sistemą būtų įmanoma pagerinti³⁰⁷:

1. Visus karius reikia supažindinti su mechanizuotų kariuomenės dalių taktika ir prieštankinės apsaugos organizavimo principais;

2. Pratybų metu ar štabų mokymuose ant žemėlapių dažniau vaizduoti priešą naudojantį šarvuotą techniką. Tuo pačiu taktinių pratybų metu iki smulkmenų organizuoti prieštankinę apsaugą ir prieš puolimo metu naudoti mechanizuotas priemones;

3. Poligone arba atskiruose daliniuose bent kartą į metu organizuoti prieštankinės apsaugos priemonių veikimo pavyzdį;

4. Kareivinėse iškabinti paveikslus, vaizduojančius šarvuočius, jų rūšis, veikimą ir kovą su jais;

5. Pasienio sričių šaulius aprūpinti prieštankinėmis apsaugos priemonėmis ir mokyti kaip reikia vykdyti prieštankinę apsaugą.

Taigi vadovavimo ir valdymo aspektu yra pastebima keletas netikslumų karių mokyme prieštankinės gynybos atžvilgiu. Visgi atsižvelgiant į prieštankinės apsaugos gynybos naujumą Lietuvos kariuomenėje natūralu, kad problemų būta. Svarbiausia, kad prieštankinės gynybos klausimui buvo skiriama pakankamai dėmesio ir tas atsiradusias problemas buvo bandoma išspręsti.

Apsauga. Apima užduotis ir priemones (sistemas), kuriomis užtikrinamas maksimalus turimų pajėgumų išsaugojimas. Šioje darbo dalyje analizuojamos prieštankinės apsaugos priemonės ir jų problemos. Apsauga yra gana plati sąvoka, todėl konkretizuojant nagrinėjama bus remiantis keliais esminiais apsaugos pjūviais. Pirmiausiai analizuojama priedanga ir maskuotė, kuri yra svarbi prieštankinių apsaugos priemonių išgyvenamumo dalis. Be minėtų priemonių bus tiriama prieštankinės inžinerijos problema. Pasak kariuomenės statutų kovą su prieš šarvuočiais galima skirstyti į veikiamąją ir neveikiamąją. Kituose šaltiniuose sutinkamos aktyviosios ir pasyviosios gynybos sąvokos. Aktyvioji

³⁰⁶ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 15.

³⁰⁷ Ar pakankamai pasirengę kovai su šarvuočiais. *Kardas*, 1937-06-15, nr. 12, p. 283-284.

gynyba – tai ugnies galios įrankiai, o pasyvioji, tai dirbtinės ir natūralios kliūtys. Pasyviųjų priemonių tikslas yra palengvinti aktyviųjų priemonių naudojimą³⁰⁸. Prie neveikiamųjų priemonių reikia priskirti atitinkamą dalinio surikiavimą, žvalgymą, sekimo tarnybos sutvarkymą, gebėjimą išnaudoti gamtines kliūtis ir dirbtinius fortifikacinius statinius³⁰⁹. Taigi inžinerinis parengimas prieštankinės gynybos klausime yra ne ką mažiau svarbus negu pabūklų skaičius daliniuose ir užima svarbią vietą bendrame prieštankinės gynybos plane.

Skyriaus sudėtyje, gynybos veiksmuose, neveikiamajai prieštankiniai apsaugai ypač svarbu tinkamai išskleisti skyriaus karius ir prisitaikyti prie vietovės, tam, kad šarvuočiai neturėtų tinkamų taikinių³¹⁰. Pėstininkų statute akcentuojama uždangų ir priedangos išnaudojimas prieš prieš šarvuotas dalis, taip pat buvo svarbu atsižvelgti į prieš šarvuočių netikėtumo faktoriaus sumažinimo riziką³¹¹. Netikėtumui sumažinti buvo būtinas statute minimas sąlyčio laikymas ir vietovės įrengimas³¹². Renkantis pozicijas vietovėje pagrindinis reikalavimas – geros sąlygos vykdyti ugnies uždavinius. Tiesa pozicijų įrengimo klausimu statute pastebima takoskyra tarp priešlėktuvinių ir prieštankinių pozicijų. Prieštankinės pozicijos turėjo atitikti šias sąlygas³¹³:

1. geras sekimas ir šaudymo laukas;
2. įsišaudyti į pozicijas prieš pajėgoms turi būti kuo sunkiau;
3. pozicijų užnugaris turi būti toks, kad būtų galima slaptai nuiminėti pabūklus, perkelti juos iš vienu pozicijų į kitas;
4. šaudyti iš jų galima, be jokio pavojaus saviems padaliniams.

Pasak statutų užiminėjant pozicijas reikia niekada neužmiršti taisyklės – ne ugnies uždaviniai taikomi prie parinktų pozicijų, bet atvirkščiai, pozicijos turi būti pritaikomos prie ugnies uždavinių. Tuo būdu, turint tam tikrus ugnies uždavinius, parenkant pozicijas, reikia numatyti iš kurios vietos geriausiai tuos uždavinius galima būtų įvykdyti, bet jokių būdu nerinkti pirmiau pozicijų, o paskui tik pradėti spręsti, ką iš jų galima šaudyti. Parenkant vietovę, stabdomosiose kautynėse, kaip ir gynyboje, prieštankiniai kovai parinktoji riba turi būti apsaugota šarvuočiams nenugalimomis arba bent sunkiai tenugalimomis kliūtims. Šarvuočiams patogius priėjimus reikia užminuoti, užbarikaduoti³¹⁴. Vienas iš svarbiausių punktų kuris yra pabrėžiamas pėstininkų statute yra ugnies gylis. Ugnis, pasak statuto, leidžiama iš tolimų

³⁰⁸ PEČIŪRA. Prieštankinė apsauga. *Karys*, 1937-04-29, nr. 18, p. 481-483.

³⁰⁹ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 420.

³¹⁰ *Ibid.*, p. 298.

³¹¹ *Ibid.*, p. 326.

³¹² *Ibid.*, p. 405.

³¹³ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935, p. 63.

³¹⁴ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 197.

atstumų. Ginamųjų kautynių pavyzdžiu automatiniai ginklai pasirengia sau pakankamai atsarginių ugniaviečių, kurios kaitaliojamos priešui klaidinti ir nuostoliams išvengti. Neatsargiai atvira vieta slenkantys priešo daliniai turi būti naikinami sutelkta automatinių ginklų ugnimi³¹⁵. Priešui klaidinti ir maksimaliai išnaudoti automatinių pabūklų ugnies galią statute yra aprašytos vadinamosios keistinės ir klaidinamosios pozicijos. Keistinės pozicijos įrenginėjamos atsižvelgiant į tai, kad kiekviena pozicija nors ir labai gerai užmaskuota, anksčiau ar vėliau gali būti priešo susekama ir šaudoma artilerijos arba kulkosvaidžių ugnimi. Kiekvienas automatinių pabūklų dalinys tokiose aplinkybėse turi sugebėti kuo skubiau persikelti į kitas pozicijas. Pagaliau jei jos nebūtų aptiktos, jas keisti rekomenduotina, nes tokiu būdu yra klaidinamas priešas. Tarp keistinių pozicijų rekomenduotinas atstumas yra ne mažiau kaip 100 metrų³¹⁶. Klaidinamosios pozicijos turėjo būti įrengtos kuo geriau, kad priešas iš karto negalėtų jų atpažinti. Klaidinamosioms pozicijoms buvo skirta taisyklė – jei negalima sumaniai ir gudriai įrengti klaidinamųjų pozicijų, tai verčiau jų visai nerengti, nes aiškiai pastebima apgaulės tik parodysi priešui, kad šioje vietoje tikrų pozicijų nėra. Apie pozicijas skirtas sunkiosioms priemonėms rašoma ir pėstininkų statute. Viename iš jų teigiama, jog paprastai sunkiosios priemonės turi turėti kelias ugniavietes, kurių viena – pagrindinė, tai yra iš kurios numatoma užtvieriamoji ugnis, ir kitos – atsarginės, iš kurių vykdomi visi tolimieji ugnies uždaviniai³¹⁷.

Kaip teigiama pėstininkų statute, prieš šarvuotųjų puolimui sutrukdyti labai svarbu pagrindinę ribą turėti šia pus rimtesnės prieštankinės kliūtys, kuria gali būti klampus upelis ar statesnis šlaitas. Jei priešas galėjo gerai sekti pozicijos gilumą, tokiu atveju bent dalį jos buvo siūloma įrengti užpakaliniame šlaite. Tokiais atvejais sekimas turi būti organizuojamas iš kitų pozicijos vietų, o priešakinio šlaito flanguose dengia ugnies sektorius iš gretimų barų³¹⁸.

Pozicijų įrengimui ir užėmimui kaip ir šių laikų karyboje buvo svarbi maskuotė. Analizuojant archyvinę medžiagą, karinių pratybų ataskaitose teigiama, kad inžinerijos padaliniai kreipia per mažai dėmesio maskavimui. Pabrėžiama, kad maskavimo tinklai dažnai naudojami neužpildyti pilnai maskavimo medžiaga³¹⁹. Toje pačioje ataskaitoje taip pat nurodoma, kad maskavimo tinklais dauguma pėstininkų naudotis nemokama³²⁰. Šio individualaus įgūdžio nesuformulavimas užprogramuoja maskuotės problemą, kuri paliečia ir prieštankinių pabūklų naudojimą. Maskavimo problemos konstatuojamos ir 1936 m. vykusių kariuomenės manevrų pastabose, kur teigiama, kad visos ginklų rūšys pratybų metu prastai

³¹⁵ Ibid., p. 198.

³¹⁶ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935, p. 65.

³¹⁷ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 116.

³¹⁸ Ibid., p. 172.

³¹⁹ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 8.

³²⁰ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 6.

maskavosi tiek nuo oro, tiek nuo žemės sekimo³²¹. Problemos su maskuote pastebimos ir 1936 m. pateiktoje ataskaitoje vertinant 6 pėstininkų pulką³²², todėl panašu, kad tai buvo bendra kariuomenės problema. Vienas iš pagrindinių aspektų naudojant automatinius pabūklus yra maskuotė. Kuo geriau užmaskuoti pabūklai, tuo didesni šansai pastariesiems nukauti prieš šarvuotas technikos dalis ir būti apsaugotiems nuo aviacijos atakų. Ataskaitoje pabrėžtinai yra bendrųjų pastabų 9 punktą kur reikalaujama per pratybas veikti taip, kaip tikro karo sąlygose³²³, todėl tikėtina, kad problema buvo ne kareivių mokyme, bet pratybų sąlygose.

Maskuotės svarba iškeliami ir karinėje periodinėje spaudoje. Viename iš straipsnių teigiama, kad automatinių pabūklų panaudojimas daugiau gali būti įmanomas ginantis, kada jis iš anksto bus užmaskuotas ir skirtam laikui atėjus, galės atidengti ugnį³²⁴.

Pagrindinė pajėgų apsaugos priemonė – kliūtys. Viename iš periodikos straipsnių pateikiamos pagrindinės kliūtys skirtos varžyti tankų judėjimą³²⁵:

1. prieštankiniai pabūklai ir artilerija;
2. įrengtos dirbtinės kliūtys: užtvindytos vietovės, grioviai stačiais krantais, duobės, kelių užvertimai tankiuose senuose miškuose, barikados ir minavimai;
3. gamtinės kliūtys: šlaitai statesni negu 45 laipsnių, klampios vietos, gilūs upeliai ir tankūs seni miškai.

Atsižvelgiant į tankų pajėgumą, vienos iš čia suminėtu kliūčių gali būti tankų įveikiamos, o kitos neįveikiamos, verčiančios ieškoti kelių jas apeiti. Taigi prieštankiniai ginklai nebuvo vienintelė priemonė kurią buvo planuojama naudoti susidūrimo akivaizdoje su šarvuotomis prieš kariuomenės dalimis. Svarbią vietą Lietuvos kariuomenės gynybos planuose užėmė inžinerija ir vietovės išnaudojimas. Karyboje ypatingos reikšmės planavimo metu turi vietovės analizė. Tarpukario laikotarpiu Lietuvos kariuomenės štabai tiek planuodami operacijas mokymų metu, tiek sudarydami gynybos planus atsižvelgdavo į šį esminį planavimo proceso faktorių. Viename iš karinės periodikos straipsnių konstatuota, kad pėstininkams turint žinių apie galimą tankų puolimą ir turint daug laiko pasiruošimui galima pasitelkti inžinerines priemones įrengiant įvairių kliūčių. Bet tinkamas ir pakankamo masto kliūčių

³²¹ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 49.

³²² Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 42.

³²³ Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 220, l. 42.

³²⁴ Prieštankinio ginklo reikalas. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17, p. 361.

³²⁵ Istoriniu momentu. *Karys*, 1940-05-23, nr. 21, p. 548.

įrengimas įmanomas, tik organizuotoje gynyboje, turint daug laiko. Taip pat pateikiamas faktas, kad vis dėlto niekuomet negalima bus įrengti tiek kliūčių, kad jos vienos sulaikytų tankus³²⁶.

Pirmiausiai išanalizuosime, kaip Lietuvos kariuomenėje buvo taikomos gamtinės kliūtys, skirtos šarvuotoms kariuomenių dalims. Pasak kariuomenės statuto vienas svarbiausių gynybos nuo šarvuočių principų yra kliūtys. Pėstininkų statute rašoma, kad gamtinės kliūtys – geriausia priemonė apsisaugoti nuo priešo šarvuočių³²⁷. Dabar trumpai apžvelgsime pagrindinius šarvuočiams gamtinių nenugalimų ir sunkinančių manevravimą bei dirbtinių kliūčių rūšis. Šarvuočiams nenugalimos gamtinės kliūtys³²⁸:

1. senas, tankus miškas ir aukštesni kaip 30 centimetrų kelmai;
2. gilesnės kaip 1 metro pelkės;
3. platesnės kaip 3 metrų ir gilesnės kaip 1 metro upės;
4. kad ir siauresni, bet pelkėtų arba stačių krantų upeliai;
5. statesni kaip 45 laipsnių šlaitai;
6. gilesni kaip 1 metro pusynai.

Šarvuočių veikimą sunkinančios kliūtys³²⁹:

1. jaunesnis miškas ir krūmynai;
2. didesnės gyvenamosios vietos;
3. kiek statesni šlaitai;
4. kelmynai, kad ir žemesni;
5. akmenuoti plotai;
6. sunkiosios artilerijos išrausti plotai.

Šarvuočiams nenugalimos dirbtinės kliūtys³³⁰:

1. platesnis kaip 2 metrų ir gilesni kaip 1,5 metro stačių krantų grioviai;
2. pakankamo platumo ir gilumo užtvankos;
3. užmaskuotos duobės;
4. tvirtos barikados ir kirtiniai;
5. minuotos vietos.

Reiktų pabrėžti vieną iš karybos taisyklių, kuri pėstininkų statute pristatoma kaip bendroji taisyklė – prieštankinės kliūtys, išskiriant minuotas vietas turi būti dengiamos pėstininkų ugnimi³³¹. Šioje darbo

³²⁶ Prieštankinio ginklo reikalai. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17, p. 360.

³²⁷ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939, p. 422.

³²⁸ *Ibid.*, p. 422.

³²⁹ *Ibid.*, p. 423.

³³⁰ *Ibid.*, p. 423.

dalyje daugiausiai dėmesio kreipiant į gamtines kliūtis, bus susikoncentruota į upes. Viena iš straipsnių teigiama, kad prieštankinei kovai plačiai naudojamos natūralios upių, skardžių, griovių kliūtys, per kurias tankui pereiti yra dažnai visai neįmanoma. Vietose, kur panašių kliūčių nėra, jos paruošiamos dirbtiniu būdu iškasant duobes, griovius³³². Medžiagoje, randamoje periodiniuose to meto straipsniuose ir archyvuose, sutinkama daug atvejų, kai buvo stengiamasi išnaudoti gamtines kliūtis – upes. Vieni iš tokių manevrų, vykdyti 1936 m., užfiksuoti žurnale *Kardas*. Vietovės aprašyme išskiriamos mokymų vietose buvusios trys kliūtys: Neris, Šventoji ir Nevėžis. Atsižvelgiant į tai, kad pratybos buvo vykdytos pajėgos prieš pajėgas metodu, kiekviena kovojanti pusė turėjo galimybę pasitreniruoti išnaudojant gamtines kliūtis tiek gynybos, tiek puolimo tikslams. Straipsnyje akcentuojama, kad kariuomenė turi būti tinkamai pasirengusi kautynių metu išnaudoti visas kliūtis, kurios trukdo priešui kariaumenei judėti ir mažina tų laikų modernių priemonių efektyvumą³³³. Periodikoje fiksuojama ir daugiau atvejų, kai gynybos metu buvo naudojamos upės, kaip sunkiai priešui įveikiamos gynybinės linijos. 1936 m. rugsėjo mėn. vykusių rudens manevrų metu taip pat yra vykdoma gynyba prie upių. Pratybos vyko Jonavos apylinkėse, besiginančiųjų mėlynųjų operacijos rajone pagrindinėmis kliūtimis buvo įvardintos Šventosios ir Neries upės bei jų krantai. Iš mokymų aprašymo matyti, kad gerai įtvirtintų mėlynųjų pozicijų Šventosios ir Neries dešiniajame upės krante gausesnėms raudonųjų pajėgoms pralaužti nepavyko. Raudonųjų pajėgos nors ir naudodamos pontoninius tiltus persikelti į dešinią upių krantą nesugebėjo. Prieš pajėgas imituojantiems daliniams forsuoti upės nepavyko dėl mėlynųjų pajėgų Neries pakrantėse ir pamiškėse taktiškai išdėliotų stebėjimo postų, kulkosvaidžių sistemų, prieštankinių pabūklų *Oerlikon* ir sumaniai išmėtytų patrulių maršrutų³³⁴.

Vertinant pajėgos prieš pajėgas gynybos pasisėkimą reikia neužmiršti esminio šios gynybos tipo faktoriaus – priešą imituojančių pajėgų gebėjimo forsuoti upes. 1936 m. rudens kariuomenės manevrų pastabose teigiama, kad upių forsavimo operacija raudonųjų pusėje atlikta nevykusiai³³⁵. Viena vertus šiuo atveju upės forsavimo operacija nepasisėkė dėl raudonųjų divizijos vado klaidos, nepalikus pakankamai laiko žemesniųjų padalinių vadų rekognoskuotei. Dėl šio veiksmo vienetai buvo priversti vykdyti veiksmus naktį visiškai nepažystamoje vietovėje³³⁶. Antra nesėkmės priežastis – divizijos štabo klaida inicijuojant pulkų judėjimą. Netinkamai sinchronizavus laikus, 5 ir 9 pulkui keliantis per pontoninį tiltą, judėjimo keliai užsikimšo ir buvo prarastas greitis, padaliniai tapo lengvu taikiniu mėlynųjų pajėgoms.

³³¹ Ibid., p. 423.

³³² Pionieriškas tiltų tankas, Italija, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-01-15, nr. 2, p. 54.

³³³ Kariuomenės manevrams pasibaigus. *Kardas*, 1936-09-15, nr. 19, p. 507.

³³⁴ Mūsų kariuomenė lauke. *Karys*, 1936, nr. 39, p. 969.

³³⁵ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 48.

³³⁶ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. *LCVA*, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 49.

Ataskaitoje konstatuojama, kad prie upės taip priartėjęs 5 pėstininkų pulkas tikromis sąlygomis galiausiai būtų sunaikintas³³⁷. Pagrindine to priežastimi tapo ketinančių keltis padalinių išvedimas į atvirą vietovę, dėl ko pulkas neturėjo priedangos ir tapo lengvai pažeidžiamu. Trečia – parengiamieji darbai upių forsavimui ir tilto statybai buvo atlikti blogai. Visų pirma tinkamai neatlikta žvalgyba, nesudarytas planas skirtas tilto statybai, pavėluotai pristatytos valtys upę forsuojančiam 5 pėstininkų pulkui ir šviesos maskuotės trūkumas naktį demaskavęs pozicijas buvo priežastys, kurios sudarė sąlygas pavėluotai pradėti tilto statybą ir netinkamai pasiruošti persikėlimo operacijai³³⁸. Kita vertus, jau 1938 m. kariuomenės manevrų ataskaitoje teigiama, kad priešą imituojančios raudonųjų pajėgos upės forsavimą atliko jau patenkinamai. Galutiniame rezultate upės forsavimas atliktas labai lengvai ir be didesnių kliūčių. Tačiau kaip teigiama toje pačioje ataskaitoje, persikėlimas per upę nebūtų įvykęs taip lengvai jei ne vertintojų neveiklumas, dėl kurios persikeliantys per upę vienetai ignoravo besiginančiųjų ugnies priemones³³⁹.

Tiltų sprogdinimo klausimas taip pat aktualus kovojant su priešo šarvuotomis dalimis. Jeigu patogiausia nuo šarvuotų technikos priemonių gintis sunkiai pereinamose upėse, aktualu tampa tiltų per tas upes sprogdinimo darbai. 1938 m. manevrų ataskaitoje teigiama, kad mėlynųjų pusėje sprogdinimo darbams buvo priskirtas sunkvežimis, kurį ketinta naudoti vykdant sprogdinimus rytiniame Nevėžio upės krante. Tačiau tai padaryta nebuvo, vietoj to buvo išnaudoti vietos šauliai, kurie kaip teigiama ataskaitoje sprogdinimo ir kliūčių įrengimo darbams buvo neparengti ir neturėję reikiamų priemonių³⁴⁰. Tiltų sprogdinimo klausimu susirūpinta ir rengiant valstybės gynybos planus. Kaip pavyzdys yra pateikiamas pietinės Žemaitijos dalies regionas, Jurbarkas-Eržvilkas-Nemakščiai ir Tilžė-Tauragė-Skaudvilė kryptyse. Iš archyvinės medžiagos galima spręsti, kad pradžioje visi regiono tiltai per upes ir upelius buvo sužymėti. Iš viso 1936 m. sausio 13 d. plane nurodyta susprogdinti 70 tokių objektų³⁴¹. Deja, tačiau planas buvo atmestas, pagrindine to priežastimi tapo turimos sprogstamosios medžiagos kiekis. Žinutėje skirtoje 7 pėstininkų pulko vadui rašoma, kad visų nurodytų objektų susprogdinti nepavyks tiek dėl objektų skaičiaus, tiek dėl turimų priemonių ir laiko trūkumo. Tame pačiame dokumente nurodoma pulkui skirti papildomus 500 kg sprogstamosios medžiagos ir vykdymo organizacijai prie pulko etatinio inžinerijos būrio priskirti papildomą vieną inžinierių ir statybos būrius³⁴². Konkrečiai šiuo atveju šis veiksmas rodo

³³⁷ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 50.

³³⁸ Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 514, ap. 1, b. 258, l. 51.

³³⁹ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 35.

³⁴⁰ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 37.

³⁴¹ Susirašinėjimai operaciniais reikalais, 1936 m. gruodžio 30 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 420, l. 5.

³⁴² Susirašinėjimai operaciniais reikalais, 1936 m. gruodžio 30 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 420, l. 7.

neaplaidų situacijos vertinimą ir III pėstininkų divizijos rūpestį valstybės gynybos planų įgyvendinimui. 1936 m. vasario 14 d. atnaujintame sprogdinamų tiltų plane skaičius buvo sumažintas iki 44 objektų³⁴³.

Taigi remiantis tiek pratybų medžiaga, tiek valstybės gynybos planais, Lietuvos kariuomenė planavo naudoti gamtines kliūtis. Deja, bet tiek žmogiškųjų, tiek materialųjų resursų trūkumas neleido vandens kliūčių išnaudoti maksimaliai. Savaiame suprantama, kad net ir idealiomis sąlygomis siekti sunaikinti visus tiltus per upes nepavyktų. Visų pirma dėl kasdieninio naudojimo, antra dėl savų pajėgų judėjimo. Archyvinėje medžiagoje nagrinėjant 7 pėstininkų pulko vado ir III divizijos štabo susirašinėjimus panašu, kad problemų tiltų sprogdinimo klausimu būta ne viena. Viena iš problemų buvo inžinierių būrių transportavimas. Atsižvelgus į pulko vado prašymą, vėliau kariuomenės vado nurodymu prie jau turimo vieno *Lejland* automobilio, inžinieriai gavo dar du sprogdinimo darbams paruoštus automobilius. Nors ir ribotais ištekliai, tačiau Lietuvos kariuomenės pasirengimą vykdyti sprogdinimo darbus galima vertinti gerai. Tiltus buvo nuspręsta naikinti tik pagrindinėse numanomose prieš priartėjimo kryptyse. Atsižvelgiant į tai, kad 7 pėstininkų pulkas agresijos atveju su priskirtais padaliniais būtų turėjęs tris inžinierių būrius galinčius vykdyti sprogdinimo darbus su trimis transporto priemonėmis paruoštomis gabenti sprogstamąją medžiagą, tiltų sprogdinimo planas būtų pasiekiamas be didesnių iššūkių.

Dirbtinės kliūtys irgi buvo ir tebėra svarbi gynybos sistemos dalis. Viename iš žurnalo *Karys* straipsnyje pateikiama keletas Lietuvos kariuomenėje naudotų dirbtinių pavyzdžių³⁴⁴:

1. Artilerijos sviedinių išardyta vietovė. Paprastai po artilerijos apšaudymo vietovė tampa sunkiai įveikiama motorizuotam ir mechanizuotam transportui dėl atsiradusių gilių duobių. Visgi toks kliūčių įrengimo būdas brangiai kainuoja artilerijos šaudmenų sąskaita.

2. Žemės darbai: grioviai, duobės, spąstai. Pasak straipsnyje nurodytos informacijos efektyviausios duobės galėjusios stabdyti tankus buvo 2–3 metrų gylio ir 1,5 metrų pločio grioviai. Tekste minima ir tokių kliūčių maskuotė. Duobės galėjo būti apklojamos šakomis, sulyginama su vietovėje esančia augmenija. Kariuomenėje vertinta prastas tanko matomumas, todėl tikėtasi, kad tokios priemonės bus labai efektyvios.

3. Kirtimai ir barikados. Efektyviausia medžius kirsti paliekant 50–70 cm ilgio kelmus nuo žemės. Pasak straipsnio tankas tokio trumpo kelmo negali išversti, o norėdamas jį pervažiuoti, pakimba ore. Miškuose kelius, siauras sankryžas ir šiaip siauras tarpukalnes naudinga užbarikaduoti. Barikadoms buvo planuota naudoti medžius, transporto priemones, plytas, akmenis, rąstus ir kitas priemones. Kelio

³⁴³ Susirašinėjimai operaciniais reikalais, 1936 m. gruodžio 30 d. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 420, l. 9.

³⁴⁴ JONAITIS, A. Prieštankinės gynimosi priemonės. *Karys*, 1935-03-14, nr. 11, p. 254-255.

užvertimas gali laimėti daug laiko, ypatingai tais atvejais jeigu priešas yra menkai aprūpintas inžinerinėmis priemonėmis.

Iš archyvinės medžiagos panašu, kad įrenginėjant dirbtines kliūtis pratybų metu tarp padalinių vadų trūkdavo komunikacijos. 1938 m. pratybų ataskaitoje pastebima, kad Lietuvos kariuomenėje trūko pėstininkų ir inžinerijos vadų tarpusavio bendradarbiavimo. Inžinieriai atlikdami vietovės žvalgymą numatyti būsimų kliūčių planui, ne visada kreipdavosi į kuopos vadus tam, kad sužinotų sunkiųjų kulkosvaidžių ir automatinių pabūklų ugnies planus³⁴⁵. Tačiau bendrame vaizde pastabų dėl dirbtinių kliūčių tiek archyvuose, tiek periodinėje medžiagoje nėra randama. Kiek kitokia situacija pastebima minų laukų įrenginėjime.

Pasak straipsnio apie minas, jos gali būti panaudotos prieš visus žemės taikinius: karius, tankus, šarvuočius ir t. t., tačiau ne visais kovos atvejais. Prieštankinės minos paskirtis – sustabdyti priešo tanką, susprogdinti jo vikšrą. Prieštankiniams pabūklams sustabdytą tanką lengviau sunaikinti, todėl minų laukai turėjo būti minuojami taip, kad jie atsidurtų automatinių pabūklų šaudymų sektoriuje³⁴⁶. Pirmojo pasaulinio karo metu minos buvo naudojamos be ypatingų uždavinių, be joms pritaikytų veikimo metodų ir tik retais užminavimais, tačiau priešininkas dėl to pajusdavo tiek moralinių, tiek materialinių nuostolių. Atsižvelgiant į tai tame pačiame straipsnyje samprotaujama, kad ne vien specialistai turėtų būti mokomi naudotis minomis ir įrenginėti minų laukus. Tą turėtų mokėti kiekvienas karys³⁴⁷. Tyrinėjant archyvinę medžiagą, bent jau 7 ir 8 pėstininkų pulkų pratybų tvarkaraščiuose karių inžinerinio rengimo nėra randama. Juolab, kad ir pačių minų Lietuvos kariuomenėje nebuvo. Prieštankinių minų klausimu buvo susirūpinta tik 1940 m. gegužės mėn. nurodžius iki tų pačių metų liepos 1 d. skubiai pagaminti mažiausiai 2000–3000 prieštankinių minų, o iki metų pabaigos – 50 000³⁴⁸. Nesant minų taktiniame lygmenyje buvo sprendžiama problema kitais būdais. Jau prieš tai minėtame straipsnyje buvo rašoma apie vadinamąsias dirbtines minas. Pasak straipsnio autoriaus dirbtinės minos – tai iš rankinių granatų arba jų degtuvų sprogstamosios medžiagos ryšuliai. Toks išradimas buvo efektyviausias prieš gyvus taikinius, tačiau nesant prieštankinių minų iš artimo atstumo buvo naudotinas ir prieš šarvuočius³⁴⁹.

Prieštankinių minų naudojimas galėjo tapti prevencija priemone kompensuojančia mažą pabūklų skaičių batalionuose. Kaip teigiama viename iš *Karys* straipsnių prieštankinės minos sumažina prieštankinių pabūklų poreikį batalionuose. Teisingai išdėlioti minų laukai apriboja mechanizuotą

³⁴⁵ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 35.

³⁴⁶ Prieštankinės minos ir jų naudojimas. *Karys*, 1938-07-28, nr. 30, p. 839.

³⁴⁷ BENIULIS. Minavimas ir minų laukai. *Kardas*, 1940-05-01, nr. 9, p. 213.

³⁴⁸ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 159.

³⁴⁹ BENIULIS. Minavimas ir minų laukai. *Kardas*, 1940-05-01, nr. 9, p. 213.

priemonių judėjimą mūšio lauke, taip išplečiant automatinių pabūklų šaudymo sektorių galimybes³⁵⁰. Pasak šaltinių norint įrengti efektyvų minų lauką vienam kvadratiniam kilometrui reiktų sunaudoti apie 2000 minų. Todėl atsižvelgiant į divizijos gynybos pozicijų plotį, pėstininkų divizijai gerai įsirengti gynybos pozicijas reikėjo apie 10000 minų. Suprantama, kad toks minų kiekis yra idealiomis sąlygomis, tačiau žvelgiant į kariuomenės štabo nurodymus iki 1940 m. metų galo buvo nurodyta pagaminti 50000 prieštankinių minų. Net ir turint tokius didelius kiekius prieštankinių minų, būtų susiduriama su kita problema – transportavimu. Viena iš straipsnių apie prieštankines minas teigiama, kad viena prieštankinė mina sveria apie 1,5–2 kg, todėl divizijai skirtų minų kiekis svertų apie 15000–20000 kg³⁵¹. Kaip toks didelis krovinys būtų gabenamas kyla didelis klausimas, nes inžinieriai transporto priemonių turėjo ne daug. Minas krauti į vežimus ir jas tempti arkliais būtų vienas iš geriausių variantų, tačiau tam taip pat reikia papildomų resursų, juolab žinant arklių trūkumo situaciją Lietuvos kariuomenėje, tą pasiekti būtų buvę sudėtinga.

Išlaikymas (aprūpinimas). Apima užduotis ir priemones (sistemas), kuriomis užtikrinama nenutrūkstama logistinė parama – atsargų tiekimas ir paslaugų teikimas. Svarbus klausimas automatinių pabūklų naudojime buvo aprūpinimas. Pasak statuto šovinių tiekimas kautynėse vienas iš svarbiausių rūpesčių. Geriau turėti mažiau pabūklų, bet gerai aprūpintų šoviniaus, negu daug, bet su mažais šovinių ištekliais. Statute teigiama, kad vienam pabūklui turi būti skirta 300 šovinių. Divizijos ribose kiekvienam automatiniam pabūklui paprastai laikomi 4 ugnies vienetai arba 1200 šovinių. Iš jų 2 ugnies vienetai arba 600 šovinių pačiame būryje, 300 su pačiu pabūklų, likę 300 būrio vežime, 1 ugnies vienetas – pulko atsargose ir paskutinysis ugnies vienetas – divizijos šaudmenų atsargose³⁵².

Aprūpinimo srityje didesnių problemų kariuomenės ir junginio ar rinktinės lygmenyje nepastebėta. Tačiau fiksuojama, kad atsakingi už tiekimą asmenys į manevrus atvyko visiškai nepasiruošę. Pagrindinė identifikuota spraga buvo jokios sistemos nebuvimas kraunant šaudmenis į vežimus³⁵³. Tai reiškė, kad vežimuose esanti vieta buvo išnaudojama neproduktyviai, šaudmenų dėžės į vežimus kraunamos be tvarkos, pakrovus vežimai neuždengiami apsauginėmis priemonėmis. Ne tik aprūpinimo tarnyba turėjo problemų logistiniu klausimu, tos pačios problemos aptinkamos ir pėstininkų dalinių aprūpinime. Teigiama, kad dalinių aprūpinimo specialistai menkai susipažinę su šaudmenų svoriais, rūšimis, normomis, įpakavimo būdais, dėžių ženklais ir jų atidarymo taisyklėmis³⁵⁴. Dėl šio priežasties

³⁵⁰ Prieštankinės minos ir jų naudojimas. *Karys*, 1938-07-28, nr. 30, p. 839.

³⁵¹ *Ibid.*, p. 839.

³⁵² *Ibid.*, p. 71.

³⁵³ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 13.

³⁵⁴ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 13.

padaliniais vietoj vienos šaudmenų rūšies buvo pateikiama kita, ko pasėkoje, nors ir laikinai, sumažėdavo padalinių ugnies galia. Klaidų aprūpinimo klausimu pastebima ir taktiniame lygmenyje – kuopos dydžio vienetuose. Kuopų vadai nepasirūpindavo išduoti rankinių granatų, pamiršdavo apsirūpinti raketomis³⁵⁵. Reiktų atsižvelgti ir į tai, kad mokymų metu ginklavimo ir sanitarijos veiksmai, pasak archyvų, buvo vykdyti pirmą kartą, todėl vertintojas brg. gen. S. Raštikis šių tarnybų veiklą vertino pavykusia³⁵⁶. Tų pačių mokymų metu kilo sunkumų ir su pačiu šaudmenų tiekimu. Batalionuose ne visi atsakingi asmenys pakankamai buvo susipažinę su šaudmenų normomis ir jų rūšimis³⁵⁷. Taigi iš 1937 m. išmokta pamoka buvo pakartota ir 1938 m.

Svarbu pažymėti, kad statute buvo susirūpinta ir šaudmenų eikvojimo klausimu. Gyviems taikiniams šaudyti automatiniai pabūklai turi būti vartojami tik išimtiniais atvejais, kritinėse aplinkybėse, pavyzdžiui atmušant stiprią ir pavojingą didelių priešų jėgų ataką³⁵⁸. 1938 m. vienoje iš ataskaitų konstatuota, kad automatiniai pabūklai neturi mokomųjų sviedinių. Toje pačioje ataskaitoje, ginklavimo viršininkui, įsakyta šį trūkumą pašalinti³⁵⁹. Taigi iki 1938 m. vykdytų pratybų Lietuvos kariuomenėje automatiniais pabūklais nebuvo skirtų imitacinių šaudmenų, nesant jų karių mokymas juos naudoti yra stipriai suvaržomas ir tai galėtų būti viena iš prasto karių paruošimo priežasčių.

Lyderiavimas (lyderystė). Lyderystės klausimo šiame darbe neliesime.

Taigi išnagrinėjus 1935–1940 m. Lietuvos kariuomenės prieštankinės gynybos problemas per karybos funkcijų prizmę buvo aptikta daug klausimų, kuriuos kariuomenės vadovybė sprendė. Kariniai pajėgumai per vieną naktį nesusikuria, todėl ir prieštankiniams pajėgumams reikėjo laiko. Analizuojant problemas buvo matoma, kad karinė vadovybė turėjo planus tuos klausimus spręsti, tačiau pavojus Lietuvos suverenitetui grėsti pradėjo greičiau nei tie pajėgumai buvo galutinai sukurti.

³⁵⁵ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 13.

³⁵⁶ Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618. 15.

³⁵⁷ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 40.

³⁵⁸ KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935, p. 56.

³⁵⁹ 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627, l. 95.

IŠVADOS

1. Nagrinėjant motorizuotų ir mechanizuotų priemonių raidą karyboje pastebima ne tik modernizacija techninių – taktinių duomenų aspektu, bet ir taktinio pritaikymo evoliucija. Pirmojo pasaulinio karo frontuose tanko paskirtis buvo remti pėstininkus vykdant puolimą paskutiniuosius 300 metrų. Tokia parama turėjo inscenizuoti proveržį sustingusiuose Vakarų fronto linijose. Pasibaigus karui ir tobulėjant technologijoms, mechanizacijos paskirtis keitėsi. Didėjant tankų ugnies galiai ir tobulėjant jų mobilumo galimybės, koncepcija keičiasi – pėstininkai pradeda remti tankus. Atsižvelgiant į tai, kad mechanizuotos priemonės gebėjo daug greičiau judėti mūšio lauke, bet negalėjo išlaikyti vietovės, atsirado poreikis motorizuoti pėstininkus, taip didinant pastarųjų mobilumą. Greitos, šarvuotos ir gerai ginkluotos kovos priemonės galėjo vykdyti gilius prasiveržimus į užnugarį, kur būtų vykdomas priešui kritinių veiksmų sabotazas, t. y. artilerijos vienetų trikdymas, logistinių linijų atkirtimas ar rezervų sunaikinimas. Kitas aspektas – gynyboje esantys padaliniai taip pat turėjo būti motorizuoti. Besiginančiųjų mobilumo užtikrinimas turėjo sumažinti puolančiųjų galimybes vykdyti apėjimą, tačiau iš to kyla dar viena problema – besiginančiųjų ugnies galia. Pastarasis faktorius buvo kompensuojamas prieštankiniais pabūklais, kurie atskirais atvejais, net kovojant su nemotorizuota kariuomene, moto-mechanizuotiems daliniams tapdavo rimta kliūtimi vystant puolimo operacijas.

2. Vokietijoje ieškota būdų vienu galingu ir greitu smūgiu karo akivaizdoje parklupdyti valstybes priešininkes. Iš šios problemos užgimė nauja strateginė koncepcija – *blitzkrieg* arba žaibo karas. Tokios strategijos esmė – greiti ir didelę ugnies galią turintys smūgiai į priešui svarbias arba kritines vietas, po kurių yra palaužiama valia priešintis. Tokiam efektui pasiekti buvo akcentuojamas sunkiųjų padalinių, tai moto-mechanizuotų kariuomenės dalių ir aviacijos bendradarbiavimas. Todėl ruošiantis kariauti su Vokietija, valstybėms reikėjo rūpintis ne tik prieštankine apsauga, bet atsižvelgti ir į priešlėktuvinių priemonių galimybes. Be prieštankinės ir priešlėktuvinės apsaugos, kovojant su moto-mechanizuotais padaliniais reikėjo pasirūpinti ir vienu iš svarbiausių tokių sunkiųjų padalinių išgyvenamumo kriterijumi – logistinėmis linijomis, kurių nutraukimas reiškė puolimo tempo nesėkmę.

3. Atsižvelgiant į SSRS turėtus mechanizuotų dalių kiekius, teigiama, kad raudonoji armija ruošėsi didele mase ir plačiu frontu vykdyti operacijas prieš priešą pajėgas. Smogti į flangą reikėjo milžiniško kiekio greitų ir šarvuotų vienetų, todėl toks skaičius mechanizuotų priemonių yra pateisinamas. Vertinant priešą, eventualaus karo su SSRS atveju, reikėjo analizuojant vietovę nustatyti pagrindines priartėjimo kryptis. Galima daryti prielaidą, kad vienas iš būdų vykdant gynybą prieš didelį kiekį šarvuotų pajėgų –

sutelkti prieštankines priemones ant jau minėtų pagrindinių priartėjimo ašių, tokioje vietovėje kur pajėgų flangai būtų apsaugoti natūraliomis arba gerai įrengtomis dirbtinėmis kliūtimis. Pažymėtina, kad tokiai gynybos struktūrai buvo reikalingas didelis kiekis prieštankinių priemonių. Tarpukario Lietuvos teritorijoje kelių tinklas buvo mažas, todėl pagrindinių krypčių kuriomis turėjo judėti moto-mechanizuoti daliniai buvo nedaug. Fiksuota, kad SSRS Antrojo pasaulinio karo išvakarėse vis dar naudojo kavaleriją, todėl neatmestinas ir bendras kavalerijos bei mechanizuotų dalių bendradarbiavimas, kas tokiose aplinkybėse SSRS kariuomenei suteikė daugiau mobilumo.

4. Lenkijos atvejis yra kiek kitoks lyginant su prieš tai tekste minėtomis valstybių kariuomenėmis. Lenkų kariuomenė menkai motorizuota, stokota ir mechanizuotų priemonių. Panašu, kad Lenkijoje labiau tikėta senosiomis karo tradicijomis, remtasi Pirmo pasaulinio karo divizijų struktūra, todėl tikėta kavalerijos efektyvumu. Atsižvelgiant į tai prieštankinės apsaugos klausimas yra menkai diskutuotinas Lenkijos kontekste.

5. Naujai besivystanti kariuomenės mechanizacijos koncepcija buvo išbandyta dar iki Antrojo pasaulinio karo. Deja dėl tyrimo apimties nepavyko išnagrinėti Žiemos karo patirčių. Ispanijos pilietinis karas ir Lenkijos kampanija parodė ateities karo mechanizuotų kovos vienetų galimybes ir efektyvias priemones kovojant su jomis. Ispanijos pilietinio karo metu buvo identifikuota keletas svarbių pamokų. Visų pirma buvo pastebėtas tankų dalinių bendradarbiavimas su kitomis ginklų rūšimis. Vieni tankai tapdavo lengvu taikiniu, net ir prastai ginkluotiems pėstininkams, kurie iš parankinių priemonių pasigaminę butelius su padegamuoju skysčiu, tokius atsiskyrusius tankus padegdavo. Didžiausias efektyvumas buvo pasiektas tankams bendradarbiaujant su pėstininkais, kartu juos remiant aviacijai. Tokios kombinuotos atakos buvo pastebimos vokiečių ir italų remiamų pajėgų pusėje. Ispanijos pilietinis karas parodė ir kitą svarbią pamoką – tankų panaudojimas yra ribotas, ten kur nėra plačių ir gilių šaudymo sektorių. Kalnuotose, miškingose ar apgyvendintose vietovėse mechanizuotų dalių ugnies galia ir manevro laisvė stipriai apribota, todėl pėstininkai su savo turimomis priemonėmis galėdavo naikinti tankus naudodami kovinių granatų ryšulius ar butelius su padegamuoju skysčiu.

6. Lenkijos kampanijos patirtis buvo kitokia. Vokietijos agresijos akivaizdoje buvo stebima dviejų reguliarių kariuomenių susidūrimas. Vienoje pusėje – Vokietija su savo tuo laiku modernia kariuomene, kitoje – Lenkija su archajiška, Pirmojo pasaulinio tipo kariuomene. Karo metu pasirodė, kad dėl Vokietijos kariuomenės didelio greičio ir netikėtumo faktoriaus, lenkai nespėjo pilnai mobilizuotis ir pasirengti gynybiniam veiksmams. Kita klaida yra pajėgų išsklaidymas – Lenkijos karinė vadovybė stengėsi vykdyti gynybą jau nuo Lenkijos ir Vokietijos pasienio sričių, taip neišnaudojant gylio lenkų kariuomenės naudai. Problema buvo ir mažas prieštankinių ir priešlėktuvinių pabūklų skaičius divizijose

ir prastas motorizacijos lygis. Būtent pastarasis faktorius ir sudarė galimybę vokiečiams su savo greitosiomis divizijomis apeiti pagrindines lenkų pajėgas ir galingais smūgiais į užnugarį išblaškyti jų pajėgas. Išmoktos pamokos, kurias galėjo identifikuoti Lietuvos karinė vadovybė – tai motorizacijos būtinybė kariuomenėje. Tačiau motorizacija nebuvo tas veiksmas, kuris buvo įvykdomas greitu laiku, juolab, kad motorizacija kėlė ir daug logistinių iššūkių. Alternatyvus variantas – išnaudoti vietovės gylį ir vertinant prieš priartėjimo kryptis ant pagrindinių kelių sutelkti prieštankinius pabūklus ir kitas prieštankinės apsaugos priemones.

7. Tenka konstatuoti, kad Lietuvos kariuomenės prieštankinės apsaugos galimybės buvo ribotos. Visų pirma vesti pilnavertišką prieštankinę gynybą trūko ugnies galios. Pasak šaltinių, pėstininkų batalionuose turėti tik du automatiniai pabūklai, pulkas savo pavaldume prieštankinės ugnies vieneto neturėjo. Tiesa, nupirkus *Flak 30* pabūklus situacija šiek tiek pasikeitė, tačiau papildomų ugnies vienetų pulkuose neatsirado. 20 mm patrankos buvo skirtos gintis tik priekinėse linijose, todėl buvo poreikis įsigyti 37 ar 47 mm patrankas. Lietuvos kariuomenė planavo tokius pirkimus, buvo nuolat ieškoma didesnio kalibro prieštankinių priemonių, galiausiai nupirkus licenciją buvo nuspręsta patrankas gaminti Lietuvoje.

8. Sustiprinti prieštankinių priemonių ugnies galią buvo galima keliais būdais:

a. Padidinti prieštankinių priemonių skaičių automatinių pabūklų būriuose, bent jau iki 6 kiekvienam batalionui. Deja tiek prieštankinių pabūklų Lietuvos kariuomenėje neturėta, nes dalis jų buvo skirti priešlėktuviniai gynybai vykdyti.

b. Sukurti papildomus padalinius remiančius pulko ir divizijos vienetus su patrankomis turinčiomis didesnę ugnies galią. Šaltiniuose kalbama apie prieštankinį batalioną esantį kariuomenės vado pavaldume, tačiau tenka konstatuoti, kad toks batalionas realiai egzistuoti negalėjo dėl didesnio kalibro prieštankinės ginkluotės trūkumo.

9. Kariuomenei trūko ir mobilumo. Nesant motorizacijos, kariuomenę galėjo ištikti Lenkijos likimas, todėl sprendimas *Oerlikon* patrankas transportuoti arklių tempiamais vežimais yra kritikuotinas ir neatitinkantis tuometinių mobilumo standartų, lyginant su Vokietijos kariuomene. Kita vertus, atsižvelgiant į vietovės sąlygas ir kelių būklę, buvo tikėtina, kad moto-mechanizuoti padaliniai kai kuriais atvejais galėjo būti mažiau mobilūs, negu arklių tempiami vežimai.

10. Nagrinėjant prieštankinių kliūčių klausimą, fiksuotas prieštankinių minų trūkumas. Tačiau tenka konstatuoti, kad į kliūčių įrengimą, tiek natūralių, tiek dirbtinių buvo žvelgta kaip į vieną iš efektyvesnių priemonių, vykdant gynybą prieš mechanizuotus vienetus. Tyrinėjant tiek gynybos planus, tiek statusus ar straipsnius karinėje periodikoje pastebima upių išnaudojimo faktorius prieštankinėje gynyboje. Gynyba prie upių suteikdavo keletą neginčijamų privalumų besiginantiesiems. Visų pirma moto-mechanizuotiems

daliniams tai apsunkindavo smūgio į flangą galimybę, antra – natūrali kliūtis trukdydavo greitu smūgiu prasiveržti į besiginančiojo gynybinių pozicijų gilumą. Susprogdinti tiltai apsunkindavo persikėlimą per upę, nes priešas turėjo būti priverstas atlikti atskirą upės forsavimo operaciją, taip ne tik gaišdamas laiką, bet ir rizikuodamas savo pajėgų saugumu (forsuojant upes konstatuojamas didelis pajėgų pažeidžiamumas). Tačiau, net ir nesunaikinus tiltų, pastarieji galėjo kanaluoti priešo pajėgų mechanizuotus dalinius, kas mažindavo jų ugnies galią ir neleisdavo skleisti operacijų rajone. Todėl kovojant su moto-mechanizuotais padaliniais sprendimas gynybos linijas rišti prie upių yra pateisinamas ir konstatuojama kaip viena iš efektyviausių priemonių.

SUMMARY

PRIEŠTANKINĖ GYNYBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1935–1940 METAIS ANTI-TANK DEFENCE IN LITHUANIAN MILITARY, 1935–1940

A state of stalemate settled in on the frontlines of World War I, particularly on the Western Front, which was a result of defensive systems that had greatly improved at the beginning of the twentieth century. It was a trigger to develop new offensive techniques that would stir up the entrenched fronts of World War I. Mechanised corps, including tank units, was one of such newly introduced techniques. With the advent of a new type of weapon, the need had arisen to improve defence by reinforcing it with anti-tank systems. In the wake of the 1914–1918 war and with the mechanised forces rapidly developing in the interwar years, it became necessary to create motorised infantry mobility of which, in combination with mechanised units, had increased exponentially leading to an enhanced importance of anti-tank weapons in combat.

The issue of anti-tank defence was also of major concern in the armed forces of interwar Lithuania. In view of the then geopolitical situation of Lithuania and taking into account the national defence plans, it was Poland, Germany and the Soviet Union that were deemed the key aggressors constituting a threat to Lithuania's sovereignty. An analysis of sources shows that the two latter states had highly developed concepts of mechanised armies, thereby making the issue of anti-tank defence even more important for the Lithuanian army. Hence, the aim of this research is to examine and estimate capabilities of the Lithuanian armed forces to maintain defence against the enemy's heavy (mechanised) forces by making an analysis of the provisions enshrined in the statutes of Lithuania's army, the reflections on the experiences of military conflicts between 1935 and 1940 in the ranks of the leadership of the Lithuanian army, and actual capabilities to conduct defence against mechanised forces of the hostile armies.

In order to unfold the research aim and give an answer to the main problem question – how and to what extent the Lithuanian armed forces were prepared to counteract motorised-mechanised forces of hostile neighbouring countries in the event of an armed conflict, three objectives have been formulated:

1. To trace the development of motorisation and mechanisation, with a focus on the period between 1935 and 1940, specifically investigating the cases of Germany, Poland and the Soviet Union.

Germany was searching for the methods designed to strike a single swift, focused blow at hostile powers. This problem gave rise to a new strategic concept, *blitzkrieg*. A key element of such strategy consists in surprise attacks on the adversary's crucial or critical and vulnerable positions with the intent to

break the will to resist. To achieve such effect, the focus was placed on heavy forces, i.e. the interaction between motorised/mechanised units and air force. Considering the numbers of mechanised units available in the USSR, it is suggested that the Red Army was preparing to conduct operations against enemy's forces on a wide front using large concentration of resources. To strike on the flank, there was a demand for an enormous amount of mobile and armoured units, therefore such quantities of mechanised vehicles was justifiable. The case of Poland is slightly different in comparison to the armed forces of the above-mentioned powers. Based on the contemporary sources, the Polish army was inadequately motorised and lacked mechanised vehicles.

2. To analyse the reflections on military conflicts that took place in the interwar period involving the use of motorised and mechanised military forces and anti-tank defence operations which were published in Lithuanian military periodicals.

In the Spanish Civil War the interaction between armoured units and other branches of armed forces was identified. There were tanks that became an easy target for even poorly armed infantry who would set a stray tank on fire using incendiary bottles made of any improvised materials available. In mountainous, forested or populated terrains, firepower and manoeuvre room of mechanised troops is significantly impeded; infantry therefore were able to destroy tanks using combat grenades, clusters or incendiary bottles. The Polish campaign proved that the Poles were unable to fully mobilise and prepare for defensive action due to high velocity and the surprise effect on the part of the German army. Another error was force dispersal – the Polish military leadership attempted to conduct the defence in the Polish-German borderland areas failing thus to take advantage of defence in depth for the benefit of the Polish army. There was another problem of scarcity of anti-tank and anti-aircraft guns in the divisions and low levels of motorisation. It was this factor that allowed Germans, with their high-speed divisions, to bypass the Polish main forces and scatter them through crushing rear attacks.

3. To examine the data contained in the statutes of the Lithuanian army concerning the anti-tank defence issues and to estimate the effectiveness of available anti-tank means and the actual practice of their employment in the period 1935 to 1940 using the warfighting functions.

It must be said that the anti-tank defence capabilities of the Lithuanian army were limited. To begin with, there was a lack of firepower for the maintenance of full-scale anti-tank defence. According to the sources, the infantry battalions had only two automatic guns, and the regiment did not possess a subordinate anti-tank fire unit. The available 20 mm cannons were intended for the defence on forefronts only, hence there was a need to acquire 37 or 47 mm guns. There was a number of ways to enhance the anti-tank firepower:

1. Increasing the number of anti-tank weapons in automatic gun platoons, at least up to 6 pieces per battalion;
2. Creating additional units having at disposal higher firepower guns for the support of regimental and divisional troops;

In addition, the army lacked mobility. In the absence of motorisation, the army could suffer the same fate as Poland, and therefore a decision to transport the *Oerlikon* cannons on horse-drawn carts was questionable and failed to meet contemporary standards of mobility when compared to Germany's armed forces.

When looking into the issue of anti-tank obstacles, the lack of anti-tank mines should be acknowledged. It should be noted, however, that the installation of obstacles, both natural and artificial, was looked upon as one of more effective measures for the purpose of defence against mechanised units.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Archyviniai fondai

1. Aplinkraščiai, instrukcijos, įsakymai, raštai, žiniai ir vadovautis, 1938 m. kovo 18 d. LCVA, f. 519, ap. 1, b. 220.
2. III PD štabo III skyriaus 1938 m. kariuomenės rudens manevrų dokumentai, 1936 m. rugsėjo 7 d., LCVA, f. 511, ap. 1, b. 486.
3. III pėst. Divizijos šaulių panaudojimo planas, 1937 m. gruodžio 30 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 451.
4. III pėst. Divizijos štabo I skyriaus 1938 m. žiemos lauko pratimo susirašinėjimas ir dokumentai, 1938 m. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 485.
5. Kariuomenės manevrai, žinių santrauka, 1936 m. rugsėjo 20 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 907.
6. Kariuomenės Vado Įsakymai, 1937 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 618.
7. Slaptų kariuomenės vado įsakymų originalai, 1938 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 626.
8. Susirašinėjimai operaciniais reikalais, 1936 m. gruodžio 30 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 420.
9. Šaulių mazgui ginti planas, 1939 m. sausio 12 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 526.
10. Užsiėmimai, karo žaidimai, lauko pratimai, šaudymai, 1936 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 514, ap. 1, b. 258.
11. 1938 – 1939 metų slapti kariuomenės vado įsakymai, 1939 m. LCVA, f. 929, ap. 1, b. 627.
12. 6-to pėst. P. K. Margio pulko byla, Kliūčių ardymo planas ir tuo reikalu susirašinėjimas, 1940 m. rugpjūčio 26 d. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 528.
13. 7-to pėst. Ž. K. Butegidžio pulko byla, Pavojaus žinios ir tuo reikalu susirašinėjimas, 1938 m. gruodžio 31 d. LCVA, f. 520, ap. 1, b. 313.
14. 8-to pėst. K. K. Vaidoto pulko minosvaidžių būrio byla, 1939 m. sausio 1 d. LCVA, f. 521, ap. 1, b. 277.

Periodiniai leidiniai

1. Anglų kariuomenės manevrai. *Karys*, 1935-09-19, nr. 38.
2. Anglija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20.
3. Ar gali dar pėstininkai frontaliai pulti? *Kardas*, 1936-04-01, nr. 7.
4. Ar mechanizuotoji kovos priemonė nulems kautynes? *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1.
5. Ar pakankamai pasirengę kovai su šarvuočiais. *Kardas*, 1937-06-15, nr. 12.
6. Aviacija šių dienų kare. *Kardas*, 1939-12-15, nr. 24.
7. Beniulis. Minavimas ir minų laukai. *Kardas*, 1940-05-01, nr. 9.

8. Civiliai poligone. *Kardas*, 1935-08-01, nr. 15-16.
9. Etiopijos fronte. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 23.
10. Gen. Niessel'is apie vokiečių kariuomenę, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1938-11-15, nr. 22.
11. Ginklų egzaminai, Ispanija. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1.
12. Ispanų karo pamokos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4.
13. Ispanų pilietinio karo pamokos. *Karys*, 1938-10-01, nr. 19.
14. Istoriniu momentu. *Karys*, 1940-05-23, nr. 21.
15. Istorija kartojasi. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20.
16. Iš poligonų bandymų. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1939-03-15, nr. 6.
17. JAV, Kariuomenės. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21.
18. JONAITIS, A. Ispanijos karo patyrimai. *Karys*, 1939-05-11, nr. 19.
19. JONAITIS, A. Prieštankinės gynimosi priemonės. *Karys*, 1935-03-14, nr. 11.
20. Kaip artilerija padeda pėstininkams. *Karys*, 1938-09-29, nr. 39.
21. Kaip artilerija padeda pėstininkams ginantis. *Karys*, 1939-06-22, nr. 25.
22. Karinės reformos Belgijoje. *Kardas*, 1937-01-01, nr. 1.
23. Karinės žinios. *Karys*, 1938-05-12, nr. 19.
24. Kariuomenės manevrams pasibaigus. *Kardas*, 1936-09-15, nr. 19.
25. Kariuomenės vadas apie savo kelionę į Varšuvą. *Kardas*, 1939-05-15, nr. 10.
26. Kiek SSSR turi šarvuočių ir tankų? Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-07-15, nr. 14-15.
27. Kova dėl Kijevo. *Kardas*, 1936-02-01, nr. 3.
28. Lenkija. Žvalgymo tanketės, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1936-07-16, nr. 14.
29. Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1.
30. Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-01-01, nr. 1.
31. Lenkų kariuomenės žlugimo priežastys. Karinės žinios. *Karys*, 1939-12-21, nr. 59.
32. Motorizacijos būklė. *Mūsų žinynas*, 1939.
33. Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1935-08-01, nr. 15-16.
34. Mūsų ir svetimoji spauda. *Kardas*, 1936-02-01, nr. 3.
35. Mūsų kariuomenė lauke. *Karys*, 1936, nr. 39.
36. Naujas prieššarvuotinis pabūklas, Šveicarija. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21.
37. Naujoji Vokietijos armija. *Kardas*, 1937-01-15, nr. 2.
38. Pažinkime naują ginklą. *Kardas*, 1935-05-01, nr. 9.
39. PEČIŪRA. Pažinkime tankus. *Karys*, 1939-09-23, nr. 40.

40. PEČIŪRA. Prieštankinė apsauga. *Karys*, 1937-04-29, nr. 18.
41. PIKELIS, Artilerijos bendradarbiavimas su tankais, puolant prieš artilerijos ugniavietes. *Mūsų Žinynas*, 1939, nr. 2.
42. PIKELIS, Italų motomechanizuotų dalių prie Gvadalacharo sunaikinimo priežastys, *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 1.
43. Pionieriškas tiltų tankas, Italija, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-01-15, nr. 2.
44. Praeities ir dabarties pėstininkai. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17.
45. Praeities ir dabarties pėstininkai. *Karys*, 1938-04-18, nr. 17.
46. Prancūzija, Svetimosios kariuomenės. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 24.
47. Prancūzijos rūpesčiai. *Kardas*, 1935-12-01, nr. 23.
48. Prieššarvinė apsauga praktikoje. *Mūsų Žinynas*, 1939, nr. 4.
49. Prieššarvinės apsaugos klausimu. *Kardas*, 1936-08-15, nr. 17.
50. Prieššarviniai pabūklai. *Kardas*, 1937-05-15, nr. 10.
51. Prieštankinio ginklo reikalai. *Kardas*, 1935-09-01, nr. 17.
52. Prieštankinės minos ir jų naudojimas. *Karys*, 1938-07-28, nr. 30.
53. Puolimas, SSSR, Karinės kronikos. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 4.
54. RAŠTIKIS, S. Lenkijos katastrofos priežastys ir vokiečių lenkų karo pamokos. *Kardas*, 1940-02-01, nr. 3.
55. Raudonoji armija. *Mūsų žinynas*, 1939.
56. Rudens manevrai Baltgudijoje. *Kardas*, 1937-05-15, nr. 10.
57. Reorganizuojami Italijos pėstininkai. *Kardas*, 1935-07-15, nr. 14.
58. Sovietų Rusijos kariuomenės dalys. *Karys*, 1935-10-17, nr. 42.
59. Spaudos apžvalga. *Kardas*, 1938-10-15, nr. 20.
60. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-12-15, nr. 24.
61. Šarvuočiai ir motorizuota kariuomenė. *Karys*, 1938-04-28, nr. 17.
62. Tankai ir prieštankiniai ginklai Ispanijos kare. *Kardas*, 1939-01-01, nr. 1.
63. Tankai Ispanijoje. *Mūsų žinynas*, 1939, nr. 3.
64. Tankai ispanų kare. *Kardas*, 1937-02-16, nr. 4.
65. Tanko ugnies galingumas. *Karys*, 1936-08-27, nr. 35.
66. Tankai vielų kliūtims pjauti, Lenkija, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-06-01, nr. 11.
67. Trumpo Lenkijos karinio priešinimosi priežastys. *Kardas*, 1939-10-15, nr. 20.
68. Valstybių ginklavimasis. *Kardas*, 1935-11-01, nr. 21.

69. Vokiečių didieji 1936 m. manevrai. *Kardas*, 1935-01-01, nr. 1.
70. Vokiečių karinės jėgos. *Kardas*, 1938-10-01, nr. 19.
71. Vokiečių kariuomenė pagal rusų apskaičiavimus, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1937-06-01, nr. 11.
72. Vokiečių kariuomenė – šarvuočiai ir doktrina. *Kardas*, 1936-10-01, nr. 20.
73. Vokiečių karinės jėgos. *Kardas*, 1938-10-01, nr. 19.
74. Vokietijos karinis pajėgumas. *Kardas*, 1936-05-01, nr. 9.
75. Vokietijos motorizuotosios dalys. *Karys*, 1935-07-04, nr. 27.
76. Vokiečių tankų dalys, Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1940-03-15, nr. 6.
77. Vokietija. Svetimos kariuomenės. *Kardas*, 1935-10-15, nr. 20.
78. Vokietijos karinis pajėgumas. *Kardas*, 1936-05-01, nr. 9.
79. Žaibo karas. *Kardas*, 1939-11-01, nr. 21.
80. 22 metai raudonajai kariuomenei. *Kardas*, 1940-03-01, nr. 5.

Kariuomenės statutai

1. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Artilerijos statutas. II dalis. Kautynės*. Krašto Kaunas, 1937.
2. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų mokymo statutas*. Kaunas, 1935.
3. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Automatinių pabūklų šaudymo statutas*. Kaunas, 1938.
4. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Kavalerijos statutas. II dalis*. Kaunas, 1938.
5. KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. *Pėstininkų statutas. II dalis*. Kaunas, 1939.

Literatūra

1. BALAIŠĖ, L. *Lietuvos kariuomenės kovinis rengimas: sistema ir kontingentas 1924 – 1940 m.* Kaunas, 2020.
2. BARYATINSKIY, M. *Light Tanks: T-27, T-38, BT, T-26, T-40, T-50, T-60, T-70*. Hersham, Surrey, 2006.
3. BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. Vilnius, 1994.
4. CLAUZEWITZ, C. *Apie karą*. Vilnius, 2008.
5. DRZEWIECKI, W. M. *The Polish Army on the Eve of World War II*. Polish Review, 1981.
6. EDMONDS, J. E., *History of the Great War Based on Official documents (Military Operations: France and Belgium, 1916)*. MacMillan and Company, 1932.
7. FENBY, J. *The General: Charles De Gaulle and the France He Saved*, Simon and Schuster, New York, 2010.

8. FULLER, J. F.C. *Tanks in the great war 1914-1918*, E. P. Dutton and Company, New York, 1920.
9. GUDERIAN, H. *Panzer Leader*, Arco Publishing, New York, 2001 (1952).
10. HAMMOND, B. *Cambrai 1917: The Myth of the First Great Tank Battle*, Orion, London, 2009.
11. HIGGINS, D. R. *Chasemore, Panzer II vs 7TP: Poland 1939*. Osprey Publishing, 2015.
12. JENTZ, T. L., DOYLE, H. L. *Panzer Tracts No. 23 – Panzer Production from 1933 to 1945*. 2011.
13. JOKUBAUSKAS, V. Lietuvos kariuomenės kariniai planai ir išteklių eventualaus karo su Lenkija atveju 1938–1939 m. *Karo archyvas*, 2011, XXVI.
14. JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014.
15. JOKUBAUSKAS, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019.
16. LESČIUS, V. Lietuvos kariuomenės gynybos planai ir priemonės galimai lenkų agresijai atremti 1921 – 1937 m. *Karo archyvas*, 2013, XXVIII.
17. LESČIUS, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938 – 1940 m. *Karo archyvas*, 2009, XXIV.
18. LIETUVOS KARIUOMENĖS MOKYMO IR DOKTRINŲ VALDYBA, *Lietuvos karinė doktrina*. Kauno r., 2016.
19. PERNIE, G. L. *Benjamin Holt (1849-1920): The Father of the Caterpillar tractor*, 2009, p. 15.
20. REID, B. H. *J. F. C. Fuller: Military Thinker*, Macmillan, 1987.
21. SIMPKIN, R. *Deep battle: the brainchild of Marshal Tukhachevskii*, Brassey's Defence, London, 1987.
22. VAIČENONIS, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926 – 1939). *Darbai ir dienos*, 2000, nr. 21.
23. VAIČENONIS, J. Lietuvos karo istorijos tyrimų organizavimas 1918–2008 metais. *Istorija*, 2009, LXXIII.
24. VAIČENONIS, J. 1921-1940 m. Lietuvos kariuomenės tyrimai. *Karo archyvas*, 2003, XVIII.
25. WILLIAMSON, D. G. *Poland Betrayed: The Nazi-Soviet Invasions of 1939*. Stackpole Books, 2011.
26. WILLIAMSON, M. *Armored Warfare: The British, French, and German Experiences*, Military Innovation in the Interwar Period, Cambridge University, New York, 1996.

PRIEDAI

1 priedas. Lietuvos kariuomenės 6-ojo pėstininkų pulko kariai Plungės kareivinių teritorijoje prie automatinio *Oerlikon* pabūklo. 1934 m. birželio – gruodžio mėn. į Lietuvą buvo pristatyti 156 vienetai 20 mm *Oerlikon 1 II aS* modelio pabūklų. Pabūklai turėjo būti naudojami tik prieštankinei gynybai, o prieš lėktuvus – tik išskirtiniais atvejais, kai nebuvo tankų grėsmės³⁶⁰.

³⁶⁰ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 164.

2 priedas. Lietuvos kariuomenės žygis į Vilnių 1939 m. spalio 27–28 d., kolonoje motorizuota priešlėktuvinė kuopa, ginkluota 20 mm *Flak 30* automatiniiais pabūklais. Pabūklas matomas nuotraukos kairėje pusėje, aptrauktas tentu ir traukiamas sunkvežimio³⁶¹. Vykdamas ginklavimosi planą, 1939 m. tokių pabūklų buvo įsigyta 150 vienetų. Nors jų pagrindu pėstininkų divizionuose buvo suformuotos motorizuotos priešlėktuvinės kuopos, pabūklus buvo ruošiamasi naudoti ir sprendžiant prieštankinės gynybos klausimą³⁶².

³⁶¹ JOKUBAUSKAS, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940 m.* Klaipėda, 2019, p. 256.

³⁶² JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis.* Klaipėda, 2014, p. 163.